Kálvária és karrier

GERGELY MIHÁLY * KÁLVÁRIA ÉS KARRIER

GERGELY MIHÁLY

KÁLVÁRIA ÉS KARRIER

Kisregények, novellák

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

1960

A földszintes, fakószürke állomásépület előtt, ahová vonatunk befutott azon az 1942 októberi reggelen, egy magas, széles vállú szakaszvezető, két tizedes és néhány őrvezető várakozott ránk. A szerelvény felé néztek mind, gesztikuláló, túl élénk beszélgetésük, nevetgélésük, ugrándozó, nem természetes mozdulataik felajzott kíváncsiságról, viháncoló örömről árulkodott.

Álmosak s mindannyian ittasak voltunk, egész éjjel alig aludtunk, és rummal vigasztaltuk magunkat az első dér okozta vacogásunkban, nem csillapodó keserűségünkben. Vontatottan kászálódtunk le a néhány paddal utasszállításra alkalmassá tett marhavagonokból. A kocsik mellett álltunk megtorpanva, egy nyáj riadalmával bámultunk a katonákra. Egymást méregettük. Akkor felcsattant a szakaszvezető harsány hangja.

– Népség, sorakozó!... Nem vakaródzunk! Nem totyogunk! Nem pofázunk! Indulás! – Karját is fellendí-

tette a magasba, úgy vezényelt, enyhén kifelé homorító vonalzó volt hosszú karja, s a végében a nagy tenyér, mint egyetlen vaskos ujj. A többi közül amúgy is fejjel kimagasló termete e pillanatban még jobban megnőtt, mintha valami után nyújtózna. Az arcán volt valami előttem addig ismeretlen vonás, jól láthattam, éppen vele szemben álltam, s az első pillanattól őt néztem, ez az arc ragadta meg figyelmemet. Kivételesen szép ember volt, testének méretei és arányai, az arc férfiassága, a hersegő egészség nem mindennapos, de hogy mi volt rajta az az ismeretlen vonás, akkor még nem tudtam volna megmondani. Mindezen gondolkodni nem is volt több időm, mert máris ott termettek a tizedesek, őrvezetők, és tovább biztattak:

– Gyerünk, emberek! Gyerünk, ne tátsuk a szánkat!... Gyúródjanak, frissebben törtessenek, mert lesz nemulass, ha megharagítják Gecse szakaszvezető urat!

Gecse ottmaradt egymagában az alacsony drótkorlát belső oldalán, mozdulatlanul állt, bal keze zsebében, s kerek, kissé mongolos, barna arcán furcsa, rejtélyeskedő mosoly bujkált.

E nap további eseményeit félretéve a Gecsével való első közelebbi találkozással kell folytatnom, amelyre még este sor került. Mert véletlennek, szerencsétlenségnek, egy életre szóló tanulságos példázattal való szerencsés találkozásnak, vagy nem tudom, minek nevezhetném, de a zászlóaljnyi újoncseregből engem az első századba osztottak be, abban is az első szakaszba, melynek parancsnoka Gecse István volt.

A század nem a folyó partján épült kaszárnyában, hanem a városban, a katolikus és a református templom közötti részen kapott helyet már két esztendeje, s mi is ebben a nemrégen még szálloda-mulatóban rendezkedtünk be. Az első szakasz egyetlen helyiségben, egy hatszor tizennégy méteres szobában, ez volt valaha a szálloda étterme, néhány jel őrizte még emlékét. A terem hosszanti középvonalán két eléggé vékony, karcsú oszlop tartotta a mennyezetet, s a sima, hengertestű betonoszlopon még ott volt az itt-ott foszladozó faburkolat, az oszlop tetején ízléstelenül torz oszlopfőként egy háromszoros gyűrűzésű, gipszből öntött disz. A négy vaságy Gecséé és a három rajvezetőé volt, félrehúzódva, a sarokban álltak, s a miénk volt tovább az egész nagyterem, fapadlózatával (a beöltözés után felsikáltuk), s az ablakok alatt, a falak mentén körül frissen leterített szalmaággyal, melyet csupán egy leszögezett vékony gerendakeret igyekezett kiszabott helyén megtartani.

Takarodó előtt jó félórával lefekvést vezényelt Gecse István. Ágya végében ült, a vaskorláton. A három őrvezetővel beszélgetett, közben vizsgálgatott bennünket; mi a vetkőzés, a szalmaszőnyegen való rendezkedés, a szótlan, néma tusakodás, osztozkodás közben őrá pislogtunk. Mintha éreztük volna, hogy ez az ember még tartogat számunkra valamit az első napon.

Egyszer csak elkiáltotta magát.

– Népség, nincs maguk közt egy matyógyerek se?

Senki sem felelt.

– Szentistváni, kövesdi, tardi, nincs? – firtatta to-

vább, de mert erre is csend volt a válasz, megvetőn legyintett. – Gondoltam, mert azt már szemre megismertem volna!

Folytattuk az ágyalást, vetkőzést, amikor ismét megszólalt.

– Acélberger honvéd, hozzám! – Várt, amíg megállt előtte Anczenberger János, így hívták azt a pesti kőművesfiút, akivel az orvosi vizsgálatra várva, délelőtt utolsónak maradtam egy szobában, s ő beszélt nekem először József Attiláról. Gecse előrehajolva fürkészte Anczenberger arcát.

– Maga zsidó?

– Nem – felelte Anczenberger.

– Akkor mit bergereskedik? Mért nincs tisztességes neve?

– Német név.

Gecse kissé ferde fekete szeme megvillant.

– Akkor mégse magyar gyerek maga!?

Anczenberger várt, aztán azt mondta:

– De az vagyok!... A magyar hadseregbe hívtak be, magyarul beszélek...

– Kuss! – csapott közbe Gecse indulatosan. – Nem „az vagyok", hanem szakaszvezető úr, alázatosan jelentem, magyar gyerek vagyok!... És nem pofázunk, érti!? Még magyarul se tud beszélni, de már pofázik!... Még beszélni se tudnak rendesen! Majd én megtanítom magukat, különbül, mint az édesanyjuk! Mert ha egy civil bekerül katonáékhoz, az olyan magatehetetlen, mint a kisgyerek, értik? Az se járni, se mozogni, se beszélni, se

gondolkozni nem tud! Mindent elölről kell neki kezdeni!" – Felállt, közelebb lépett Anczenbergerhez, arcán furcsa keseredettséggel vegyült kajánság jelent meg.

– Micsoda maga civilben?

– Kőművessegéd.

– Felszabadult, vagy csak gyorstalpaló, cselédkönyves?

– Rendesen szabadultam egy kismesternél.

Gecse hátat fordított Anczenbergernek, tett néhány sétáló lépést, végighordozta rajtunk a szemét. Mind abbahagytuk a vetkőzést, a párbeszédet hallgattuk. A három őrvezető Gecsétől kicsit hátrább húzódott, várakozón ugyan, de egy kis unottsággal, mint akik mindezt már ismerik, de mint akik tudják, hogy Gecsétől mindig számíthatnak meglepetésre.

– Könnyű ezt kivágni – mondta Gecse –, mind ezzel jön katonaságnál! Itt mind szakmunkás; kőműves meg esztergályos meg géplakatos, villanyszerelő!... Hisz nem kérik a munkakönyvet! – Aztán kicsit megenyhültebben: – Én mozdonyvezető voltam!... Elhiszi?

– Ha szakaszvezető úr mondja! – csodálkozott Anczenberger.

– Na, jól van – békélt meg Gecse –, látom, talán még lehet magából katonát faragni. – Leült ágya végébe, kinyújtotta lábát. – Húzza le!

Anczenberger pár pillanatig tétovázott, de aztán lehúzta a csizmát, s letette Gecse ágya mellé.

– Pucolja ki! – mondta Gecse, s az ágyra csúszva vetkőzni kezdett, egyetlen mozdulattal lerántva magáról

a már kigombolt zubbonyt, aztán az inget. De észrevette, hogy Anczenberger otthagyta a csizmát.

– Süket? . . . Azt mondtam, pucolja ki!

– Azt én nem tudom – felelte Anczenberger halkabban, megremegő hangon.

Gecse állt az ágyon, szétterpeszkedve, lovagló nadrágban, derékig meztelenül. Leugrott a padlóra, s mint egy settenkedő macska, lassan közeledett.

– Hogyhogy?! . . . Mit nem tud?

– Más ember lábbelijét kipucolni.

Gecse értetlenül meredt Anczenberger Jancsira, egészen közelről tanulmányozta, mintha nem ismerné ezt az emberfajtát, aztán váratlanul felüvöltött.

– De magának nem a *másét* kell kipucolnia, hanem a szakaszvezető úrét! A parancsnokáét!

– Azt se tudom.

– Mért? Mért nem tudja?

Anczenberger nyugodt maradt, feje egy kicsit lehajlott, s lopva rám sandított, szemhéja picit megrebbent, mintha kacsintott volna, s azt mondaná: látod, pajtás, mi pesti melósgyerekek ezt így csináljuk!

– Mert nem cseléd vagyok – mondta –, hanem katona.

Gecsét Anczenberger feleletei láthatóan megzavarták és felbőszítették. Kiegyenesedett, ízületei apró ropogással helyezkedtek. Másfél fejjel magasabb volt Anczenbergernél, lekicsinylően nézett rá, majd kinyújtotta kezét, mutatóujja előremeredt. – Milyen az a fal?

Anczenberger értetlenül bámulta.

– Milyen? . . . Egyenes, kicsit rossz volt a malter, táskás . . .

– Ne pofázzon! Ne hencegjen a kőművességével! Biztosan a maltereslédát hordta, itt meg adja a bankot! . . . Milyen színű, azt kérdem?

Mindannyian csodálkozva néztük, Anczenberger még szóhoz sem juthatott.

– Milyen színű, nem érti?

– Fehér! – vágta rá ingerülten Anczenberger.

– Fehér!? . . . Hogy fehér! – Gecse nevetni kezdett. Előbb halkan, gurgulázva, aztán lassan elszabadult kacagással, jóízűen. Fejét hátravetette, mint egy száguldó ló, hátrafésült, sűrű, szinte már kékesen fekete haja, mint a sörény, lazán szétomlott, meg-megrázkódott, erős nyaka, s csontos arca belevörösödött, ép, széles, szabályosan sorakozó fogai ínyéig elővillogtak, mintha nem is nevetés, hanem valami vad keserűség és csalódottság okozta vicsorítás lenne mindez. Soha nem láttam még úgy nevetni embert, ahogyan Gecse nevetett. Minden átmenet nélkül végeszakadt ennek a szilaj nyerítésnek, s fagyos, merev arccal beszélt tovább.

– Marha katona! Magának ez fehér? . . . Nem látja, hogy fekete?!

– Ez?

– Ha én mondom, akkor fekete magának a frissen fejt tej is! Érti? . . . No, milyen?

– Fehér . . . Fehér! – vallotta csökönyösen Anczenberger, és abban a pillanatban hátra is lépett, mert ha nem mozdul, a felordító Gecse éppen a lábára ugrik.

– Fehér?... Népség, fel a falra! Kúszás a plafonon!

Az újoncszázad meglehetősen vegyes volt, szakaszunk különösen. Képviseltette benne magát az egész meggyarapított Magyarország, alig a fele magyar anyanyelvű, a többi felvidéki szlovák, kárpátaljai ruszin, erdélyi román, délvidéki szerb. Rájuk különösen megdöbbentő, félelmetes hatást tett Gecse viselkedése, hiszen elég sokan csak gyengén beszéltek magyarul. (Az újonckiképzés hónapjaiban rengeteg feküdj, kúszás, fel a falra volt emiatt, mert egy fél pillanattal mindig később kattant sarkuk a vigyázzra, elkésve csattogott kezükben a puska, bennünket, magyarokat figyeltek, mit csinálunk a vezényszavakra.)

Anczenberger nem tudta, mit kell tennie Gecse felszólítására. Kíváncsian pillantott körül, mintha besüllyesztett létrát vagy falba vésett kapaszkodókat keresne, melyeknek bizonyára létezniök kell ezen az elátkozott helyen, ha ilyen esztelenséget parancsolnak az emberre.

Gecse kis ideig némán, érdeklődéssel kémlelte Anczenbergert, élvezte szavai hatását, aztán száját mosolyra húzta.

– Mászás az oszlopon!

Némi ízelítőt már kaptunk a nap folyamán a kisvárosban állomásozó utászszászlóaljnál uralkodó szellemből. Pontosan tudtunkra adta ennek jellemzőit az állomáson való fogadtatás, a városon való végigterelés, Balogh zászlóaljorvos goromba, formális vizitje, a nagybajuszú,

nagyhasú zászlóalj-raktáros Csaszi törzsőrmester bemutatkozása, a néhány próbasorakozásokért, nem sikerült vigyázzért ránk mért tíz, húsz feküdj, békaügetés, kúszás. És mintegy egész napi felfedezéseink betetézéseként most itt áll előttünk Gecse szakaszvezető, és járni, beszélni, gondolkodni tanít minket.

Anczenberger állt mozdulatlanul, Bozóti őrvezető melléje sompolygott, a vállával megtaszította.

– Népség, maga süket?

Az alacsony, pattanásos, vörös képű, riasztóan vad tekintetű Bozóti hasonlított legjobban Gecséhez. Valóban őt majmolta, csak nála mindez már az első pillanatban nevetséges volt. Hiányzott belőle a hatalmaskodó erő, a meghökkentő szertelenség, mely az első időben még csodálatot, a szokatlan, új dolgoknak kijáró elismerést képes kelteni bennünk.

Anczenberger megadva magát, lassan az oszlophoz ment, átölelte, tett néhány kúszó-mászó mozdulatot, de visszacsúszott. Háttal állt Gecsének, s mosolygott. Mi nem tudtuk viszonozni, mert a helyzet nagyon is megdöbbentő volt. Ő azonban, mintha már mindenbe belelátna, hangtalanul nevetett ránk. Még az oszlop derekáig sem jutott fel, legalábbis úgy látszott, képtelen erre, negyedszer csúszott vissza. Gecse nem bírta tovább nézni, káromkodott. Csúnya, trágár s érezhetően az elődöktől átvett, gondosan kimunkált, és saját maga által kiagyalt ocsmány és szellemesnek hitt szavakkal tűzdelte tele szitkozódását, rendes beszédét is.

– Pinye sváb! . . . Mint a mosott szar! – mondta meg-

vetően, majd az egész szakaszt végigmérte. – Népség, fel a falra! – Egy alulról fölfelé tartó mozdulatot tett.

S a következő pillanatokban az egész szakasz az oszlopoknál tolongott. Hiányos öltözékben, mezítláb, nadrágban, sokan már ingben-alsónadrágban, nyögve, a fogak közt káromkodva vagy nevetgélve egymás után kúsztunk fölfelé. Az őrvezetők az oszlopokhoz lökdösték a félrehúzódókat, Gecse ágyáig hátrált, onnan figyelt, s amikor valaki fejével a mennyezethez koccant, ráparancsolt:

– Kúszás tovább a plafonon! Nem érti?... Engedje el az oszlopot!... Elengedni az oszlopot!!

Senki sem mert engedelmeskedni. Ki bírja magát pusztán az oszlopot valamennyire átölelő lábak segítségével megtartani!?

A takarodót elfújták, a napos, a harmadik szakaszbeli őrvezető lépett be, szabályosan jelentkezett.

– Szakaszvezető úr, alázatosan jelentem, takarodó! A villanyt eloltom!

Gecse káromkodott.

– Eloltod te az anyád...! Mars ki! – Felkapott egy csizmát, s teljes erővel az őrvezető felé vágta, de az már kifutott.

Pár perc múlva a századparancsnok, egy alacsony, keskeny, fehérarcú főhadnagy állt meg a nyitva hagyott ajtóban. Lovagló nádpálcáját suhogtatta most is, így láttuk jönni-menni egész nap. Végignézett rajtunk.

– Aha!... Kúszás a plafonon? – Biccentett a fejével, elmosolyodott, aztán szó nélkül kiment.

Gecse megunta a játékot.

– Ebből a majomkapaszkodásból elég! Satnya népség!... Így kell ezt, ide nézzenek!

Az oszlophoz lépett. Csak a lovaglónadrág volt rajta, a szoros kengyel feszesre kisimította. Nyújtózkodott, kezét könyökben behajlítva tolta felfelé, mintha súlyt emelne. Hatalmas, széles válla volt, most látszott csak igazán karcsúsága, boltozatos mellkasa, melyen úgy vonultak át a vállban összefutó izomtömegek, mint az egymásba fonódó indák csomói. Az őrvezetőknek szemmel láthatóan tetszett a fordulat, Bozóti társaira kacsintott.

Gecse egy lendülettel rátapadt az oszlopra, enyhén ó-alakú lábával ügyesen átfonta, talpai ráragadtak, s olyan mozdulatlanul maradtak ott, ahová tette, mintha létrafokokra hágna. Néhány nyújtózkodással fenn volt a mennyezetnél, pár apró csúszással törzse egészen összezsugorodott, amint egyre feljebb tornászta magát, térde már majdnem a mennyezetet érte. S akkor olyasmit tett, amit csak cirkuszi artistáknál láthat az ember. Bal alsólábszárát hátra vette, s lábfejét támasztotta az oszlop innenső felének, míg jobb lábával egészen átkulcsolta, ujjaival a gipsz-oszlopfő redőit csípte meg, azután azt is elengedte, felső teste messzire kinyúlt, s tenyerét a mennyezetre rakva, rövid, sétáló mozdulatokat tett előre, majd lassan egy félkört leírva, oldalirányban is egymás elé rakta nagy mancsát.

– Látják!... Így kell ezt! – Hangján alig érződött az erőfeszítés nagysága, melyet a produkció bizonnyal az

ő erős testétől is igényelt, talán csak annyi árulta el, hogy halkabbra fogta szavait, és nem kísérte trágár, válogatott ocsmány szidalmaival.

Megdöbbenéssel, zavartan figyeltük az alig egy-másfél perces jelenetet. Volt, aki ámulatában őszintén felsóhajtott, de azt hiszem, mindannyian csodáltuk ekkor Gecsét, feledve mindazt, amit addig tett velünk. Deresi Ferenc, az alázatos mosolyú szomszédom, egy MÁV-kalauz azt mondta:

– A szakaszvezető úr lepipálja az akrobatákat! – Ebből biztosan kitűnő katona lesz, gondoltam, s nem egy hasonló órával lepi majd meg a keze alá adott regrutákat, amilyennel most bennünket Gecse.

És hogy még teljesebb legyen a produkció, Gecse villámgyorsan elrugaszkodott az oszloptól, s leugrott a majd négy méter magasból. Mikor földet ért, lábujjai, mintha csak acélrugók lennének, még néhányszor feldobták, táncolva szökdösött, aztán megállapodott. Arcán elömlött a mosoly, diadalmas és gyönyörködő.

De nem azt tette, amit tulajdonságaiból addig megsejtve vártam tőle, nem parancsolt ránk, hogy azonnal próbáljuk utána csinálni, amit például Bozóti őrvezető bizonyára megtett volna, vagy meg fogja tenni Deresi Ferenc, ha majd őt is beveszik a hatalomba. Békén hagyta ezen az estén Anczenberger Jancsit is.

Nyugodt, nyújtott léptekkel az ajtóhoz ment, eloltotta a lámpát.

– Takarodó! – Az utca túlsó oldalán levő tiszti étkezde bejárata fölötti lámpa beszivárgó fényében láttam,

hogy leül az ágyára. Néhányszor végigsimította talpát, nadrágját egy székre dobta, s lefeküdt.

A félhomályban vackolódott a szakasz, a terem tulsó végéből még mindig visszanyelt morgás hallatszott, amint a fekvőhelyen vitatkoztak.

– Csönd! – szólt rájuk Gecse. Kicsit később még azt mondta. – Majd megtanulják maguk ezt is!... Hogy a parancs az parancs!... Hogy a katona ott kezdődik... ha fekete...

Már értelmetlenül motyogott, aztán teljesen elhallgatott. Pillanatok alatt elaludt, az egészséges, erős testű emberek nyugodt, jóízű álmával. Egyenletesen, mélyen lélegzett, egyszer sem hallottam, hogy fészkelődött volna.

Ettől kezdve egy ideig szinte minden figyelmemmel Gecsét követtem, ismerni akartam ennek a rendkívüli embernek az életét, magyarázatot kapni egyénisége ellentmondásaira.

De mielőtt sorra venném a Gecse életének ezután következő mozzanatait, előbb beszélnem kell még valamiről.

A szolgálatvezető Bánpataki Béla és Gecse viszonyáról. Bánpataki szakaszvezető kistermetű ember volt – a sorozásnál valószínűleg éppen csak megütötte a mértéket – és sovány, hogy a testére szabott egyenruhában olyan volt, mint egy játékkatona. Arcbőre barna, akárcsak Gecséé, de az övé cigányosan füstös, szeme zöld, és ha alantas emberrel beszélt, fenyegetőn villogtatta-forgatta, szemöldökét kegyetlenül komoran összeráncolta, beszédje is csinált, megjátszott volt ilyenkor.

Gecse és Bánpataki örök harcban álltak, ezt megsejtettem az első napokban, s azt is, hogy ebben a harcban elég gyorsan Gecse kezdi maga alá gyűrni Bánpatakit, aki pedig beosztásánál fogva felettese volt, és a században mindjárt Majláth főhadnagy után következett a ranglétrán. Sohasem hallottam, hogy Bánpataki indulatosabban szólt volna Gecsére, ahogyan ezt könnyen megtette a tartalékos, idősebb Dudás szakaszvezetővel, a többi tisztessel. Mintha valamiért félt volna Gecsétől. Minderre csak később kaptam magyarázatot, e két ember előttünk lefolyó tusáját azonban végig kellett kísérnem, csak így érthettem meg teljesen Gecse sorsát.

Az újoncszázad kiképzése gyorsított ütemben haladt. Már az első héten tudtuk (az ilyen hírek kiröppennek hétlakatos kalitkákból is), hogy december elején megyünk a frontra, pótolni a hadtest műszaki veszteségeit. A háború másfél éve alatt tizennégy menetszázadot küldött ki ez a kis helyőrség, de a zászlóaljparancsnokság újoncokkal és tartalékosokkal együtt sem tudta kielégíteni a hadtest igényeit.

Már a kiképzés harmadik hetében sor került az első nagy menetgyakorlatra. Riadó hajnali háromkor, indulás negyed négykor, menetfelszereléssel, az út negyvenöt kilométer. Nincs említésre különösebben érdemes ebből a napból, csupán egyetlen epizód, egy vakmerően bátor tett, amely Gecse tekintélyét most már az egész zászlóaljban elismertette, végleg megszilárdította a hatalomban, s őt magát ama hitben, hogy e világban őnéki ép-

pen ott a helye, ahol van, és ott mindent, amire valaha is vágyott, megtalál.

Délután három óra felé járt az idő, az egész napi útvonal nagy körívének visszahajló ágán közeledtünk a helyőrségtől mintegy hat kilométerre fekvő nagyközséghez. Már látszottak a faluszéli házak.

A falu felől sebes futással egy könnyű, kétlovas bricska jött szembe velünk. A zászlóaljparancsnok kedvese, egy néhány esztendeje elhalt földbirtokos fiatal özvegye hajtotta. Mindezt a menetoszlopunk szélén haladó Gecsétől tudtuk meg, aki a rajvezetőkkel beszélgetve híven tolmácsolta a zászlóalj előtt történő eseményeket.

A zászlóalj élén Stumes Lipót őrnagy lovagolt, s amikor a bricska már egészen a közelbe ért, hátraszólt a négy kürtösnek, akik egyszerre rákezdtek az indulóra. A két ló minden bizonnyal ettől a váratlanul felharsanó kürtrivalgástól ijedt meg, mert abban a pillanatban nagyot ugrottak, kirántották a gyeplőt az asszony kezéből, és veszett száguldásba fogtak. Az özvegy rémülten felsikoltott, még láthatta az őrnagy ijedt tekintetét, a kibukást elkerülte, görcsösen belekapaszkodott az ülés alacsony vaskorlátjába. Mire az őrnagy észhez tért, s lovát megfordítva a bricska után indult, jó száz méteres távolság volt közöttük. Csapkodta a lovát, de kövérkésen húsos, tömzsi teste nehézkesen, esetlenül hánykolódott a vágtába hajszolt, nem gyors mozgású állat hátán, s egyre üvöltözte:

– Elébe állni!... Megfékezni!... Megállítani!

De senki sem merte és tudta ezt megtenni. A meg-

bomló, előttünk haladó második század ordítozni kezdett, hóházástól, hóhoppozástól, riasztó kiáltásoktól reszketett a levegő, kézzel, puskával hadonásztak, és mindig az utolsó pillanatban ugrottak félre, mindezzel még jobban megvadítva a két lovat. Az őrnagy sapkája leesett a nyargalásban, elvesztette szemüvegét is, maga seperte le hadonászó kezével, s még mindig ordibált.

– Elébe! Megfogni!... Hát nincs egy ember ebben a bagázsban?!

A szétzilált oszlop izgalommal és nevetve szemlélte a bricska és az őrnagy versenyfutását. Megjegyzések röpködtek, melyek a szép özvegy pillanatokon belül bekövetkező halálát jósolták, vagy ha megússza ezt a kirándulást, az őrnaggyal való biztos szakítást. Az őrnagy mulatságos, tehetetlen viselkedésén nevettünk, jól megjegyeztük a kissé molett szépasszony halottsápadt arcát.

Mellénk ért a bricska, és akkor kíváncsian várakozó csoportunkból kiszökkent Gecse. Néhány hihetetlenül gyors lépéssel elérte a kocsit, megmarkolta az ülést, már a rugózaton állt, s egy lendülettel feldobta magát. A sorokból csodálkozó hördülés szakadt fel, megszűnt az összevissza kiabálás. Néma csend lett, csak a rohanó bricska ropogó zaja s a vágtató lovak csattogása, nyihogása hallatszott.

Gecse az ülésbe kapaszkodva meggörnyedve felállt, a gyeplőt kereste, de az szétszakadt szárral a lovak közt hánykolódott. Szólongatta a lovakat, csillapítani próbálta őket, de azok nem csendesedtek, az éles kanyar pedig veszedelmesen közeledett, ahol vagy felborul a ko-

csi, vagy az útmenti eperfához csapódik. Ekkor már a menet végén jártak, az őrnagy változatlanul a régi távolságban tudta csak követni a bricskát. Láttuk, hogy Gecse fölegyenesedik, előredűlve, hogy a kocsi sodrában maradjon, aztán hosszan elnyúló ugrással a jobboldali ló hátára vetette magát. A ló kissé megtántorodott, de nem bukott föl. Oldalt akart rugtatni, de Gecse már markolta a zablaszárat, erős lábával összeszorította a ló oldalát, elkapta a másik gyeplőágat is. Mindez pillanatok alatt játszódott le, s mire a kanyarba értek, már megfékezve futottak a lovak, hamarosan megálltak.

Gecse leugrott, megverdeste a reszkető, fújtató állatok nyakát, az özvegy is sietve lelépett a kocsiról, mintha menekülne. Öltözékét, haját rendezgette. Végre beérte őket az őrnagy.

– Nem történt semmi baja, drágám? ... Egészen kétségbe voltam esve!

Az özvegy a kiállott ijedtséggel küzdve elmosolyodott, késett a válasszal.

– Ha nem lenne ilyen bátor katonája, igazán nem tudnám, maga most hol érhetne utol?! ... Ezzel a szédítő gyorsaságával! ... – Kezét nyújtotta Gecsének. – Köszönöm magának, szakaszvezető!

Aztán kérdőn az őrnagyra tekintett, s olyan pillantással, amelyet egy gazdag szépasszony kezére pályázó nehézkes tiszt is nyomban megért, megismételte:

– Szakaszvezető?! ...

– Én is köszönöm, Géczi ... – kezdte hunyorogva Stumes, de Gecse haptákba vágta magát.

– Gecse!... Gecse István szakaszvezető, jelentem alásan!

Az őrnagy az özvegyre lesve restelkedett, de az várakozón, hűvösen állt.

– Köszönöm... Gecse őrmester!... Találkozunk holnap, a zászlóalj-kihallgatáson!

Az őrnagy csicskása futva érkezett a sapkával, szemüveggel, Gecse tisztelgett, s megindult végig a felsorakozó zászlóalj mellett. Könnyen, ruganyosan lépkedett, mintha most indulna kimenőre, csak arca pirossága árulkodott a veszedelmes jelenet izgalmáról. Altiszt barátai hízelgő hangoskodással, dicséretekkel fogadták, Majláth főhadnagy kézszorítással gratulált. Stumes különleges elismerése megelőzte Gecsét, végigszaladt a zászlóaljon, s már mind az őrmestert láttuk benne, hozzá szabtuk mozdulatait, s bizonyára ő maga is. Csodálattal néztük, azzal az érzéssel, amelyet csak férfiakban fakaszthat egy másik férfi vakmerő cselekedete. Igen, ezekben a pillanatokban sokan gondoltunk arra, vajon van közöttünk még valaki, aki képes lett volna erre?

Valamit mindenki mondott Gecsének, vagy tudott volna mondani, egyedül Bánpataki hallgatott. Komoran, fejét leszegve, magányosan lépkedett, lemaradva a század elején haladó Majláth és Gecse mögött, akik pajtáskodva, nevetgélve beszélgettek, mint két egymást értő, összeillő cinkos, s egy jó darabon úgy mentek, hogy az alacsony Majláth átölelte Gecse hatalmas vállát.

Másnap este a parancskihirdetésnél Majláth felolvasta Stumes őrnagy személyes dicséretét, és Gecse őrmesterré

előléptetésének felterjesztését a hadtesthez. Ez szombat este történt.

Vasárnap délelőtt, amikor az egész szakasz hazaért a templomból, Gecse megállt a szoba közepén. Tekintete nem jót ígért, ismertük már, amikor így végigsöpört rajtunk, mindig valami különleges gyötrelem következett ránk.

– Népség, micsoda viselkedés ez?! Maguk összetévesztik a templomot a kuplerájjal!? – Anczenbergerre és rám mutatott. – Pofáznak, röhögnek az istentisztelet alatt?... És maguk? – pillantása most már mindenkinek szólt. – Két hét múlva felesküdnek, és még nótázni se tudnak!? Én maradjak szégyenben maguk miatt?... Feküdj! Föl!... Hanyatt feküdj! Föl!... Ülj le!... Kúszás a plafonon!

Ki hol állt, elkezdte ezt a vasárnapi pokoltáncot, mely kerek két órán át, ebédig tartott. Gecse sétált fel-alá az oszlopok közt, és vezényelt.

Néhány percig lelkiismeretfurdalást éreztem, hogy miattam és Anczenberger Jancsi miatt gyötri a szakaszt, de a tegnapi sikertelen nótázásra való célzás és Gecse arckifejezése eloszlatta önvádamat. A szalmaszőnyegen fekve, a padlón kúszva, az oszlopra mászva egyre Gecsét figyeltem. Volt benne valami félelmetes, mint mindenkiben, aki kicsiny, törpe lélekkel jut a hatalomhoz. Tehetsége egy mozdony vezetésére szólt, abban talán a legkiválóbb lett volna az országban, de emberekhez nem értett, a hatalomban, ahová jutott, nem tudta megőrizni becsületét, elárulta társait, barátait.

Keskeny, fekete bajuszát meg-megpödörte, arca az állandóan rajta kószáló mosoly ellenére is vad volt, s egy dühöngő ember benyomását keltette. A hatalmat élvezte Gecse, az emberekkel való rendelkezés jogát, az emberek feletti korlátlan uralom kábító gyönyörét, melynek csak az igazán nagyok és erősek tudnak ellenállni.

Kollár Matyi, egy pesti elektrotechnikus, halkan káromkodott, a többi karpaszományos is háborgott. Jákób Vince, egy erdélyi román fiú, sírt, rápillantottam, láttam, bevizelt. Talán a százötvenedik feküdjnél tartottunk, amikor hangosan, vinnyogva felsírt, és kirohant a teremből Spenykó Péter, egy huszti ruszin. Kicsiny, gyenge testű, esetlen mozgású, kissé lomha gondolkodású fiú volt, állandó céltáblája a rajvezetők, szakaszparancsnokok s a főhadnagy élcelődésének.

Spenykó egy perccel később Bánpataki Bélával jelent meg.

A szolgálatvezető az ajtóból nézett bennünket, aztán megszólalt.

– Hát te mit csinálsz az emberekkel? ... Kihajtod a lelküket?

Gecse nála szokatlan módon elsápadt, egy pillanatig úgy hatott, mintha elakadt volna a szava, de aztán rekedten felüvöltött.

– Kérdeztelek? ... Ki innen! Mars ki!

Bánpataki meglepődött, mindannyiunk előtt alázta meg Gecse, s ezt nehezen tudta lenyelni.

– Hogy beszélsz a feljebbvalóddal? Még nem vagy őrmester!

Gecse szótlanul megindult Bánpataki felé, kezét előrenyújtotta.

– Kuss!... Téged is közéjük állítalak! Még tartozom neked! Visszafizetem, nem felejtettem el!

Ha ki nem menekül Bánpataki, Gecse nekimegy. Most már mint a megbőszült bika vágtatott fel-alá. Arca néha megrándult, kiáltása mind magasabbra csapott, s néhányszor homlokához, nyakszirtjéhez kapott, ilyenkor fájdalmas fintort vágott.

A kétszázadiknál abbahagyta, s mintha mi már ott se lennénk, ágyához ment, végigdobta magát rajta, hasra feküdt, kezét összekulcsolta tarkóján.

– A fejem! A fejem!... Szétszakad! – mondogatta. – Bozóti, hozz vizes ruhát!

S amit még sose láttam, ez a hatalmas erős ember fájdalmában meg-megrándult, arca egészen torz volt.

Tenyerével halántékára szorította a vizes törülközőt, néhány perc múlva kicseréltette.

– Megölnek... Kivégeznek!... És ezeket akarják kivinni a frontra!?

Már korábban észrevettem, ha tombolni kezdett rajtunk, hogy fejfájásra panaszkodik, de ilyen görcsös rohama még nem volt.

Aztán ebédhez sorakoztunk, az udvaron most Bozóti őrvezető oktatott minket a rendre, ő volt az ügyeletes az ebédkiosztásnál, és mert nem tudtunk megelégedésére elég gyorsan fölsorakozni, csak néhány feküdj, kúszás után volt hajlandó a szakácsoknak megadni az engedélyt. Mire holtfáradtan, az éhség minden ingere, az étvágy

csöppnyi maradéka nélkül, remegő kezünkben a leveses, főzelékes csajkával fölértünk a terembe, Gecse már aludt. Csizmástól, ruhástól elnyúlva feküdt, szétdobált tagokkal, szája nyitva volt, sűrű horkanásokkal, kapkodva szedte a levegőt, arca fehér volt, s a kimerült alvásban néha nyöszörgött, mintha rosszat álmodna. Lábujjhegyen lépkedtünk, szó nélkül leültünk a kofferra, kanalazni kezdtük a levest, de legtöbben hamar abbahagytuk. Reszketett a kezünk, a gyomrunk, égett az arcunk.

Néha oda-odanéztünk a fel-felhorkanó Gecsére. Összetörve, megalázva, megszégyenítve hallgattunk.

Ennek a vasárnapnak semmi következménye nem lett Gecsére. Igaz ugyan, hogy az egész zászlóalj megtudott mindent a legapróbb részletig, de mit lehetett tenni? ... Hiszen másnap este, amikor Majláth főhadnagy belépett a tiszti étkezdébe, Stumes őrnagy kedélyesen maga mellé intve azt kérdezte:

– És mondd, Majláth, csakugyan igaz, hogy az a ruszin gyerek ... hm, összeszarta magát? – Két falat között megcsóválta húsos, nagy fejét, s társaira tekintve folytatta. – Nos, íme a példa! És még vannak, akik azt állítják, nincsenek felsőbb és alsóbbrendű fajok!

Stumes nevetett, alig jött ki hang a torkán, ámbár testét rázta a jóízű kacagás. Nagyon elégedett volt, délután végre egészen megbékítette a szép özvegyet, s megállapodtak az esküvő időpontjában is. December elején Stumes Lipótné lesz az özvegy, és a négyszáz hold s a kastély új urat kap. Szinte pajtáskodva tudott gondolni

Gecsére, akinek talán élete legnagyobb szerencséjét köszönheti. Mi lett volna, ha elpusztul abban a veszett rohanásban a szépasszony, hová lett volna az ő régi álma, a földbirtok?

Majláth György, mintha tükörkép lenne, együtt nevetett Stumesszel, szolgálatkészen. Ő nem az özvegyre gondolt, hiszen „a város legszebb asszonya" a felesége volt, amivel katonai talentuma mellett lépten-nyomon dicsekedett. Karrierje következő állomása járt az eszében. Ha egyik altisztjéről ilyen kivételes elismeréssel beszél az őrnagy, meg fog javulni véleménye a századról is, tehát a parancsnokáról is! S már megújult erővel reménykedett, hogy hamarosan mégiscsak őt nevezi ki helyettesének a Ludovikáról alig három esztendeje kikerült Nieder Kálmán főhadnagy helyett. Majláth igazán akkor lett volna boldog, ha ezt a Nieder főhadnagyot a legközelebbi menetszázaddal a frontra küldenék, s vissza se jönne. Nyugalmát teljesen feldúlta a napokban fülébe jutott pletyka, melyet úgy látszik, már az egész város beszél, hogy a nyalka Nieder a város legszebb asszonyának a szeretője... Igaz lenne?... Miért tenné? Miért lenne hűtlen a felesége?... Azt nem merte bevallani önmagának, hogy a felesége sohasem szerette, mindig hűvös, szinte szertartásosan kimért volt vele szemben, s azt már nem is tudta, hogy az asszony, a kisvárosi patikus leánya, csupán egyenruháját, a reáváró szép pályát kedvelte benne, s majomkodó pózolása, üres feje miatt egy kicsit mindig megvetette. Talán provokálnia kellene ezt a vele szemben ülő, ingerlőn, igen, valósággal kihívóan nevet-

gélő Niedert, s párbajban lelőni? De elvetette e sötét gondolatokat, s Stumesre függesztve szemét, tovább nevetett.

– Ez a Gecse, ez a Gecse! – csóválta fejét az őrnagy, magasra fölemelve, a lámpa elé tartotta a poharat, gyönyörködött a bor bíborvörösében. – Hogy miket ki nem talál!... Remek ember, mondhatom! Nem láttam még hasonlót a nép egyszerű fiai között! Micsoda erő! A megtestesült magyar virtus!

Egy hét múlva Bánpataki elhagyott bennünket, saját kérésére a város túlsó végében eldugott zászlóaljraktárba helyezték. Menekült Gecse elől, úgyis egyre kevesebb volt a reménye, hogy megcsinálhatja a maga karrierjét ennél a zászlóaljnál, amiben pedig két évvel ezelőtt is, amikor a jutasi altisztképzőről hazakerült, annyira bízott... Másfél esztendővel ezelőtt történt, hogy az őrnagy egy üzenetet küldött vele akkori kedvese, egy ügyvéd feleségéhez, s a megyeszékhelyről, a törvényszéki tárgyalásról idő előtt, váratlanul hazatérő férj jelenlétében adta át az esti randevut lemondó levelet. Párbaj ugyan nem lett a dologból, az ügyvéd gyávább volt annál, irodája tekintélye miatt némán föltette fejére az agancsot, de Stumes azóta látni se bírta Bánpatakit.

Gecse soronkívül megkapta az őrmesteri előléptetést, s Bánpataki helyébe lépett, beköltözött a mosdófülke melletti kisszobába.

Gecse hatalma tehát máról holnapra sokszorosára emelkedett. Felkínálták neki, és ő elfogadta a továbbszolgálást, végleg eljegyezte magát a katonaélettel.

Egyre nehezebb lett elviselnünk a hatalomba beleszédült Gecse zsarnokságát.

A frontra indulás időpontja halasztódott, novemberben már februárról beszéltek, akkor megyünk. A kiképzés azonban erőltetett tempóban folytatódott.

December elején, az egyik napon kemény délelőttünk volt. Háromszor kellett hidat vernünk a folyón, egyre nagyobb iramban, mert húszperces eredményünkkel még mindig messze álltunk erre a hatvan méter hosszú, közép-teherbírású pontonhídra előírt tizennégy perctől.

Fáradtan értünk haza a laktanyába, és rettentően éhesek voltunk. Az ebédhez azonban e napon nehezen jutottunk, mert előbb el kellett szenvednünk a kiosztásnál megjelenő Gecse újabb kínzását. Ő adta ki a naposnak a parancsot, ebédhez sorakozzon a század, s amíg valamennyien lejutottunk szobáinkból a kopott, csuszszanós falépcsőn a nagyudvar végébe, a konyha elé, s a napos jelentette, hogy a század együtt áll, Gecse a kezében tartott órára pillantott.

– Kerek öt percet vártam magukra! Most majd megtanulnak gyorsan és csendben sorakozni!... Oszolj! Mindenki a szobájába!

Felrohantunk, le kellett ülnünk a kofferra, csajkánkat a helyére tenni, türelmesen megvárni, míg a napos elordítja magát: ebédhez sorakozó!

Hússzor csináltuk meg ezt, hússzor törtettünk le a szűk lépcsőházban és fel az emeletre, taszigáltuk, gyúrtuk, tapostuk egymást, lihegve, verejtékezve, dühöngve. Másfél perc a sorakozó, másfél perc az oszolj, az össze-

sen egy óra. Gecse mérte az időt. S mire megkaptuk az ételt, már hideg volt, de még azt sem ehettük meg, mert Gecse ráadásul díszebédet parancsolt. A kofferra tett acélsisakra guggoltunk tehát, a csajkát a padlóra, s villával kellett ennünk a levest, és minden merítés után egy sort dalolni Gecse legkedvesebb nótájából:

Nincs is annál betyárosabb élet,
Ha az utász ápolónőt szeret . . .

Délután nem vonultunk ki, pihentünk, heverésztünk a szalmán, mert éjszakai gyakorlatra készültünk, „partizánvadászatra". De én már keveset élveztem a pihenőből, elaludni nem tudtam, fájt a térdem. A déli sorakozó közben rándult meg, megcsúsztam a kopott, korhadt lépcsőkön. Este már erős, szaggató fájdalmaim voltak, de Gecse nem engedélyezte, hogy bent maradjak. Éjjel, kint a folyó partján sokáig feküdtünk a hóban, a „védelemben", melynek Majláth volt a parancsnoka, s Gecse vezette a partizánvadászokká előlépett másik félszázadot. Végre felfedezték fészkünket, Gecse osztaga egyetlen rohammal bevette. Elsőnek Gecse rohant fel a magas töltésre, s beugorva közénk, lőtt is. Vaktölténnyel lövöldöztünk, a golyószórók, puskák az igazi harc illúzióját keltették. Gecse üvöltve rontott ránk, s szaladt tovább, üldözve a megfutamított partizánokat, tehát nem is hallotta, hogy lövése nyomán fájdalmában jajdul fel a kis Bunescu Lőrinc. Jákób Vince állt mellette, mintha testvérek lennének, mindig együtt jártak, úgy összetartottak. Jákóbbal együtt húztuk le Bunescuról a

köppenyt, zubbonyt. Jobb felsőkarja szinte szétroncsolódott, egészen közelről csapódott bele a vaktöltény. Erősen vérzett, el kellett kötnünk, és bevinni a gyengélkedőre.

Másnap reggel, amikor az orvos lefektetett a betegszobába, Bunescu már nem volt ott. Még az éjjel beszállították a kórházba.

Az előző napi ebédsorakozónak még egy betege volt, a gyomrára bevonulása óta panaszkodó Soós Lajos, egy perecesi fiú, bent dolgozott a vasgyárban, az öntödében. Gyomorsüllyedése volt, de a bevonuláskor megejtett viziten Balogh orvoshadnagy meg se hallgatta, s azóta Gecse egyszer sem engedte, hogy gyengélkedőre feliratkozzon. Gecse lenézte, gyűlölte a betegeket, a testileg fejletlenebbeket.

Két nap múlva meghűléssel bekerült a gyengélkedőre Dudás szakaszvezető. Hengerész volt civilben a borsodnádasdi lemezgyárban s egyik legénykori barátja közös jó ismerősünk, akivel négy esztendőn át együtt laktam egy padlásszobában, kvártélyban. Összemelegedtünk. Dudással ez nem volt nehéz, ember maradt itt is, az ő becsületét, szívét nem tudták megvásárolni néhány krumplivirággal. Nem is feledjük el, nemcsak a második szakaszbeliek, de mindannyian, hiszen egy kicsit mindőnk sorsán tudott enyhíteni. Dudást már esztendők óta minden ősszel behívták az újonckiképzés idejére, a gyár nem mentette föl. Ő ismertetett meg Gecse életével.

Gecse a matyóvidéken született, tíz testvére élt. Hat elemit végzett, végig kitűnő tanuló volt, s tanítói sokat

beszéltek az öreg Gecsének, kár lenne a jóeszű gyerekért, próbálja meg iskoláztatni. De Gecse otthon maradt, élte a földtelen matyók nyomorúságos életét. Tavasztól őszig járta az országot a falu fiatalságával, munkabíró népével, summás volt. Pedig nagy vágyak feszegették a fiatal Gecsét, olyan nagyok és szépek, hogy csak a legjobb barátoknak mert róluk beszélni, félt, kineveti érte a többi, az idősebbek, akiket már annyira megtört a szolgaélet, hogy még álmodozni se tudtak. Egy ideig maga is bizonytalan volt abban, mire is vágyik, csak valami nagy dologra, sokra. Aztán testet öltöttek elképzelései, s a tizenhatodik esztendejétől csak egyetlen vágy fűtötte: hogy mozdonyvezető lesz! Mire belépett a nagylegények sorába, tizennyolc éves korában, már ő volt az első legény, esze, ügyessége, testi ereje, férfias szépsége miatt. Aki Gecse barátja volt, az biztonságban érezhette magát, azt más legények nem merték volna megsérteni, mert tudták, Gecsével találják magukat szemben. Ha ő jelen volt, nem lehetett heccelődni a gyengébb, fiatalabb legények, de a megrokkant öregek rovására sem, amire pedig sokan hajlanak. Gecse nótás legény volt, s maga is faragott nótákat.

Tizenkilenc éves korában odahagyta a summás sorsot, nekivágott a világnak, űzte a vágya. Bejutott a fűtőházba, de nem sokra vitte. A mozdonyműhelyben dolgozott, salakozó munkás volt. Szerszámkészlete egy talicska, egy seprű, egy lapát. Sohasem lett mozdonyvezető. Ehhez négy polgári kellett volna, vagy legalább nyolc elemi, és főképpen géplakatos-szakma. S neki egyik se volt. A

nagy család mellett hogy is kezdhetett volna mesterséget tanulni meglett férfikorában.

Azért mindig a mozdonyokat kerülgette, tanulmányozta. Volt egy fűtő ismerőse, az sokat magyarázott neki. Gecse a legapróbb részletekig mindent pontosan észben tartott. És egyszer nem bírta leküzdeni a vágyát. A gyakran feltámadó vágyat, hogy ő parancsoljon a mozdonynak, ő vezessen egy egész szerelvényt. Fellépett az egyik gazdátlanul hagyott gépre, elindította. A mozdony engedelmeskedett. És ő kiáltozott örömében, észre se vette, hogy ordítozva rohan utána a mozdonyvezető és a fűtő. Boldogságában sírt, és azt énekelte, hogy *Ne sírj, pajtás, ne keseregj . . .*, a maga szerezte nótát. Mire kifutott a rendezőre, utolérte a vezető. Gecsét még aznap elbocsátották a fűtőházból, de nem búsult rajta, egy hónap múlva, 1940 októberében bevonult.

Bánpataki szakaszvezető akkor jött vissza Jutasról, büszke, vad katona volt. S amint a kistermetű emberek szinte törvényszerűen a nagy testű erősekre irigyek, ő is Gecsét választotta céltáblának az első este, vele akarta kipucoltatni a csizmáját. Gecse megtagadta, azután következett a kúszás az oszlopon, a plafonon. A zászlóaljban Bánpataki ötlete volt ez a lélektörő kínzás. Gecse felkúszott a mennyezetig, el is engedte az oszlopot, ahogyan Bánpataki parancsolta, és háromszor zuhant le a magasból. Pontosan abban a szobában, ahol mi laktunk. S harmadszorra, a zuhanástól egyensúlyát vesztve, nekitántorodott egy vaságynak, fejével az ágy végének. Eszméletlenül esett össze, újonctársai locsolták fel. Három

napig nem vonult ki gyakorlatra, otthon feküdt, valami kába, fejét egészen kitöltő nehéz bódulatban. Bánpataki nem engedte orvoshoz, félt, baja lenne az esetből. S mintha az az első rettenetes megalázás változtatta volna meg Gecsét, minden átmenet nélkül más ember lett, társai nem ismertek rá. Akit a legelső napon annyira megszerettek pajtáskodó, nyílt, bátor természetéért, egyre jobban elhúzódtak tőle.

Gecse jó katona lett. Némán, vonakodás nélkül végrehajtott minden parancsot. Kevesebbet beszélt, ritkán nevetett, s a maga örömére sohasem dalolt. Elsőnek kapta meg az őrvezetői csillagot, aztán a többit. Társai még mindig őrvezetők, legfeljebb tizedesek, azoknak is nagyobb részük kint a fronton, s még többen a földben, mert abból a korosztályból csak néhányat hagytak meg kiképzőnek, akik megfeleltek a zászlóalj törvényeinek. Igen, csak ilyen módszerekkel sikerülhetett egy csomóba összegyűjteniök ennyi válogatott törpe, szolgalelkű, ostoba, korlátolt fickót. Gecsét meghagyták, nála senki sem bizonyult alkalmasabbnak, hogy összetörje az emberek lelkét.

S Gecse azóta minden kiképzendő fiatal és idősebb korosztálybeli csoportban megismétli néhánnyal azt a falramászó jelenetet, melyre közülünk Anczenberger Jancsit választotta ki elsőnek. S hogy honnan az a csodálni való ügyessége, melyet a mászásban maga mutatott? Azt már csak kevesen tudták, hogy amikor egyedül maradt a szobában, vasárnap délutánokon, gyakorolta. Kétszer rajtakapták. Társai, barátai lassan-lassan eltávolodtak,

heccein még nevettek, bókoltak is neki, a szemébe, mert már ők is féltek tőle, kedvenc, bárgyú szólásait, szellemesnek hitt üres szavait ismételgették, ez különösen hízelgett hiúságának, de a háta mögött kinevették.

Gecse mindebből talán semmit sem tudott, vagy ha valami a fülébe is jutott, nem sokat adott rá. Haladt a maga útján, fölfelé, egészen elbódulva a semmitől és senkitől nem korlátozott hatalomban.

Egy hét múlva Soós Lajossal kórházba mentünk, ő a gyomorsüllyedésével, én ízületi gyulladással. A helyőrségi kórház tömve volt, egy iskolában berendezett hadikórházban állapodtunk meg. Ide került Bunescu Lőrinc is, akkor már negyedik napja feküdt eszméletlenül, élet és halál között, a vérmérgezés teljes erővel tört ki rajta.

Azért megmaradt Bunescu, sokáig feküdt a kórházban, s négy hónap múlva leszerelték, ötvenszázalékos rokkantsággal. Én egy hónap múlva kerültem vissza a csapathoz, még fájó ízületekkel, de hát az orvosok is szimulánsnak tartottak, akárcsak Gecse, mert az ízületi gyulladás szokásos tünete, az ízületek piros duzzadása nálam akkor még elmaradt.

Ezután úgy töltöttem el néhány hónapot, hogy egy-egy erősebb gyakorlat, hídverés után feküdtem pár napot, majd folytattam a katonaéletet. Gecse nem tűrte, hogy katonái a gyengélkedőt lakják.

Soós Lajos hasonlóan élt, csak kevesebb szívóssággal, teljes lelki elernyedésben. A kosztot nem bírta, a nehéz gyakorlatok kimerítették, gyorsan fogyott, csont-bőr volt már. Kórház kellett volna neki, rendes gyógykezelés,

emberi bánásmód, de hát egyiket sem kapta meg. Tavasszal, egy áprilisi szombat délután bezárkózott a mosdófülkébe, és szájába fogta a puskacsövet, agyonlőtte magát.

Hogy miért lett öngyilkos Soós Lajos? A haláleset felkavarta a századot, a zászlóaljat is, de elintézték egy kurta jegyzőkönyvvel. Önkezével vetett véget életének, mi kutatni való van tovább? De Anczenberger Jancsival tudtuk, és érezték mások is, hogy Soós Lajost Gecse üldözte halálba.

Azt hiszem, Gecse is sejtette ezt. Soós Lajos halála után egy kis időre szokatlanul megenyhült, őrjöngő tombolásai elmaradtak. Egyszer meglestem, egy vasárnap délután, amikor alig lézengtünk néhányan a laktanyában. A mosdóból jövet észrevettem, hogy nyitva van Gecse szobájának az ajtaja. Papucsban voltam, nem csaptam zajt, a folyosón senki, megálltam. Gecse az ágyon ült, térdére könyökölt, és bámult maga elé. Keserűen komor volt, szinte fájdalmasan sötét, és sűrűn meg-megrándult a feje, mintha láthatatlan suhintások elől kellene kitérnie. Fekete szeme különösen izzott, de valahogy mégis olyan volt ez a tekintet, mint az üres lelkű vagy a nagyon elfáradt embereké, akikben alaktalanul kavarognak érzések, sejtések, de semmi sem tud bennük gondolattá formálódni. A lelkiismeret kínozta Gecsét?

Gecse hamarosan ismét a régi lett, valamivel talán még tovább jutott pályáján. Megszokott, mindennapi eseteit már nem érdemes feljegyezni. Ezek nem is keltettek semmi feltűnést, mindenki ismerte őket, pontosan tudott

róluk Stumes őrnagy is. És ugyanezeket csinálta Majláth főhadnagy, csak olykor rafináltabb kínokat eszelt ki számunkra. Ez a testileg, lelkileg félérett állapotában megaszalódott mitugránc, aki egy pipiskedő, feltűnési viszketegségben szenvedő suhanc benyomását keltette, akár egyenruhájában feszített előttünk, akár szilvakék civilöltönyében szaladgált feldúltan a város utcáin, amikor már bizonyosan meggyőződött a város szépasszonya hűtlenségéről, úgyszólván pontos mása volt Gecsének, csak a hatalom tébolyában is jóval jelentéktelenebb.

Igen, Gecse azért nőhetett ilyenné, mert a zászlóalj szelleme lehetővé tette. A hasonló cinkosok társasága, és a mi tudatlanságunk, gyávaságunk. Stumes Lipót, a német nemesi származására büszke, s a földbirtokba szerelmes zsoldos katona, Majláth György, az ügyvédi pályára vágyó, de már a jogakadémia második évfolyamán tehetségtelen tökfilkónak bizonyuló, s most a katonai karrierről ábrándozó piperkőc korcs, Nieder Kálmán, a ludovikás tiszt, szépasszonyok bolondja és bolondítója és Gecse és a többiek mind csak ilyen levegőben élhettek, ez táplálhatta őket, mutathatta törpeségüket nagyságnak, leplezhette kétségbeejtő szellemi szegénységüket, lelki sivárságukat. Miért váltott volna ki felháborodást körükben Gecse, amikor Nieder, Stumes helyettese, a második század parancsnoka, túltett rajta? December elején éjszakai riadót vezényelt, tízszer egy éjjel, s ebből ötször végigfuttatta a századdal a majd két kilométer hosszú havas gyakorlóteret. Ezt három éjjel megismételte. Egy hétig járt a gyengélkedőre a második század, meg-

hűléses hasmenéssel, s a cinkosokhoz méltó, az angyalcsinálással vagyont összeharácsoló Balogh orvoshadnagy szénporral tömte őket. Vitéz Szonthág Károly századosnak, a harmadik század részeges és kártyás parancsnokának az volt a kedvenc passziója, hogy a városban levő lakásán horgonnyal jelentkező utászokkal ébresztette magát. A horgony nyolcvan kiló volt, a gyakorlatokon szabály szerint csak ketten vihették, s ha a nagykaszárnyában lakó fiúknak volt is magukhoz való eszük, és talicskában tolták a horgonyt, egészen a százados lakása közelébe, azért az oda-vissza négy kilométeres úton maradt elég szenvedni való. Ha egyszer-egyszer véletlenül betévedt ide egy nem közéjük való, mint például a mi szomszédunkhoz, Majláth mellé Czinke Elek, a pesti tanár vagy Varga építészmérnök, akik tudtak velünk emberi szót váltani, épeszű emberek módján viselkedtek, és éreztük, magukban mindenről megvan a véleményük, elmarták őket, hamarosan kiküldték a frontra mind, a frontra, melyről ők olyan lelkesen és harciasan tudtak – beszélni.

Milyen igaza volt Anczenberger Jancsinak. Ő írta először a menyasszonyának: „Üdvözöllek az idegenlégióból!" Sokan átvettük tőle. Hogy Oranban, Sidi-bel Abbesban és az idegenlégió többi állomáshelyén hogyan éltek emberek, nem tudom, ez a kisváros Magyarországon volt, erről adhatok hírt.

Áprilisban már biztosan tudtuk, tovább hiába reménykedünk a frontra indulás elhalasztásában. A januári voronyezsi áttörés a második magyar hadsereggel együtt

elsöpörte a mi századainkat is, alig kerültek haza néhányan hírmondónak. Nagyon kellettünk már.

Hárman-négyen készültünk rá, hogy odakint elszámolunk Gecsével. Egy puskagolyó, melynek eredetét, kiindulási helyét ott annyira lehetetlen kikutatni, csak ez járt az eszünkben, Gecséhez méltó feleletként.

De Gecse neve nem szerepelt a frontra előkészített menetszázadunk névsorában.

A front előtti kéthetes hadgyakorlatban a hídverés elég kis helyet kapott, azért meg kellett vele szenvednünk. És az egyik gyakorlatot nehezen feledhetjük, akik végigcsináltuk.

A zászlóalj tisztikara a folyó partján végigvonuló gát tetején állott, nézték a versengést, melyet Stumes parancsolt a négy századra. Mi harmadiknak kezdhettünk a hídveréshez, Gecse parancsnoksága alatt. Nieder százada csinálta meg először, tizennégy perc alatt, a harmadik század tizenöt perc alatt. A mi legrövidebb időnk eddig tizenhat perc volt, s most valahogyan különösen nehezen készültek el a két-két pontonra felszerelt, pallókból, vas- és fagerendákból összeállított hídtagok. Gecse már le s fel nyargalt a híd középvonalát jelző fehér pózna előtt, másodpercenként nézte óráját, s amint elkészült egy-egy tag, elkiáltotta magát:

– Beúsz-ni!

A mi tagunk lett készen utoljára. Hiába, a hídverés nem szereti a válogatás nélkül összedobált apró és magas embereket, talán ez okozta a késést máskor is. Végre ellökhettük magunkat a parttól, Gecse veszettül károm-

kodott, fenyegetődzött, válogatott gyötrelmeit ígérte, s alig várta, hogy beálljunk a hídmezőben számunkra kitűzött vonalba, és megkezdjük a lefelé úszást. A kis Spenykó Péter állt a horgonynál. Közben jutott eszünkbe, ez mégsem jó, de hát a tagparancsnoknak kellett volna megfelelő, erősebb és ügyesebb embert oda tennie. Amikor elértük a horgonyvonalat, Gecse meg se várta, míg a tagparancsnok vezényel, beordította:

– Horgonyt vess! – Anczenberger Jancsi abban a pillanatban befordította a jobboldali ponton orrából a horgonyt, de Spenykó Péter feljajdult.

– Jaj!... A kötélbe akadt!...

Hogy valóban beleakadt-e a lába, vagy csak rálépett a kötélgöngyölegre, ami ugyan hasonló módon szabálytalan és veszélyes, nem láthattuk jól, s nem is tudtunk erre figyelni a hajszában, a tagon mindenkinek megvolt a maga dolga és a parton üvöltözött Gecse:

– Bedobni! – Pontonunk lassan félrecsúszott, a víz sodra jobbra terelte, Spenykó sápadt arccal, dadogva mondott valamit, de nem értettük, Gecse lerohant a gátról, egészen a vízig szaladt, mintha meg sem állna, míg hozzánk nem ér.

– Bedobni!... Bedobni!

Spenykó esetlen mozgásával megemelte lábát, s befordította a horgonyt, de a következő pillanatban a lábára hurkolódó kötél kirántotta, és ő eltünt a folyóban. Mire a sebes sodrással lefelé úszó, oldalra csúszó hídtagot megállítottuk, és a pár pillanatig szabadon maradt, szabályozás nélkül a horgony után tekeredő kötelet

megragadtuk, a két horgonyt felszakítottuk, Spenykó Péter halott volt.

Stumes Gecsét is beosztotta a menetzászlóaljba. Talán számára is kezdett kellemetlenné válni ez az ember? Vagy mert ő maga sem bújhatott ki tovább a frontra menetel alól, Gecsét is maga mellett akarta látni?

Ekkor már mindannyian gyűlöltük Gecsét, és nevettünk rajta. Gecse gyorsan végigjárta a hatalomba került törpelelkű emberek útját. Kezdetben csodáltuk, aztán féltünk tőle, s végül nevettünk rajta. Kiábránultunk abból is, ami jó és nagyszerű volt benne, amiért eleinte őszintén bámultuk, ő maga rombolta le bennünk az illúziókat. Lassan egyetlen baráti kompánia lett a század, összefogtunk, hogy ettől az embertől megszabaduljunk.

A frontról három hónap után őt küldte haza elsőnek szabadságra Stumes alezredes. Négy hétre, pihenni küldte, de többé nem tért vissza Gecse.

Ez pedig így történt.

Az esetnek merő véletlenségből tanúja lehettem. A katonaságtól tüdőbajjal, ötven százalékos rokkantsággal egy esztendőre szabadságoltak, és egyik barátom, Gecse földije, arra a vasárnapra vendégségbe hívott.

Szeptember eleji vasárnap volt, ebédhez ült Gecse Péter családja. Az asztalfőn katona fia, István, s körül ő maga és a három nagyobb gyerek, akik már elhagyták az iskolát, a négy apróbb a ládán, kis háromlábú székeken. A két legnagyobb lány férjhez ment, Károly, a legényfiú még nem tért vissza a nyári munkáról, a Dunántúlról. A tűzhely körül az ebédet készítette Gecséné

és Kövi Bori, Gecse menyasszonya. Az ajtóhoz húzódva, egy alacsony lócán ültem Gecse két régi barátjával. Félórája tudtuk meg, hogy hazajött Gecse, s mert túl voltunk már az ebéden, siettünk meglátogatni.

Az asztalon még csak a literes üveg állt és öt pohár, a két Gecsének, a két pajtásnak meg nekem. Gecse töltögetett; maga már három pohárral ivott, a többiek csak illendőségből kóstolgatták. Arca pirosra gyúlt, a beszédtől is meg a bortól is. Mostanában nem nagyon bírta az italt, hamar megzavarta a fejét, s aztán jött az a veszett görcs, ami mindjobban meggyötörte, inkább az italt tagadta meg. De hát három pohár nem árt.

– Á, ne gondoljátok – magyarázta –, ez a háború nem olyan, mint az első volt! Akkor feküdt az ember a lövészárokban, tudta, hol az ellenség, ott hasalt előtte, megdobálhatta őket kézzel is, társaloghattak . . . De most nem így van! Beülsz itthon a vagonba, hogy visznek a frontra, utazol, utazol, aztán egyszer csak megáll a vonat, gyalogolsz vagy ötven kilométert, ott letanyázol egy faluban, és azt mondják, hogy itt a front. A front, csodálkozol, hol? Hiszen csend van az Isten ege alatt, akárcsak itthon, ha megállsz a Szanyi-dombon. Parasztok szántanak, öregek mind, ukránok, asszonyok jönnek-mennek, gyerekek csivognak. Hát hol a front, kérdezed? Mert nincs egy árva lövés, nem látsz egy riasztópisztolyt se, nemhogy ágyút, Sztálin-orgonát meg bunkerokat, amit fel kellene robbantani, aknazárat felszedni, meg minden isten csudáját, amit itthon megtanultál . . . No, csak ne sürgesd, mondja a felsőbbség, mert itt ez a front. Nem

látod, de majd helybe jön az, amikor nem is számítasz rá... Mert a partizánokat sose látni, sose tudni, hol tanyáznak, kikből vannak, honnan a géppisztolyuk, aknavetőjük. Csak vannak valahol a nagy erdőkben... Ilyen a partizánfront.

Az ajtónál, a kis lócán megszólalt a barátom, neki is fekete volt a bajusza, haja, akárcsak Gecsének, még a neve is fekete, Fekete János. A bal keze csonka, három éve, hogy csuklóban lemetszette a gyárban a lemezvágógép, azóta portás a kapunál.

– Hát odavittek téged is?

– Oda – felelte Gecse. Egy pillanatra megnézte Fekete Jancsit. Valamit megbirizgált benne a szúrós, gyanakvó tekintet. Hogy nézi ez őt? Mit gondol ez felőle, régi barátjáról? A hangja egy kicsit megemelkedett.

– Oda, mert oda kellenek most a belevaló magyar gyerekek!... Mert könnyű ott harcolni, ahol látod az ellenséget, de ahol semmit se látsz! Ahol előbb meg kell keresni az ellenséget!... Szóval csak letanyázol, lefekszel este, hogy majd alszol végre egy isteneset, hát éjfélkor vége az egésznek, csattog, ropog, zeng a mindenség, mintha az ég szakadna le rád. Itt vannak a partizánok, mindenki ezt üvölti körülötted, az emberek, mint a megvadult lovak, nyargalásznak a házak közt, aztán peregnek, mint a legyek, a bolondok... Amíg meg nem tanulják, hogy kell szembeszállni ezzel az ellenséggel... Egy kicsit közénk aprítanak, kivernek a faluból, ha tudnak, aztán odább állnak. Nyom se marad utánuk. Mikor megvirrad, akkor aztán előveszed a falu népségét, hogy

hol vannak a partizánok, hová dugták őket? ... De hát egyik se akar vallani, ha kinyújtóztatod őket se. Mind adja a butát, hogy ők semmit nem is láttak, semmit se tudnak. Hát hol vannak az embereitek? – kérded a fiatal asszonyoktól. Elmentek hátra, a sereggel, ezt felelik, pedig gyanítod már, hogy ők azok a láthatatlanok ... Hát persze, menten ki is tudódik, ha egy menyecskének baja esik, mert biztos lehetsz benne, hogy hamarosan lecsapnak miatta a partizánok. És tudod, kiért volt, mert olyanok, hogy megüzenik ... Úgy ám, csak postáznak velünk egyszerűen. Mert mindent tudnak ... Még magyarul is ...

– Szóval az asszonyokat meg az öregeket veszítek elő? – szólt megint Fekete Jani. Pipázott, nekivetette hátát a kitárt ajtószárnynak, s lassan pöfékelt.

Gecsét zavarták a közbeszólások, azt szerette, ha ilyenkor nyugodtan hagyják.

– Hát kit mást, mint akit látsz? akit elérhetsz? ... Hiszen biztosan tudjuk már, hogy ezek is beletartoznak a frontba, még a csecsszopójuk is! Egy front most az egész mindenség, ellenség, ha nem is látsz puskát a kezükben! ... Ez mind a halálodat akarja, semmi jót nem nézhetsz ki a szemükből! Biztos, hogy tőlük tudnak mindent, akik az erdőben vannak ... Hogy veszhetett volna oda másként Majláth főhadnagy úr is? Mert odaveszett két hete, a partizánok kezébe került ... Azt jelentették a hírszerzők, hogy rábukkantak a partizánvezérkar tanyájára, és könnyű is lenne őket elfogni, mert az osztaguk nagy része egy másik zászlóalj ellen akar támadást in-

tézni, büntetésül civilek kivégzéséért... Majláth kérte Stumes alezredes úrtól, hogy őt küldje ki egy válogatott századdal... De elfogták őket, és Majláthot felakasztották. Reggel, amikor felébredtünk, ott lógott a falu feletti domboldalon egy magas fán. Odahozták, hogy lássuk mind!

Gecse kiöntötte a maradék bort is, és heves szomjúsággal felhörpintette.

Már az asztalon volt a leves, anyja szedett a tányérjába, leült melléje Kövi Bori is, s a barnára sült kis kezét a kezére tette.

– Egyél most már, Pista – mondta Bori. Gecse szürke szeme nevetett is, meg sírt is. Látta anyját is, ahogy megállt mellette, két kezét fáradtan leejtve elöl összekulcsolta. Mit néznek ezek ilyen szemekkel rá?... Hát nem értik, hogy miről van itt szó, micsoda ellenségről?... Eltolta Bori kezét, kanálért nyúlt, belemerítette a levesbe, de aztán elengedte.

Mi van vele, hogy nem is kívánja az ételt?

– Ti semmit se tudtok itthon, ti nem tudjátok, micsoda ellenséggel kell nekünk harcolni ebben a háborúban!... Akiket elfogtak, és meg merték mondani, hogy visszajönnének közénk, szabadon engedték. A közlegényeket. Öten jelentkeztek. És azokkal üzenték, hogy Majláth főhadnagyot azért akasztották fel, mert agyonlőtt három fogságba esett partizánt meg két falubelit... És nekem is üzentek... Hogy engem is... Meg Stumes alezredes úrnak, hogy őt is halálra ítélte a partizánbíróság!

Kurtán felnevetett, fogai ínyéig kivillogtak, előredülve nézett, mintha a falat bámulná.

– Ilyen igazságosdit játszanak!... Ez a mániájuk, hogy ítélkeznek, büntetnek, mintha bizony ők lennének ott az urak, és nem mi!... De hát ez velem nem megy!

Megdermedtek a kanalazó kezek, minden szem Gecsére meredt, Bori halkan felsikkantott, szeme rémülten tágra nyílt, és kétségbeesetten a kezébe kapaszkodott.

– Pista!

Gecse ránézett, de Bori megborzongott. Szentisten, micsoda szeme van ennek?! Mi van a szemében?

Apja szólalt meg.

– Téged miért? Te mit tettél?

– Mit tettem volna? Harcoltam! – mondta Gecse hangosan, s a szeme ködösen villogott. – Mit tesz a katona a háborúban? Harcol az ellenség ellen! Az a katona dolga, hogy pusztítsa az ellenséget!

– Aha – mordult az ajtónál Bagi György. Száraz, sovány, tüdőbeteg ember volt, a szeme egyetlen nagy lázas tűzgolyó, és zihált a melle, nem sokáig húzza már. Ezért nem kellett katonának. – Asszonyokat, gyerekeket, ugye, Pista komám?... Hát ilyen ez a háború?

– Ki csinálta, hogy ilyen legyen, mi?! Ki akarta? Mért nem tudnak háborúzni tisztességesen, katonamódra?!

– Az életéért mindenki úgy verekszik, ahogy tud – mondta Fekete János.

– Miért nem vallott az a rongy kölyök! – folytatta

Gecse. – Biztosan tudtam, hogy kijár a partizánokhoz, én kaptam el az erdőszélén, mégse mondott egy kukkot se! Feldühített, hát nyakon csaptam ... Tehetek én róla, hogy ottmaradt?!

A ládán a kisebbek veszekedtek, csörömpöltek a közös nagy pléhtányérban, sírni kezdtek, s ez Gecsét fölingerelte. Az asztalnál ülö öccse, a tizenhárom éves Lajcsi, hitetlenkedve, suttogva kérdezte:

– Megölte, Pista bátyám? ... Megölte?

Az apja is megszólalt.

– Ezért kaptad a nagyezüstöt, fiam. A rangot? ... – Már nem evett ő sem, ottmaradt a leves félig a tányérban, összeszorult a torka, nem tudott nyelni. Valami iszonyatosan nagy, láthatatlan kezek suhogását vélte hallani, amelyek itt kaszálnak felettük, mintha keresnék, akire le kell sújtaniok.

Gecse öklével az asztalra csapott.

– Maga azt nem tudhatja, ami most van! Maguk csak játszottak a Doberdón, bebújtak a kavernákba, aztán bagóztak, meg huszonegyeztek! De próbálná meg most! ... Amikor nemcsak a partizánok vannak maga ellen, hanem a tulajdon testvérei is; magyarok! ... Igen, így vagyunk! Majláthot is magyarok játszották a partizánok kezére, akik nem akartak harcolni, ott is maradtak velük. Az a kommunista Acélberger lázította fel őket! ... És megfenyegettek engem is, hogyha visszamegyek, és megkezdjük a nagy támadást a partizánok kiirtására, elintéznek ... De miért, miért haragszanak énrám, azt mondják meg? ... Amiért a javukat akartam? Amiért

jó katonát faragtam belőlük? Megtanítottam őket járni, beszélni, gondolkodni? Hogy ők is boldoguljanak, ők is haladhassanak, akárcsak én? ...

– De honnan tudod te, hogy amit akartál, az jó volt, hogy az kellett az embereknek? – kérdezte Fekete János. Dohánya már elfogyott, a nyállal elkeveredő bagót szörtyögtette halkan. – Mert sose az számít ám, hogy te mit akartál, hogy gondoltad, hanem az, hogy mi lett abból, amit csináltál! ... Emlékszel még, Pista, amikor együtt legénykedtünk? ... Akkor nem beszéltél, hanem tetted, amit a szíved diktált, és mindenki szeretett. Becsült érte.

Bori Gecse kezébe csimpaszkodott, s egyre csitította.

– Hagyjátok már! ... Én istenem, minek most erről beszélni?! – s könyörgőn Feketére pillantott.

De Fekete Jani utolsó szavai végleg megbolygatták Gecse lelkét, kitépte magát Kövi Bori kezéből, talpra szökött és elordította magát:

– Népség, szájaltok? ... Mióta lehet a felsőbbségnek visszapofázni?! Az ellenséget pártolni!? ... Fel a falra! Kúszás a plafonon!

Teste megfeszült, mint egy pattanásig húzott íj kávája, aztán felmagasodott, kezét is fellökte a levgőbe, merev egyenes vonalzó volt, így szokott vezényelni a kaszárnyában, a gyakorlótéren, arca egészen elváltozott. Ismeretlen és félelmetes volt ebben a pillanatban. Még csak az anyja érezte, hogy valami rettenetes baja van a fiának. Odalépett melléje, lefogta vezénylő kezét, és halk duruzsoló hangján, ahogyan valamikor mesélt ennek az embernek, amíg kicsi gyerek volt, elkezdte csendesíteni.

– Fiam! Pihenj le, kisfiam... Nyugodj meg! Legalább itthon hagyjátok a háborút!

Gecse lepillantott anyjára, de szavait nem fogta fel.

– Mit?... Hát nem értik, mit parancsolok? – Kiszakította karját, eltaszította anyját.

– De Pista bátyám! – mondta a kis öccse, Lajos. – Az ember nem légy, hogy a falon másszon!

Gecse csodálkozva, meglepetten meredt öccsére, aztán nevetni kezdett vad, vicsorító kacagásával. Fejét hátravetette, sűrű kékes-fekete haja lobogott, és mind magasabbra emelkedve gurgulázott a kacagása. Aztán hirtelen abbahagyva, öccséhez lépett.

– És milyen színű ez a fal? – bökött előre ujjával. – Milyen színű, akkor azt mondd meg?!

Most már a fiú is megriadt, megzavarták bátyja érthetetlen szavai, a nevetése, ijesztő arckifejezése.

– Fehér... fehér, Pista bátyám – dadogta.

Gecse megint nevetni kezdett, meg se nézte ki az, ellökte a beléje kapaszkodó Borit.

– Fehér?!... Hogy fehér!... Nem, ti még nem tudtok semmit! Csak éltek itthon begubózva, és semmit se tudtok a világból! – Kirohant az ajtón, pár pillanat múlva egy combnyi vastag, magas oszloppal tért vissza. Az ajtótól a sarokba huzódtunk, apja a karos lócáig hátrált, arra roskadt összegörnyedve, anyja a tűzhelynél állt, kötényével törölgette szemét, s Kövi Bori mellette.

Gecse letámasztotta a tágas konyha közepére az oszlopott, s felállította. Éppen jó volt, egy nekifeszüléssel behúzta, beszorította a padlásdeszka alá. Intett öccsének.

– Na, híres okos, így kell a plafonra mászni!

– Én nem vagyok cirkuszi bohóc – mondta a fiú.

– És én tán az vagyok? Hát nem katona vagyok?... Népség, a falra! – Lecsatolta derékszíját, s a csatos végével ütni kezdte a gyerekeket. Felemelte menyasszonyára is, de amint ránézett, mintha megértette volna az iszonyodó tekintetét, továbbment. Az egyik kishúga megpróbálta, szembefordult a fallal, hogy azon mászik, de nem ment, nevetett.

– Ez nem játék! Nem bohóckodás! – üvöltötte Gecse. Öccse elé állt. – Itt mássz, itt mássz!... Nem hallod, felmászni! – s egy gyors mozdulattal nagyot csapott rá, hogy a fiú el se ugorhatott. Éppen a halántékára sújtott, hangtalanul összesett a gyerek.

Az anya hozzáugrott, felkapta, és sikoltozni kezdett.

– Mit tettél?! Minden igaz hát, amit rólad beszélnek!... hogy mivé lettél!

Gecse a földre ejtette a derékszíjat, a fémcsat egyet csörrent.

Kissé inogva öccse fölé állt, belenézett az anyja karján lefittyenő vértelen arcba.

– Hogy én megöltem?... Hogy öltem volna?... Csak szimulál ez is! Szimulál az egész bagázs!... A Soós Lajost meg a Spenykó Pétert is így akarták rám fogni! De azok is maguknak keresték a bajt! Én csak parancsoltam...

A szeme e pillanatban egészen tiszta volt, lassan nagyra nyílt, úgy nézett öccse arcába, aztán a körülötte megdermedt emberekre, a falnak tántorodó Borira, a

ríni kezdő apjára, az asztal alá bújó gyerekekre. De nem bírta elviselni a csendet, fölordított.

– Mért hallgattok?... Mért nem csináljátok, amit parancsolok?... Ki mondja azt, hogy az ember nem mászhat a plafonon? – Lenézett maga mellé, megint Bori állt ott, kapaszkodott bele, de ellökte, egy szökelléssel az oszlopnál termett, s néhány gyors rúgtatással fölért a mennyezetig. Egészen a deszkák, gerendák alá gyúrta magát, aztán elengedve az oszlopot, felsőtestével meszszire kinyúlt. Zihálva lélegzett, kapkodva szedte a levegőt.

– Ki mondja, hogy az ember nem mászhat a plafonon?... Látjátok, én már egészen jól tudok... Ha akarom, elengedem az oszlopot a lábammal is, és végigsétálok a plafonon... Így, idenézzetek... – Hosszú, szökdöső mozdulatokat tett. – Megtanított rá Bánpataki ... Van a kaszárnyában két oszlop... Ő csinált belőlem katonát, neki köszönhetem... Ugye, nem is tudtátok?... Mert nem mondtam ám el senkinek... – Lassan rakta egymás elé két tenyerét, mintha kezén sétálna, aztán oldalirányba fordult, körmei beleakadtak a deszkákba, hallatszottak a halk percenések.

A fiú már éledezett, fölnyitotta szemét.

– Tudjátok, odakint a fronton is van ilyen... Beállítattam az iskola közepére, ahol lakunk... Kell ez, hogy az emberek ne gondolkozzanak... Hát hogy ölhet embert, aki gondolkodik?... Semmi ész, semmi szív, csak bele a trikettőt a bagázsba, odapörkölni a lángszóróval az idegen csürhének!...

Teste egyre alább süllyedt, tenyerével már a levegőben hadonászott, s nyöszörgő, vinnyogó állati hangokat adott.

– Így kell ezt csinálni... Mert ha parancsolják, akkor csinálni kell!... A parancs az parancs... De most már mállik szét minden, mint a mosott szar... Nem akarnak engedelmeskedni odakint se... De engem nem fognak elintézni, mert ők nem tudják azt, amit én...

Alatta érthetetlen, ködös kavargásba olvadt össze minden, átkozódó anyja, Bori kiáltozása, hogy Pista, gyere le, gyere le, a szótlanul rángatódzó apja, két néma barátja, minden.

A fejét sebesen szorította össze a görcs abroncsa, igen, most szét is pattantja rögtön, úgy látszik, most kipréseli ez a görcs fejéből a bajt, s többet nem kínozza... Jó is, hogy nem ment el vele orvoshoz, hiába küldte Stumes alezredes is, de hisz ő még sose volt orvosnál, így most majd könnyen megszabadul tőle...

Teste már meg-megroggyanva lefelé hanyatlott, de mindannyiszor ismét kinyújtózott. Aztán sírni kezdett, hangosan, makogva sírt, könnyei potyogtak alá, s halkulón motyogott.

– A szülőanyám átkoz meg?... Ellenem van?... Takarjátok le a Spenykó arcát, ne vicsorítsa rám a fogát... Tömve a szája iszappal. Ennek a marha Soósnak is itt kellett szétlőni a fejét... Tele véres velővel a fal... fekete lett a fal...

Felső teste majdnem az oszlopig lehanyatlott, egy erős lendülettel megpróbálta visszadobni magát, s felkiáltott:

– Népség! . . . – de akkor az oszlop kicsúszott a deszkázat alól, s Gecse elernyedt, tehetetlen testtel zuhant alá. Valami roppanás és egy félbeszakadt szűkölés hallatszott. Gecse mozdulatlanul fekve maradt, hátratörött fejjel, lábával az oszlopra fonódva.

Fekete János megmoccant a sarokban, hüvelykujja bütykével széttörölt szeme sarkában egy csillogó cseppet, sápadtan, megvonagló szájjal súgta:

– Menjünk, cimborák!

1955

A fiú a grund sarkában állt, magánosan, félrehúzódva a nyersvörös tűzfal tövébe. Magas növésű volt, nyurga lábakkal, a vékony láb egyenes póznavonalából csontosan kiszögellő térd- és bokaízületek görcscsomóival, hirtelenszőke hajának egy hosszabb kunkori tincse huncut játékossággal hintázott homloka előtt. Bumfordin jámbor arcából csak zöldeskék szeme sütött élénk értelemmel, és ravaszkás szemhunyorítása jelezte fürge észjárását, kamaszosan fölényes, laza testtartása, a cigarettát ügyesen háta mögé, tenyere öblébe rejtő keze a koravén állapotot, amely, mint sok társára, rá is oly jellemző volt.

Már vagy egy negyedórája nézte állhatatosan a büszkén karikázó Félcolost. Vadonatúj volt a kerékpár, Kőnig Guszti, a Félcolosnak nevezett, kistermetű osztálytársuk előző nap kapta apjától. A fiú arca őszinte csodálkozást tükrözött, belefeledkezett a csillogó küllők, az ezüstbevonatú sárhányók látványába, de a kezdeti ámu-

latot mindjobban kiszorította az irigység és szomorúság. Szeme megszűkült, s egy ideges szippantás után messzire hajította a félig égett cigarettát.

Szívében fájdalom fakadt, majd lassan egész bensőjét kitöltötte a lázas, vad kavargás, melyben sokféle felbolydult emléke örvénylett. Neki csak ígérgeti apa. Már két éve ígérgeti!... Persze, ha jól beszívott, akkor mindig dudorászva érkezik haza, és olyankor magához húzza, megdögönyözi, aztán ráadásul megígéri a biciklit is. Hogy karácsonyra meglesz. Hogy a tizedik születésnapjára már biztosan. És megtartotta a szavát?... A jövő hónapban betölti a tizenegyet, és mi van?!... Az ígéret mindig füst lesz, és elmarad a játék, a haverkodás is, ha apa csak úgy jön meg a munkából, józan fejjel. És csak ezt tudja anya is ígérni, hogy ő is hozzá ad a fizujából apa pénzéhez, csak gyűjtse a biciklire valót. Eh!... Kezét meglóbálta, mint amikor lapos köveket táncoltatnak eső után a tócsákon, s valami keserűséget érzett a szájában.

A Vegyigyár elfújta a két órát, mindjárt három. Anya fél négyig dolgozik, apa fél ötig, minek menne még haza az üres lakásba? Meg ha otthon vannak is, mostanában már akkor se szalad. Mintha valami elszökött volna abból a kis szoba-konyhás lakásból, amely még nemrég az első évek annyi boldogságát hordozta, akár egy álomhajó. Amikor még apa nem ivott, és vasárnap délelőttönként becsavarogták a környéket, és gyíkocskákat fogtak meg szöcskéket. Tudták, hol fészkelnek a verebek, melyik fán lakik az a feketerigó, amelyik tavasztól őszig őt költögeti nagy vidám kiáltásaival, el nem unva, min-

dig újra kezdve: kell-e dió, fiú? Apa mondta, ezt kérdezi. Meg azt harsogja: huncut a bíró! Meg: egy kiló dió! És sokáig csakugyan úgy is értette, ezt kiabálja a rigó, míg anya egyszer bosszúsan is, ingerült, gúnyos nevetéssel is oda nem vetette a vasárnap reggel ráérősen vele hancurozó apának: „Te meg akár a papagáj: csak azt mondod tovább, amit a csősz apádtól hallottál!"

Azért anya is más volt még akkor, játszott vele, esténként mesélt, ha fáradtan tért is meg a gyárból, őrá akkor is mosolyogva nézett. Most már jó ideje minden olyan más lett körülötte. Mintha kicserélték volna a lakást, anyát, apát, még a kis udvarra néző ablakuk előtt egymagában árválkodó, senyvedő nyárfát is. És neki csak ígérgetik a biciklit.

Öt-hatéves lehetett, amikor az a rigóbeszéden kezdődő, első nagyobb veszekedés támadt apa meg anya közt. Akkor és még sokáig nem értette, mi baja anyának, hogy mind sűrűbben mérgeskedik, csak csapkod, csattog meg hallgat, ha munkából megjön, és vele is alig törődik. Pedig milyen jóban voltak azelőtt, amikor még a bölcsődébe, óvodába hordta be anya. Azt se bánta, hogy korán reggel kellett kelnie, és mennie álmosan, fázósan anyával a gyári napközibe. De anyával mehetett, jöhetett, hozzábújhatott, és egész napi egyedüllét után elmondhatta neki, mi minden történt vele, és anya meghallgatta. De most már, mintha nem is lenne, észre se veszi. Ha későn megy is haza, akkor se szidja meg. Igaz, mostanában már anya is sokszor jön sötétedéskor. Ha apa szól valamit, hol voltál, odaveti haragosan: terme-

lési értekezleten! szemináriumon! vagy csak annyit: mi közöd hozzá?! Kérdem én, hogy te kikkel iszol? . . . Kikkel iszod el a fizetésed? az eszed?

Igen, valami rettenetesen szívfájdító történt abban a lakásban. Elmerült az álomhajó, és ők most mindannyian úszkálnak a mély vízben, a homályban, ahol még semmi se látszik tisztán.

Hirtelen nagy lendülettel mozdult, mintha menni akarna valahová, tett egy lépést, de még maradt. Körülnézett. A gyommal, fűvel benőtt nagy, üres telek a Sing-Sing hátának támaszkodott. Így nevezték a régebben félbehagyott nagyobb építkezés emlékét őrző egyetlen négyemeletes, rideg külsejű bérházat, amely affektálva emelte magasra buta, lapos fejét a környék földszintes, féltetős proliházai fölé. A meleg nyári levegőben korom- és homokszemek kergetőztek, és orrfacsaró kén- és savszag, a szomszédos vegyigyár nehezen megszokható, bűzös lehelete.

A fiú újra mozdult, de most már nem állt meg, hiába kiabáltak utána:

– Nyakli! . . . Nyakli, hová? De bevetted a kanyart?!

Kergette a váratlanul támadt ötlet. Nagyokat lépett, kezét zsebre dugta, s már bizakodón fütyülte:

Virágoskert az én szívem,
Ahány virág, eléd viszem . . .

Valami eszébe jutott. Hogy még a tavaszon, egyszer a dobozgyár felé csatangolt, ahol anya dolgozik. Esteledett. Csak úgy minden cél nélkül sétált, nézelődött, amikor

egy utcasarkon összetalálkozott anyával. Egy férfi kísérte. Hangosan beszélgettek, nevetgéltek. Hogy elhallgatott, elkomolyodott anya, jutott most eszébe. És csak most hallotta egész tisztán, hogy zavarában akadozott a szava, amint megszólalt: „Hát... te mit keresel?... hol jársz erre?" És csak ezekben a percekben, míg vitte, röpítette a villamos, döbbent meg a felismerésen, hogy anya azóta biztosan azért méregeti őt oly gyanakodva!... Mert megtudott valamit, amit nem kellett volna?!... Igen, biztosan azért kérdezte pár héttel az eset után, valami másról beszélgettek, összevissza, s akkor kérdezte: „Elmondtad már apádnak azt a múltkorit, hogy milyen messzire elkószáltál?"... Hogy megnyugodott, amikor nemmel felelt!... Persze hogy valami titkolni valója van anyának!

Épp kezdtek szállingózni kifelé az emberek, hogy a gyár elé ért. Félrehúzódott egy hirdetőoszlop mellé, s onnan figyelt. Nem sokáig kellett várnia, felfedezte anyját. És mellette a múltkori nevetős embert. Szíve nagyot dobbant, mert feléje tartottak. Az oszlophoz lapult, azt félig körbejárva, rejtve maradt előttük. Már jó messzire eltávolodtak, amikor utánuk indult. Vagy három utcával odébb, az egyik kétemeletes ház elnyelte őket. Nem mert közeledni, hátha mégis kijönnek vagy kinéznek. Zúgó fejjel hazaindult.

Apa már otthon volt, a beroskadt rugózatú sezlonon heverészett, a konyhában. Egy kicsit ihatott, mert rámosolygott. Nem ültette maga mellé, nem szólt semmit, csak mosolygott, furcsa, buta faarccal vigyorgott.

Leült az asztalhoz, könyvet vett elő, mintha olvasni akarna, de nem bírt tovább hallgatni. Annyi ellentétes, megmagyarázhatatlan és a felfedezés újszerűségével meghökkentő dolog tusakodott benne.

– Apa!... Apa, figyelj csak! – szólalt meg.

– Mi van, fiú? – nézett rá apja még mindig azzal a bántó mosollyal.

– Mondd, apa, de becsszavadra, megvennéd nekem a bicajt, ha valami nagyon nagyot mondanék?... Olyat, amilyet te még nem tudsz!

Apja nevetett, de felkönyökölt.

– Mondhatsz te nekem olyat?... Miről?

– Anyáról!

– Mit... mit tudsz róla? – kérdezte apja majdnem kiáltva. Felszökött, elröppent a bamba nevetése, szeme kitágult, hogy megijedt tőle, nem tudta folytatni. Hallgatása még jobban felbőszítette apját, akinek féltékenységéből még mit sem értett.

– Beszélj hát! Mit tudsz?!... Ugye, hogy ringyó az anyád?

– De igazán megveszed?

– Beszélj már!... Meg!

– Azt akartam, azt akarom mondani, hogy valakije van anyának... Láttam vele kétszer...

Anya késő este állított be. Mint egy találkáról hazatérő kislány, belibegett a formás testéhez tapadó selyemruhában, dudorászott, vidám és kipirult volt. De szóhoz sem juthatott, apa nekiesett, és egy sablonlakatoshoz illő precíz módszerességgel véresre verte. Ő a szobaajtóból

nézte végig az állati vadsággal folyó viaskodást, az ütésektől elkábuló anyja tántorgását, vértől bemaszatolt arcát.

A vitatkozás, osztozkodás éjfélig hallatszott a szobából. Mert ezen az estén először kifektették a konyhába.

Félelmetes, ijesztő éjszaka volt ez, a fiú később, évek múltán is megborzongott, ha felötlött nyomasztó emléke. Az egymásra zuhogó képek hihetetlen élessége mindig fizikai fájdalmat okozott. A képeken, mintha csak fényképek lennének, olyan tiszta vonalakkal látta mindig a falnak zuhanó anyját, majd egy másikon anya hegyesre manikürözött, apa arcába vájó körmeit, aztán a csépelésben kimerülő, kezét bénultan lecsüngető, maga elé meredő apját.

Reggel szokás szerint anya kelt fel elsőnek. Ő is felébredt, s lehunyt szemmel, túl feszesre húzott idegekkel fülelt a neszekre. De anya nem jött ki a konyhába, bent matatott. Nemsokára hallhatta, amint apa vakkantgatáshoz hasonló, szaggatott ásítozással ébredezett, és valamit kérdezhetett, amire anya összepréselt fogak közül azt felelte:

– Elmegyek, mert nem akarok tovább élni egy vadállattal! – Két bőrönd volt a kezében, ahogy kilépett a szobából. Egy pillanatra megállt fölötte, mert rebegő szemhéjáról, természetellenes merev pózából észrevette, hogy nem alszik.

– Hát te is jól kezded az életet!... Mocskos árulással! – mondta megvetéstől fojtott, vibráló hangon. – Jól

megfizetnél anyádnak minden jóságáért! – És anélkül hogy elköszönne, egy csókkal búcsúzna, elment.

Apával kettesben éltek ezután. Esténként hol ő, hol apa kotyvasztott valamit. Nyár volt, elég olcsó a paprika, paradicsom, lecsó járta krinolinszeletekkel meg krumplileves. És apa naponta részegre itta magát.

Anya csak egyetlenegyszer mutatkozott, még itt maradt apróbb dolgait szedte össze. A fiú szorongva, reménykedve várta, hogy mond valamit, hogy szól hozzá, de végül is neki kellett megtörnie a fojtogató csendet. Ült a sezlonon, onnan hallgatódzott be a szobába, s a bőrönddel, csomagokkal kilépő, távozni készülő anyjára meredve feljajdult:

– És mi lesz énvelem, anya?

Az kissé elfintorította puha, ernyedt vonalú, húsos ajkát, de hervadni kezdő fehér tojásarcáról egy pillanatra sem tűnt el a leplezetlen gyűlölködés.

– Itt a szerelmetes apád, bújj bele!

A fiú képtelen volt megérteni a váratlanul rázúduló eseményeket. Egy ideig ritkábban jelent meg a grundon, órákig ült otthon, a kopott sezlonon kucorogva és gondolkodott. Szerette volna megtalálni a magyarázatot, miért történt minden így. Még nem helytelenítette tulajdon tettét, hogy elárulta anyját, csak valami homályosan gomolygott élete e szakadéka fölött is. Eszébe jutott, hogy akkor érhette őt az első zavar, meglepetés, azon a két évvel ezelőtti estén, amikor felfedezte, hogy anya nem mond igazat. Igen, apa már akkor kevés pénzt adott haza, és anya reggel kijelentette: elfogyott a pénz,

még kenyérre való sincs a háznál! Akkor vette észre, hogy valamit dugdos a szekrénybe. És miután elmentek, s magára maradt – csak nyolcra kellett mennie a közeli iskolába –, óvatosan kutatni kezdett anya szekrényében. És megtalálta a százasokat... Hát saját magára van? Divatos ruhákra, fodrászra, kozmetikára van?... Aztán este, hogy apa jött haza előbb, részegen és a heverőn végignyúlva elaludt, elszánta magát, és megtette, amit még sose tett.

Végigkutatta apja zsebeit is. Türelmetlenül, felháborodottan vizsgálta sorba a zsebeket. És megtalálta a két darab százast. Italra, cimborákra neki is van? Csak tőle sajnálják?... Hát itt mindenki magának dugdos? magának él?!... Hát mind a ketten hazudoznak? Csak tőle követelik meg, hogy mindent őszintén elmondjon?... Hogy a napjában elszavalt intelmek, parancsok szerint éljen?... De rájuk abból semmi se vonatkozik?!... Megdöbbentő volt akkor ez a felfedezés. És ezekben a percekben a felismerés, hogy az akkori eset indított el benne valamit, ami talán egyik oka a mostaninak.

Hetek múltak, anyja többé nem mutatkozott. Apja élt mellette, mindig ittasan és egyre morózusabban, ridegebben, hallgatagon. A fiú egyszer, azt hivén, apja jobb kedvében van, emlékeztetni akarta régtől halogatott igéretére, de az megelőzte.

– Te fiú! Olyan vagy éppen, mintha csak az anyádat látnám! – mondta. És sokáig nézte sötét arccal, fenyegető némasággal. Kisvártatva hozzátette. – Nem bírom

már látni a képedet, mert arra a ringyó, szukakutya anyádra emlékeztet! Érted, fiú!?

Ettől kezdve kerülte az apjával való találkozást, mert megértette, amit mondott. Kemény, csontos görcscsomóvá hegesedett megsértett, felbolygatott lelke is. Most már mindennap ő volt a legutolsó, aki elhagyta a grundot, és nemsokára Cézár, a Hatlövetűsök főnökének a helyettese lett. És amikor Cézár a banda néhány legmegbízhatóbb tagjának előállt a remek ötlettel, hogy itt a szájukban a Vegyigyár napközi otthona, tiszta felkínált préda, ő volt a legleleményesebb, ő találta ki, hogyan juthatnak be az est leszállta után észrevétlenül. Napokig dézsmálták a napközi raktárát, míg a lopást észre nem vették. Utána a sikeren felbuzdulva máshol próbálkoztak, de hamarosan rajtavesztettek.

A gyermekbíróság javító nevelésre ítélte.

Az intézetben ő volt a legszótlanabb fiú. Minden munkát engedelmesen elvégzett, a legokosabb volt az osztályban, kitűnő eszével játszva tanult, és tanítói magukban az ő sorsa fölött töprengtek leggyakrabban, szánva a zátonyra futott, sokra hivatott életet. Egészen elmerült a kinti világ számára. Apja az első fél évben kétszer meglátogatta, aztán végleg elmaradt. Anyja férjhez ment egy öt évvel fiatalabb emberhez, vidékre költöztek, apja elvett egy kétgyerekes asszonyt. El voltak foglalva magukkal mind.

Így múlt el fölötte az intézetben töltött négy esztendő.

Utoljára a múlt év november elején látták a Ferencváros egyik fegyveres csoportjában. Mondják, az ő be-

horpadt, lapos mellét verdeste a legnagyobb géppisztoly, derékszíja körültüzdelve kézigránáttal, és hogy a nyakigláb, embernyi Nyakli – neve ide is elkísérte – a legvakmerőbb volt. Aztán novemberben nekivágott a nagyvilágnak. Szó nélkül, tétovázás és búcsú nélkül fordított hátat mindennek, úgy, ahogyan anyja azon a különös, szörnyűséges emlékű éjszakára virradó reggelen.

1957

Ezerkilencszázhuszonhat vagy huszonhét május első vasárnapján történt. Csak erre az egyre nem emlékszem pontosan, minden más élesen megmaradt abból a napból, pedig alig hat-hétéves voltam. A falunkhoz közeli, két nagy bánya majálisára mentünk, édesapám, édesanyám meg én. Föl a két bánya között hullámzó erdőségbe, az erdő közepén felmagasló hegyre, Pálinkástetőre, ahol egy kis lapállyá szélesülő tisztás hivogatta a sápadt arcú bányásznépet.

Édesapám kezében kétliteres boroskorsó, édesanyám karján színes fonású, vásározó kiskosár, benne az egész napra szánt elemózsia, rántott csirke, kenyér, sütemény. Valóságos lakoma képe lebegett előttem, melyet útközben egyre csábosabbá festettem, hiszen akkor ilyenféleben ritkán lehetett részünk. Édesapám kilencszázhuszonnégy decemberétől nem volt bányász, egy sztrájk után elbocsátották, és a hosszú alagútban megleckéztették a

csendőrök. Lábbal akasztották föl egy tartósínre, úgy mérték ki neki a leckét. Erre az egy-két évvel korábbi képre akkor még félelmetes elevenséggel emlékeztem, hiszen az éjszaka minden iszonyatával kitörölhetetlenül belénk ivódott. Egy vasárnap, késő este vitték el otthonról édesapámat. Mire a Berekerdő alól játszópajtásaink hívására hazafutottunk, édesapám már ott lépkedett a két szuronyos csendőr előtt. Édesanyám meg sírva, könyörgő szókkal utánuk, és csak másnap reggel került haza. Az éjszakát végigrohangálta, befolyásos emberekhez kopogtatott be, hogy mentsék meg édesapámat. Mi meg bátyámmal összebújva sírtunk. Szenderegtünk, felfelriadtunk, sírtunk. Így virradt ránk a reggel. Hogy mi is történt édesapámmal az alagútban, akkor még semmit sem tudtam róla, mert ha kérdeztük, édesapám csak ránk nézett, és szégyenét, kiszolgáltatottságát takargatva hallgatott. Csak a szeme volt ilyenkor meghökkentő, a csodálatosan meleg, bársonyos pillantású kék szeme, mint a beborult villámló ég, olyanná változott. De két ember alakja azért felrémlett előttem haragjában elejtett szavai nyomán, akiknek a szörnyűséges éjjelt köszönhettük. Javítás őrmesteré, a vallató csendőrparancsnoké és az Árulóé.

Édesapám fogta a kezemet, édesanyám utánunk, úgy mentünk a zöldellő határban. Meleg volt, a napsütés ragyogása ezen a reggelen különösképpen megszépített mindent. A madarak kórusa zengett-csattogott körülöttünk. Vidám és boldog voltam, mert ebben az örömben még nem volt részem, hogy így hármasban majálisra

menjünk. Minden lélegzetemnél éreztem a föld és a frissen-dúsan kiserkent füvek kedvelt édes szagát, a virágzó orgonák, bodzabokrok, cseresznye- s meggyfák illatát, hiszen virágerdő volt a mező, a szőlősdombok. Ahogy közeledtünk a bányához, mindinkább erősödött a szakadatlanul égő-hevülő salakhányó köhögésre ingerlő füstszaga, de nekem mámorító illat volt ez is, maga az izgató, ismeretlen világ, a még sosem látott város csalogatón-bátorítón felém nyújtott ujja. Megrészegülten nagyokat szippantgattam belőle. S titokban némi büszkeséget is éreztem miatta, mert még az orromat se facsarta meg.

Elhaladtunk a hányó alatt, aztán a bányavasútnak az alagútba futó sínpárja mentén, megérkeztünk Zsófi néném ékhez, édesapám egyetlen testvéréhez. Nagynénémnek két lánya volt, de azok már fruskák, ki is mentek korán a majálisra, Zsófi néném meg Józsi bátyám türelmesen bajlódott egyszem fiukkal, Jóskával, aki éppen a cipő befűzéssel hadakozott. Négy-öt évvel idősebb volt nálam unokabátyám, de kissé fogyatékos értelmű. Én mindebből akkor még csak ügyetlenségét, csetlését-botlását láttam, és nagy néha, ha találkoztunk, inkább mulattam rajta, de úgy, hogy ő is együtt nevetett velem. Most már megszaporodva hagytuk magunk mögött a nagy barakkot, ahol hat bányászcsalád élt. Különös szaga volt ennek az erdő szélébe dugott kis telepnek. Még a miénknél is fojtogatóbb szegényszag volt ez, de akkor még más hatott rám, az új, a másfajta világ vonzott benne is.

Az út innen fölfelé kapaszkodott. Lassabban haladtunk, de az én kíváncsiskodó, nevetgélő szám be nem állt. Zsófi néném éktől nem messze vörös téglafalaival egy három barakkos kolónia piroslott-virított a hegyoldalban, s mert éppen erről akartam valamit megtudni, akkor vettem észre, hogy édesapám kérdésemre nem felel, már jó ideje komoran hallgat, és megigézetten mered a kis kolóniára.

– Mit néz úgy, édesapám? – szólaltam meg mégis.

– Itt lakik!... – volt a kurta, befejezetlen válasz.

– Kicsoda?

Hallgatott édesapám, elnémultam én is. Szaporán igyekeztem mellette, olykor felpillantottam rá, de az arca nem derült fel.

Megérkeztünk Pálinkástetőre. Falunkbeliek, bányatelepi ismerősök üdvözöltek bennünket. A bányászzenekar pattogós nótákat játszott, néhány pár táncolt a dimbes-dombos terepen, a rezesbanda előtt. Énekszó, fiatalasszonyok kacagása, leányok sikkanása, ittas férfiak hangos beszéde, fel-felrikkanása és étel- s italszag úszkált a meleg, fenségesen tiszta levegőben. A nagydob a ritkán jóllakott ember elégedettségével böfögött, a cintányér egy kicsit csúfolkodva, egy kicsit magafeledten csattogott-csengett, kellette magát. De édesapám arcáról nem tűnt el a borulás.

A szőke, cirmos törzsű bükkfák árnyékába telepedtünk. Zsófi néném, aki már akkor selypített egy kicsit, mert romlandó, feketedő fogai nagyon megritkultak, vígan danolászott, el-elnevette magát. Amilyen szomorú,

elcsüggedt volt a hétköznapok gondja-baja közben, a munkásasszonyok hősiességével viselte részegeskedő férje veréseit, olyan valószínűtlenül gyermeki módon tudott örülni a ritkán ráköszöntő, jóízű ünnepeknek.

Édesanyám maga szőtte, piros szegélyű fehér kendőt terített a selyemlágy erdei fűre, arra szépen kirakta a húst, süteményt. Nekem adta a zúzát, a májat, mert nagyon szerettem, és azt mindig is én kaptam. Egy nagy combot nyújtott édesapámnak, de ő tagadón a fejét rázta.

Akkor sétált el előttünk két csendőr. Már az imént felfedeztem őket, és sejtettem, hogy a mi majálisunk tiszteletére jöttek. Ó, mi bányászgyerekek hatéves fejjel már oly sok mindent értettünk a világból, amiről más idősebb fiúknak még sejtelmük se volt! – Aki nehezebben él, gyorsabban érik.

– Egyél!... Otthon se ettél! – kínálgatta a csirkecombot édesanyám, de édesapám szeme a távolodó, körbesétáló két csendőr hátára tapadt. Pedig nem Javítás volt egyik sem, mert őt elhelyezték innen, ezt is tudtam már. Édesapám hasztalan készült hát eddig a bosszúra. Most csak annyit mondott:

– Majd később.

Édesanyám akkor még gyönyörű szép arcáról lehervadt a nyugtató, biztató mosoly, nagy, szürke szemére felhő úszott.

Két pohárral töltött magának a korsóból édesapám, szomjasan, szokatlan mohósággal leöntötte. Édesanyám megriadva, a fiatal anyák félelmétől megbénítva csipe-

getett a húsból, és hamar befejezte a falatozást. Jóska játszani hívott, de nem mentem. Édesapám mellett akartam maradni, aki megint ivott. Sosem ivott annyit, még vasárnap sem.

A szomszédban tanyázók közül egy ember átkiabált hozzánk.

– Miska!... Hát az erdész urak mit keresnek a bányászmajálison?!

Telepi bányász lehetett, azoknak fehér ennyire a bőrük. Érdekesen csorba volt a szája, és a forradás halványpiros árka kék pettyekkel tarkázott. Ezt is jól ismertem már, a húsba csapódó szén hagyja így maga után a kimoshatatlan bélyegét.

Édesapám nem felelt. Igen, láttam én rajta már régebben, hogy mintha restellné mostani munkáját. Mert a bányában első vájár volt, első bányász, nagyerejű, hatalmas ember, legendás virtusait mások is mesélték. Most meg napszámos az erdőn. Rakodóőr. Mert a környéken egy bányába se vették fel, hiába próbálkozott hónapokig. (Később megtudtam, hogy jól gyanítottam, csakugyan így érzett akkoriban.)

A bor elfogyott. Józsi bátyám eltűnt, pár perc múlva három korsó habzó sörrel tért vissza. Édesapám szerette a sört, egy hajtásra kiitta. Itta, nyelte, kortyolta, de észrevettem, hogy a szemével folyton egy pontra mered. El nem mozdulna onnan. Könnyen odataláltam. A tőlünk lejjebb heverésző, legtávolabbi csoportot nézte. Egy veres hajú embert.

Furcsa ember volt. A haja akár a láng és borzas, az

arca is veres, és egyre nevetett. Nevetve beszélt, nyerítve evett, ivott. Nem ült, hanem térdelt, s néha pár percre leereszkedett a sarkára. Megszokhatta nagyon, állapítottam meg a világ dolgaiban jártasan. Így térdelnek a bányászok réselés közben. Édesapám azt is megmutatta nekem.

A veres hajú most felállt, és egy csatos üveggel megindult fölfelé a sörcsapoló büfé irányába. Útja mellettünk vezetett el. A nevetést abbahagyta, és kis ívben kikerült bennünket. De édesapám már ott magasodott előttem, és elindult a veres hajú elé. Az sietősebbre fogta lépteit, de édesanyám is futott már édesapám után, mögötte meg én.

Szembetalálkozott édesapám meg a veres hajú. Pár pillanatig egymásba akaszkodott a szemük.

– Hát csak nem szaladsz el tőlem?! – szólalt meg aztán édesapám különösen, halkan. Mintha sziszegett volna.

A veres hajú kémlelve pislogott édesapámra. Felmordult, mint valami medve.

– Mit akarsz?... Tán elhiszel mindent, amit összevissza beszélnek?... – A veres hajú ment volna tovább, de édesapám tekintete nem eresztette.

– Én nem hiszem; tudom, hogy te árultál be!... Azért is lettél lőmester! Utolsó vájár létedre!

Ő az hát, az Áruló! – vágott belém a felismerés. – Ő lakik a kolónián!

Édesapám hatalmas keze már mozdult, de édesanyám lefogta.

– Hagyd!... Menjünk innen!... Hát mit csináljak én a két gyerekkel, ha téged megint elvisznek?!

Édesapámban még nem fagyott meg a szándék, mert az öklét láttam, hogy édesanyám alig bírja visszatartani.

– Már jönnek is a csendőrök! – suttogta édesanyám.

A veres hajú lesunyt fejjel odább állt, de édesapám még utánaszólt.

– Egyszer úgyis találkozunk!...

Visszatelepedtünk, de mindjárt ott termett a két csendőr. Egy kicsit hangtalanul vizsgálódtak, akkor az egyik felcsattant:

– Mi az?!... Mit akart maga Holczertől?!

A szemem sarkából lopva körülpillantottam. Láttam, senki nem bírt felelni nyomban, lehajló fejjel a földet nézte mindenki, azért lett elviselhetetlenül nehéz és hosszú a csend. Végre édesanyám szólalt meg kérlelőn.

– Semmi, őrmester úr!... Igazán... csak beszélgettek... Ismerik egymást...

A bányászzenekar elnémult, csönd és mozdulatlanság szakadt a Pálinkástetőre. Mindenki ránk figyelt.

Az őrmester kitartóan nézte édesapámat, aki a csendőrök csizmáját bámulta konokul.

– Úgy!?... Mi meg jól ismerjük magát, Gergely! – mondta az őrmester, s egy beidegzett rándítással figyelmeztetőn, fenyegetve feljebb dobta vállán a kissé előre csúszott puskát. Gúnyosan mosolygott. – A híres sztrájkvezér! Nem felejtettük ám el! Hát jó lesz vigyázni!...

A két csendőr magunkra hagyott, de az egy héten át álmodozó tervezgetéssel várt majális, a boldog ünnep

már sehol sem volt. Csak ültünk dermedten a megalázástól. Végre Józsi bátyám megmozdult. Sovány agárképét kétoldalról keze fejével végigsimította, mintha csak sörhabos, nyesetlen konya bajszát rendezgetné. Pedig zavarában tett így. Odakínálta édesapámnak az aszszonyoknak hozott, érintetlen harmadik korsót.

– Igyál, sógor!... A fene, aki megeszi az ilyen szemétembert! Nem érdemli, hogy hozzátedd magad!

De nem ivott már édesapám. Fölállt. Édesanyám értette szó nélkül is. Fürgén röpködő ujjaival visszapakolt mindent a kosárba. És indultunk haza. Minekünk hamar befejeződött a majális. De csöppet sem nehezteltem édesapámra. Inkább most én kapaszkodtam bele a nagy, erős kezébe, és szorítottam, hogy hátha megértené: vele érzek.

Most talán még áradóbban zengett a madárkórus, hiszen a déli nap sütött rájuk, hűs suhogással hömpölygött alá a tavaszi szél a Bükkből, de én mindebből semmit se hallottam. Csak édesapám súlyos léptei döngtek rettenetes erővel visszhangozva felajzott lelkemben, és a tehetetlen vergődésében néha kiszakadó nyögésszerű sóhajtásai.

Már leértünk a hegyről, amikor rám nézett. Egy kicsit elmosolyodott, után, apró restelkedéssel. Kék szeme is megszelídült, és szótlanul megszorította a hosszú erőfeszítéstől elfehéredett ujjaimat.

Megértett! És akkoriban szövődő-kezdődő barátságunknak ez az új pecsétje pótolta nekem az elvesztett majális illanó boldogságát.

1958

I

A nap akkor bukkant föl az ég alján, amikor leugrottak a páncélvonat első ágyúsvagonjáról. A magasabbik, öles termetű, cigánybarna képű legény megállt, feje búbjára taszította tányérsapkáját, de aztán gyorsan nagyon szabályosra igazította, alágyömöszölte rakoncátlan, dús tincseit, elrendezte derékszíja alatt a zubbonyát is, pisztolyát a helyére csúsztatta. Megszűkülő mongol szemével a tüzes félkorongba nézett, amely vörösre festette a Sajó fölött megsűrűsödött, kékes hajnali párát. A levegő körülöttük is párás volt és nyáriasan fülledt. Az állomás mögötti eperfákon madárraj csivogott, a szőlősoldalban egy kakukk hívogatta epekedőn a párját, valahol a közelben egy ló nyerített.

– Szép napunk lesz! Meleg nap! – szólt a mongolszemű, az idősebb.

– A... azt sze... szeretem! Ha me... meleg van! – mondta dadogva a másik, a tagbaszakadt, széles vállú,

szalmaszőke hajú, s kisfiúsan pufók arca mosolygott. – E... eleget lu... lustálkodtunk!

A magasabbik erre már nem felelt. Belépett az állomásépületbe, és az egyik ajtón bekopogott. Heten voltak a szobában, hat katona és egy civil. Egy kocsmaasztalra kiterített térkép fölött tanácskoztak. A civil abbahagyta a magyarázást, letette a hosszú piros ceruzát, és előjött az asztal mögül. Pocakos testével lajhármódra mozgott, de ez nem a kövér férfiak lomhasága volt. Inkább afféle higgadt tempósság, amely egy realista, nagyszívű jellemet takar. Kissé gyűrődött, kekiszínű, nyakig begombolt vászonzubbony volt rajta, vasalatlan pantalló és subickolatlan barna félcipő. Öltözéke a vasutas és a civilruha keveréke volt, idegennek csak tányérsapkája árulhatta el, hogy valami köze van a hadsereghez. Hatalmas fejéhez a sapka mosolyra ingerlően kicsi, és az is hanyagul, jobbfelé elcsúszva ült a helyén, mintha gazdájának nem az orra, hanem az örökké élésen, éberen figyelő, megmegrebbenő jobb szeme volna a középpont, amelyhez igazodnia kell.

A civil cvikkere csillogó üvege mögül várakozón nézett rájuk.

– Hadtestparancsnok elvtárs, Kontz Dániel páncélvonatparancsnok és Lajkó Gergely komisszár, jelentkezünk!

A hadtestparancsnok alig észrevehetően biccentett, s ezzel egy időben jobb kezét föllendítette, de ujjai megakadtak a duzzadó tokával terhelt áll magasságában. Egy szikrányi katonás nem volt ebben a tisztelgésben.

Szemügyre vette a két embert, aztán apás, fürkésző tekintete Lajkón állapodott meg, húsos ajka mosolyra húzódott.

– Na, Lajkó elvtárs, az az egy biztos, hogy itt nem lesz része hideg Duna-fürdőben!... Egy véleményre jutottak már, vagy tovább vitatkoznak?

– Csa..csa...csak a hi...hívő katolikusok nem vi...vitatkoznak, Landler elvtárs! – felelte rezzenéstelen, komoly képpel a szöszke hajú Lajkó.

– Helyes!... Aki vitatkozik, az gondolkodik, aki gondolkodik, az előbb-utóbb megtalálja az igazságot. És a mi korunkban a megtalált igazság fél győzelemmel fölér!... – A hadtestparancsnok elhallgatott. Hogy újból megszólalt, hangsúlya parancsoló volt.

– Tehát: a Vörös Hadsereg támadásba megy! A tüzérségi tűz ötkor kezdődik, vagyis – elővette óráját – ötvennégy perc múlva! Órákat egyeztetni! – Várt néhány pillanatig, hátrafordult, hogy az ezredparancsnokok és politikai biztosok is beállítsák órájukat. – Maguk, Kontz elvtárs, előremennek, ameddig csak lehet, és kikémlelik a cseh vonalakat, különösen az ütegállásokat! Pontos adatokat kérek!... De semmi vakmerő rámenősség, érti, Kontz fiam?! Ez most fölösleges! A Pécsi-féle akciók kora lezárult!... Minél kevesebb kockázat, veszteség és minél több fontos hír! Magukon is múlik, hogy még ma visszafoglaljuk Miskolcot és Diósgyőrt!... Tudom, maga is nagyon készül már az asszony meglátogatására!

– Már a fiaméra is, hadtestparancsnok elvtárs! Biz-

tosan megszületett azóta!... Utoljára április közepén voltam otthon!

– Hát most siettetheti a találkozást!... Legkésőbb hétkor ismét itt jelentkeznek nálam!

Alig tudtak kikecmeregni az egyemeletes állomásépületből, annyian szaladgáltak, álldogáltak a folyosón, a váróteremben. A túlsó oldalra közben befutott Mezőkövesd felől egy muníciós szerelvény. A kis pályaudvart elözönlötték a lőszeres ládákat, fegyvereket cipelő katonák.

Lajkó megragadta előretörtető barátját.

– Te Da... Dani! Nem te... tehetek róla, de va... valahogy nem szeretem a katonán a civilruhát!... Ho... hozzá egy főparancsnokon!

Kontz hátralökte sapkáját, s most már úgy is hagyta, hogy kibukjon a fényes silt alól hullámos gesztenyehaja. Harsány jókedvvel nevetett.

– Aztán mért nem szereted?

– Me... mert ez is a fe... fegyelemhez tartozik!... És nem ka... katonás!

– Akkor neked biztosan a Bőhm elvtárs a példaképed!... Őrajta aztán megtalálsz mindent, ami katonás és főparancsnokhoz illő! Remekül szabott zubbony, nyalka bricsesz nadrág, kiglancolt, puha szárú csizma, bőrkabát és vadonatúj tányérsapka! De mit gondolsz, melyik az igazi kommunista parancsnok? Az öreg vagy a hadügyminiszterünk?!... Haha!... Na, gratulálok a gusztusodhoz!... – Nem várta meg a komisszár dühös válaszát, pedig az akodozó nyelvvel morgott valami cif-

rát. Előrefurakodott a vágányokon futkározó katonák közt, és felkapaszkodott a páncélvonat első, fedett vagonjába.

2

A vonat egyenletesen szaladt. A páncéllemezekkel körülzárt hatalmas acélláda sokszorosan verte vissza a kerekek ütemes zakkanását. Azért az emberek jól megértették egymást. A vagon homlokfalából 7,5 centiméteres ágyú dugta ki vizsláto orrát, az oldalfalakból pedig két-két gépfegyver, asztalokra helyezve, és mellettük végig lőrések a gyalogsági fegyvereknek. A falakon Mauser-, Manlicher-puskák, gépfegyver-szalagok, kézigránátok, különféle nagyságú forgópisztolyok, vizeskulacsok, hátizsákok lógtak, a vaspadlón lőszeresládák. Mindenki a helyén volt. A vasút mentét, a szőlősoldalt vizsgálták, nehogy beleszaladjanak egy erős tűzfészekbe.

Kontz az ágyútalpra tette fel a lábát, a térdére könyökölt, úgy kémlelt ki az ágyúcső mellett. Elgondolkodva szívta a méregerős Dámát. Egyszer csak maga elé mosolygott, s ugyancsak magának, alig érthetően azt mondta:

– Csuda feje van az öregnek!... Pedig csak egyszer említettem neki, amikor kinevezett vonatparancsnoknak, és kérdezgette, merre jártam a háborúban, mit csináltam, akkor az egyszer mondtam, hogy egyik vezetője voltam a pécsi katonalázadásnak!... – Nem várt közbeszólást, valami magasztalásfélét, nem azért nézett a he-

lyettesére sem, aki közelében, a géppuskánál állt. Csak, hogy tovább mondhassa. – De azt már csak nem tudhatja, hogy éppen azért nevezetes nekem a mai nap nagyon!... Mert kereken egy esztendeje, hogy 1918. május 20-án Pécsen fellázadtak a frontra szánt katonák... Én is megjártam Galíciát, a Kárpátokat, alig hevertem ki a csúnya váll-lövést, máris vittek volna a Doberdóra... Hát mi, a Frigyes-laktanyabeliek kezdtük! Elfoglaltuk a pályaudvart, a fémipari iskolát, a fél várost!... Jó pár komisz tisztecskének kicsavartuk a nyakát! De még mindig igen sok maradt belőlük, azok ránk jöttek!... Nekem sikerült elmenekülnöm, de tizenötöt kivégeztettek, köztük a legjobb barátomat! A legkedvesebb barátomat, akit úgy szerettem, mint a testvéremet!...

– Kutyafajzat! – jegyezte meg a géppuskás Drahos Lukács, aki egy hete került a vonatra. A néhány ezer munkással együtt ő is átszökött Diósgyőrből a vörös csapatokhoz, és ide kérte magát. Nagyon megtetszett neki a páncélvonat. – Szeretik az alapos munkát, különösen, ha rajtunk kell bosszút állni! Nem úgy, mint mi!... Hát talán szabad volt feladni Miskolcot és Diósgyőrt? Fel kellett volna adni, ha mi is elvégezzük becsülettel a tisztogatást?! Ahogy Oroszországban csinálták?!... És éppen május elsején adták fel a várost!... Eszébe se jutott a direktóriumnak, hogy mozgósítsa a vasgyáriakat! A plakátokon azt írták: átadják a várost, hogy a fölösleges véráldozatot elkerüljék!... – Keserűen felnevetett. – De hiszen a háború sose volt május elsejei parádé! Különösen ez a háború!

– Csa... csa... csakugyan! – kiáltott fel boldogan Lajkó. De nem Drahosra, hanem Kontzra nézett. – Ha... hallottad?... Em... emlékszik rám is, hogy hogy menekültem meg a cse... csehektől!... – Nem folytatta, mert észrevette, hogy az egyik géppuskás mosolyog rajta.

Bár dadogásáért olykor némelyik még mindig mosolygott Lajkón, a vonaton mindenki tudta róla, hogy helyén van a szíve. Tudták, hogy dadogását a piavei csatából hozta. Egy légnyomásos sérüléskor kettéharapta a nyelvét, az orvosok alig tudták összevarrni. Azóta dadog ennyire, különösen az első és a hosszabb szavaknál. Ismerték annak a kegyetlen hajnalnak történetét is, amelyet három hete élt át ez a kedves, fiús arcú ember. Győrben, egy különítményben szolgált Lajkó. Április utolsó éjszakáján tőrbe csalták őket. Egy ellenőrizhetetlen üzenetre háromszáz társával Lajkó is Észak-Komárom visszafoglalására indult. De magyar munkások helyett cseh légionáriusok leselkedtek rájuk, és az éjszakai homályban is irtózatos kaszabolást végeztek a géppuskák. Néhányan elbújtak a hajógyár pincéjében. Hajnalban azonban elfogták őket és levetkőztették valamennyiüket. Lajkót harmadmagával vitték kivégzésre. Már több vöröskatona és vagongyári munkás lógott a parti fűzfákon. Lajkó társai életükért könyörögtek, de megkötözték a kezüket, és tuszkolták őket előre. Lajkó hátramaradt, és amikor látta, hogy két kísérője a megkötözésére készül, határozott. Arra gondolt, hogy végigharcolta a háborút, háromszor megsebesült, végre kicsit megokosodott, tudja,

hol a helye, hol az igazság, és most nyomorultul pusztuljon el?... Hihetetlen erővel hátravágta az öklét, őrei hanyattestek, s a következő pillanatban a magas kőfalról a Dunába ugrott.

Mint hirtelen jött jégeső, gépfegyver-sorozat zúdult a páncéllemez-burkolatra. Lehúzták a baloldali lőrésreteszeket, csak a két géppuskánál hagyták nyitva. Lajkó az egyik gépfegyverhez ugrott, Kontz a másikhoz.

– Látod?... Ott ni, a pinceházba! – mutogatott Lajkónak a Tiszadobról való Ihász Gábor. – Jaó kelepelőjük van, ugyi?

– Tűz! – kiáltotta a kocsi másik végében Kontz, és arcát máris elöntötte a sajátos ragyogás, amely mindig megjelent rajta, ha ellenséggel került szembe. Félelmet nem ismerő és szinte részeg mámor volt ez a ragyogás, irgalmatlanul kemény a keskeny mongolszeméből sütő tekintete. – Tűz, a szépannyuk istenit!

A vagon robbanásig megtelt a két gépfegyver fülrepesztő robajával. De az emberek föl se vették, csak Drahos húzta be kicsit a nyakát, maga nem is tudott az ösztönös mozdulatról. Azért nagyon ügyesen irányította a géppuskát. Rövid sorozatokkal lőtt és mindig csak láható célpontra.

Kontz felkapta a telefont, a mozdonyvezetőt hívta.

– Balcsák elvtárs, gyorsabban!

Majd átszólt a mozdony mögötti hátulsó, hasonlóan páncélozott vagonba.

– Miska!... Balról a domboldalon van egy fészek! Pörköljétek csak ti is oda!

Letette a telefont, fölhúzta az egyik reteszt. A pinceház környéke megelevenedett. Cseh katonák szökdöstek hátrafelé, fedezéket kerestek, néhányan elbuktak colstokmozdulatokkal. A géppuskájuk elhallgatott.

– Na, ezek megbánták, hogy belénk kötöttek! – mondta Kontz. – Abbahagyhatjátok! – Parancsát megismételte a telefonba.

De Lajkó, mintha nem hallaná, kitartóan eregette kurta sorozatait. Egyenként szedte le a fölugráló alakokat. Könyörtelenül.

– Te mi az istent csinálsz, Gergely?... Vadászol?

Az csak bólintott.

– Hallod, hagyd már!... Látod, menekülnek! Még a puskájukat is eldobálták!

– Ak... akkor is ellenség az, ko... komám! És az el... ellenséget rip... ripityára kell verni, hogy többet föl ne keljen!

Kontz mérges lett.

– Aki már eldobta a fegyverét, s menekül, hadd vigye az irháját!

– Hogy egy óra múlva visszapörköljön? – kérdezte Drahos némi iróniával.

Lajkó még egyre vadászott. Miután befejezte, megtörölte izzadt homlokát, s azt felelte Kontznak:

– Ak... akkor te még nem kap... kaptál elég leckét!... Nincs i... igazad!... Ez há.. háború, és itt csak két front van! Aki a mi ol... oldalunkon áll, az barátom, ha jól megnézem is, kicsoda, de aki a másik ol... oldalon áll, az mind ellenség!

– De ha már nem harcol, ha már a bőrit viszi, akkor hadd fusson!... Hisz meglehet, hogy épp olyan proli volt mind, akiket te most leszedtél, akárcsak mi.

Lajkó törülközött.

– Jaó, ez igaz lehet, ugyi – mondta a nagybajuszú Ihász. – De hát akkor ki az isten tudná, mikor kire kell lűni?!... Hívta űket valaki? Űk jöttek!

– Ne... nem igaz! – tiltakozott végre Lajkó. – Pro... proli... nem proli, most ellenség! Ez más, mint a világháború volt! Ez osz... osztályháború, amilyen még nem volt!... Vi... vigyázz, Dani, mert a nagy sze... szerető szíveddel még meg... megtanulhatod, mennyire tévedsz!

Kontz haragjában kipirult, megdöngette boltozatos mellét.

– Ki mondhatja, hogy oka van nálam jobban gyűlölni az ellenséget?!... De én mégse tudok könyörtelen vadász lenni! Katona vagyok!

– Én meg mi... mindig könyörtelen vagyok, ha erre van szük... szükség!

– Akkor rideg, kegyetlen szívű ember maradsz, Gergely! Pedig a kommunistában az a legfőbb: az érző szíve!

– Nem! A kom... kommunista mindig tudja, mikor hall... hallgasson a szívére, és mikor az eszére! Mi... mikor kit sze... szeressen, és mikor kit gyűlöljön!... Majd te is megtanulod!

Többet senki se szólt, hallgattak. A vonat száguldott. Dübörgése, fémes zörömbölése, a hosszú óriás testéből kiálló fegyvercsövek félelmetesek voltak.

Mályi és Kistokaj között jártak, amikor Kontz elkáromkodta magát.

– A szépannyuk istenit! Mozdonyt eresztettek nekünk!

Mindenki az első résekhez szaladt. Kontz előrerántotta sapkáját, majd hátrataszította. Ez nála mindig a legmélyebb töprengés jele volt. Telefonált.

– Balcsák elvtárs, látja azt a mozdonyt?... És mit akar tenni?... Hogyhogy nem tudja? Hát én tudjam egy mozdonyvezető helyett?... Semmi curükk, mert én ma messzire akarok menni!... Akkor ezt csinálja: megáll, és lassan megindul hátrafelé! Figyelje meg, milyen sebességgel jön a vakmozdony, aszerint kapcsoljon maga gyorsabbra!... Végre, csakhogy érti! Szóval felfogjuk és valamelyikük előremegy, viszi előttünk, amíg a másik vágányra lökhetjük!

A vonat megállt, majd hátrálni kezdett. A romboló mozdony ijesztően közeledett.

Jobbra egy paraszt szántott két tarka tehénnel.

Az egyik kunképű puskás, a mezőtúri Tari Ádám átszólt a másik oldalra:

– Nízd csak, komám! Szántanak!

Ihász átment hozzá. Hosszan, szótlanul és sajgó irigységgel nézte a parasztot, aki még csak errefelé se pillantott. Szinte csak azért is leszegte a fejét, konokul a barázdába meredt. Nem érdekelte a világ semmi dolga.

– De jaó vouna nekünk is így markolni az eke szarvát! – mondta Ihász, és nagyot nyelt, hogy hallani

lehetett a kottyanását. – A magunkíba!... E biztosan a magáít szántja!

– Láccik a tartásán, hogy a magáít! – hagyta jóvá Tari. – Lú nincs, az üvét is besorozták biztosan, elvitte a háború, de jaó a tehín is!... Jámbor jószág!

A mozdony a páncélvonatnak ütközött. De a megsemmisítőnek szánt találkozásból ártatlan koccanás lett. A vonat újból lassított, hallatszott, hogy odakint, baloldalon fut előre Károlyi, a fűtő. Egy perc és már ment a mozdony, utána a páncélvonat.

A szántogató paraszt mellé értek megint. Mindenki a baloldali lőrésnél állt, s bámulták a rettenthetetlen nyugalmú embert.

– Láccik, hogy tanyás gazda! – szólalt meg újra a kunképű Tari. – Ott a tanyája is, ni!

Csakugyan ott volt, nem messze, Miskolc felé, közel a vasúthoz a tanya. Sűrű fasor vezetett ki belőle a falunak.

Odakint elkezdődött a támadás, a tüzérségi pergőtűz. A közeli faluban harangoztak.

– Hej, sok főd nem terem drága búzát az idei nyáron! – sóhajtott Ihász. – A sok ugarfőd!... De osztották csak vouna szít a parasztoknak a fődet, a tíz körmükkel is felkaparták vouna!

– Hát nem nektek adták a földet? – kérdezte Kontz.

– Nem! – válaszolta csüggedten Ihász, és a fejét is tagadóan ingatta.

– Hát a szövetkezet nem a parasztoké?

– Nem! – tagadott állhatatosan Ihász.

– Ki... kié akkor? – kérdezte mérgesen Lajkó.

– Az államé? Az uraságoké?... Vagy a vezetőségi?... Tudom is én!... A paraszté nem!

– A... azon csak ne fő... főjön a te fejed! Okos emberek re... rendezték el a föld dolgát is!

– Lehet, hogy okosok, de a fődhö meg a parasztho nem írtenek!... Mer másként tudták vouna, hogy a parasztnak föd kell!... Hogy a forradalomtul meg kell kapja a födet!...

Ihász robbanó indulattal vágta oda a szavakat, hogy a többiek meghökkentek. Tari és Bara Simon azonban egyetértőn bólogatott. Tari ki is mondta:

– Ez az igazság!

Lajkó Ihász elé perdült, pufók, fehér arca keményre fagyott, mint az előbb, amikor a szétugrasztott cseheket szedte le egymás után.

– Ak... akkor miért vagy te itt, ha nem tet... tetszik neked ez a világ?

Ihász dióbarna szeme meg se rebbent a másik öklelő tekintetére.

– Tán a bírám vagy te nekem, Lajlajkó?... Még ha komiszár vagy is?!... Itt vagyok, és kísz, nem tartozik rád!... Különben megmondhatom: a hugomír is, akit decemberben egy különítmény megtiport!

– Mi... miféle különítmény?

– A Szentgály főhadnagy különítménye!

– Ho... hogyhogy?

– Mer mi, éhes szegényemberek, vadászni mertünk a gróf Andrássy Gyula vadaskertjében!... Meg a kastí-

lyából is elhordtunk bútorokat, ruhafílit, kinek mi hiányzott!... Azt hittük, ha már fórradalom volt Pesten, az őszirózsás, akkor biztosan más lett a világ is, szabadság van a nípnek!... De bizony a gróf vídelmére egy gíppuskás századot küldtek Debrecenből Tiszadobra!... Egy csomó embert vígigbotoztak a főtéren! Bikacsökkel huszonötöt vágtak a különítményesek a pőre fenekükre!... Nekem is!... Szendi Jánost felakasztották!... A jányokat, menyecskíket meg bevitték a szállásukra...

Lajkó restelkedve kémlelt kifelé, aztán visszafordult.

– És a hu... hugod?

– A legszebb jányokkal űt is bevitték... Negyedmagával pucérra vetköztették a ríszeg tisztek, altisztek, osztán feketíre subickolták a testüket... Hogy níger nőjük is legyík!... Asztán... Őt húszan...

– Kutyafajzat! – mondta Drahos, krákogott, és kiköpött a résen. – Én mondom, hogy kutyafajzat!... A nagyháború kismiska volt ehhez képest! Most látszik csak, ki az igazi ellenség! A halálos ellenség!... Hát gyűlöltük mi így azokat, akik a túlsó fedezékben dekkoltak?... Az oroszt vagy az olaszt?!...

Lajkó láthatóan nagyon megbánta iménti viselkedését.

– És a hu... hugoddal mi lett? – faggatta Ihászt.

Az a pipáját tömködte, rágyújtott, nagyokat szippantott. Majd oldalról Lajkóra lesett. Észrevette már a hangjából a bocsánatkérést.

– Megháborodott szegíny... Csak üldögíl otthon,

szeret magába lenni... Mer a vőlegínye is elhagyta... Úgy már nem kellett neki. Ül és azt danolássza: Mátíszalka gyászba van...

– Sze... szegény!... Az a legény pedig elég hi... hitvány volt.

Csönd.

– Pedig jaó komám vout... Ládd, én nem is haragudtam rá... Te tán szívesen ílnél olyannal, akit megtiportak?

– Le... lehetséges...

– Ezt csak úgy mondod, Lajlaj komám!... Ej, eszit vesztette ez a világ!

Hallgattak. A vonat zúgott, zengett.

– Írtak akkoriban a falunkról sokat, nem olvastad? Nem...

– Az vout csak a megszállás, mondhatom!... Másfélhónapig!... Lett is annyi szifiliszes!...

– Én mög aszittem, csak a francia szönögáliaktól köll félteni az asszonyainkat! – mondta a Szegedről átszökött Bara Simon. – Mer azok nem subickolnak! Azt szeretik, ha minél fehérebb!... Mögvesznek a szőkékér!

Maguk mögött hagyták a szántogató parasztot és a tanyáját.

4

Közeledtek a kis állomáshoz. Kontz távcsővel végigpásztázta a terepet. Cseh katonákat látott helyezkedni, és az állomásépület padlásán géppuskát.

Ellépett az ágyútól, vezényelt.

– Gránát tizennégyre!... Tűz!

Ujjukkal bedugták a fülüket, hogy a pokoli dörrenéstől meg ne süketüljenek. A kocsi megrázkódott.

Kontz ismét nézelődött, majd hátralépett, de beleütközött Lajkóba. Az kezében egy Manlicherrel a lőréshez térdelt, és célozott. Nyugodtan célzott, utána meghúzta a ravaszt.

Az állomás fél tetejét levitte a gránát, vele a géppuskát. A csehek menekültek.

– Srapnel tizenhárom!... Tűz!

Már csak egy-egy cseh bukkant fel, hogy minél távolabbra kerüljön a halált prüszkölő páncélos szörnyetegtől. De Lajkó és Drahos vadásznyugalommal lefektette őket.

Az országúttól emelkedő domboldalon megszólaltak a géppuskák. A reteszeket leengedték, csak két nyíláson vették őket számba. Kontz gondosan bejegyezte térképébe a fészkeket.

– Csa... csak az ágyúkkal is el... elkezdenék! – mondta Lajkó. – Jó volna tudni, hogy a he... helyükön vannak-e még az ütegek?

Végre megérkezett az első gránát is. Messze tőlük, az országúton csapódott le. Most már jöttek egymás után a gránátok, de a találkozást mindegyikkel szerencsésen elkerülték.

Kontz telefonált.

– Balcsák elvtárs, teljes gőzzel előre! Beszaladunk Miskolcra!... Úgy látom, a pálya tiszta!

A vonat nekiiramodott. Messze elöl fölbukkant Miskolc.

– Most aztán, ha akna volna alattunk, nem möntene mög minket a mönnyei jó Isten, de még a legelső lapos kocsi se! – mondta Bara.

– De nincs! – nevetett mámorosan Kontz. – Mert a cselákok nem is álmodták, hogy be merünk menni a Tiszaira!

És bementek.

A géppuskatűzre már nem is válaszoltak, noha bőven kaptak belőle. De ennek csak örültek, mert a térképük szépen pirosodott a kis karikáktól.

– Te Da... Dani! Az ö... öreg ezért megszid! – mondja Lajkó. – Em... emlékszel, mit parancsolt?... Se... semmi vakmerő rámenősség!

– Ne félj, ezért megveregeti a vállunkat! – Kontz nevetgélt. – Arra ő se gondolt, hogy Miskolcra beszaladjunk! De hát páncélvonatosok vagyunk tán, vagy mi?!

Kontz valóságos szenvedéllyel kedvelte a vakmerő vállalkozásokat, ahol bátorság, virtus, gyorsaság kellett. Barnára sült képe ragyogott, nagy fehér fogai ínyig kilátszottak. A réseken bevágódó szél lobogtatta a sapka alól kicsúszott tincseit.

– A győzelemnek egy titka van, Gergely!... Bele a közepibe, aztán jól odapörkölni nekik, a szépannyuk istenit! Villámgyorsan, hogy föl se ocsudjanak!... Utána aztán rágyújthat az ember a nótára, hogy

Szólnak az ágyúk, ropognak a mesingverek,
Most látszik meg, babám, mit ér egy magyar gyerek...

– Jaó nóta! – mondta hátul Tari Ádám a csendesen pipázó Ihásznak. – Majd eljáccom...

– Az... – morgott Ihász a pipaszárra ráharapó fogak közül. – Ezír kírtem magam páncélosnak... Mer mingyá láttam, mikor először találkoztunk, hogy jaó belevaló gyerek ez a Kontz.

Már Tari is dúdolta. „Most látszik meg, babám, mit ér egy magyar gyerek..."

A rendezőben jártak, jól látszott a pályaudvar.

– Lassítson, Balcsák elvtárs! – rendelkezett Kontz. – Ott áll előttünk egy szerelvény, látja?... Előremegyünk!... Lassabban!... még egy kicsit!... Magukat védik a vagonok? Mert nem szeretnék gránátot kapni! Pedig könnyen lehetséges, hogy itt van ágyújuk!... Állj!

A pályaudvar elnéptelenedett. A páncélvonat közeledésére a katonák és civilek eltakarodtak. Sajószentpéter irányába egymás után két vonat is kifutott.

– Jao vouna ennek odagombolni! – mondta Tari. – Ipp rájuk cíloz az ágyú!

– Az igaz, csak azt nem tudjuk, hogy civilek vagy katonák ülnek-e rajta! – felelte Kontz.

Mintha kihalt volna a környék. Néhány percre szünetelt a tüzérségi előkészítés is. A nagy csend, a mozdulatlanság nyugtalanította az embereket.

– Nem szeretem az ilyen lapítást – jegyezte meg Ihász. – Alamuszi macska nagyot ugrik!... Behúzzák a farkukat, aztán csak valahonnan oldalrúl belínk durrantanak!

– Ne... nem állunk itt sokáig! – nyugtatta meg Lajkó. – Csak míg az á... ágyúik ide köpnek néhányat!

– Arra várhatunk! – mondta Drahos. – Majd bolondok elárulni magukat! Hisz tudják, hogy innen szemmel tarthatjuk az Avast! Pedig biztosan ott van az ütegjük!

Senki se szólt. Drahos folytatta.

– Azt mondom én, Kontz elvtárs, ha hallgatnak, ugrasszuk ki őket!... Pontosan a zsidó temető keleti csücskénél vannak!... Mutassa csak a térképet!... Itt ni!

– Megpróbálhatjuk!... Halló, Jakus elvtárs?... Megpiszkáljuk az avasi ütegeket!... Gránát harmincnyolcra!... Helyes? ... Akkor kettőt adjatok le, és kicsit várunk!

A hátsó ágyú két gránátot kilőtt. Vártak, de hiába.

– Ismételni! – szólt hátra Kontz. – Harminchatra kettőt!

Figyelték a becsapódást. Jó helyen keresgéltek. Négy perc múlva csakugyan megérkezett a válasz. De valahová a rendező pályaudvar elejére eshetett. Most már dühösen küldözgették a csomagokat, nem takarékoskodtak.

– Ülnek a helyükön! – nyugtázta elégedetten Kontz. – Na, majd a Bertával odapörkölünk nekik!... Balcsák elvtárs! Indulunk haza! Kapcsoljon rá, hadd fusson a paripája!

A páncélozott vagonban megsűrűsödött az acél savanykás lehelete, a kénes lőporfüst és a koranyári meleg. Kinyitották a tetőajtót, de az emberek így sem kaptak elég levegőt. Sorban elfoglalták a lőréseket, s nagyokat szippantgattak a májusi mező mennyei illatából.

Kontz az ágyúltalpon ült. Igen nyugodtan, mint aki már elvégezte a dolgát, de a cigarettát idegesen szívta. Lajkó fel s alá járkált, sétálás közben oldalra rugdalta a szanaszét heverő üres töltényhüvelyeket. Olykor kinézett a résen, átkutatta a terepet. Megállt Kontz előtt.

– Mi baj, Da... Dani?

A parancsnok elgyötört és szomorú volt, szájszöglete lekonyult.

– Az, hogy mégiscsak cudar szerzet ez az élet, Gergely!

– A... az hát. De most miért cu... cudar?

– Mert ott voltam az asszonytól meg a fiamtól öt percre, még annyira se, és mégse láthattam őket!... Csak egy fél percre legalább, hogy milyen fiam van!

Lajkó kicsit nevetett.

– És... és ha lányod van?

Kontz felkapta a fejét, szeme most szelíd nagy állatszem volt, amely alig képes felfogni bizonyos dolgokat.

– Lányom?... Az nem lehet!... Nem, biztosan fiam

– Mo... most már ne búsulj, hisz este o... otthon leszel!

– Nízd! nízd má, Kontz elvtárs! – kiáltott csodálko-

zón a menetirányra most bal kéz felőli lőrésnél Ihász. Régóta bámulta moccanás nélkül a tájat, megigézetten, miñt aki életében először lát ilyen szép májust.

Kontz érezte a hangsúly különösségét, felszökött.

– Mi baj?

Lajkó is Ihász mellé térdelt.

– Nízzítek!... Nem szánt má a tanyás gazda!... Ott legel a két tehínke, ű meg fekszik a földön!

Kontz és Lajkó is megtalálta.

– Biztosan hever egyet!

– Azt nem így szokták! Meg nem kora reggel!... Bizony, halott a tanyás gazda!

– Biztosan bekapott egy eltévedt golyót a bolond! – mondta a szomszéd lőrésnél Drahos. Már mindenki a bal oldalon volt.

– Csakis! – helyeselt Kontz. – Minek szánt ilyenkor?

Ihász tagadóan rázta a fejét.

– Szántani, azt kellett neki, ű tudta mír, mír most, de meghalni az nem kellett... Azt muszáj vout neki!

– Ha halott lenne, akkor már rég ott volna mellette a felesége, vagy valaki a tanyáról! – torkolta le Kontz ingerülten a makacs parasztot.

Ihász megint a fejét csóválta, mondani is akart valamit, de Kontz közbevágott.

– Ej, mit tudálékoskodsz!

– Ha... hagyd csak – csittította Lajkó –, ezt ő jo... jobban tudja!... Mo... mond csak, Ihász komám!

– Hisz ípp azír tudom, hogy halott, mer senki se ment ki hozzá!... Valaki csak kiment vouna írte, de

valamír nem mehetett... Azt kellene tudni, mír!... Ni, a kutya is fekszik az udvaron, dögölve!

Megcsörrent a telefon. Kontz idegesen kapta föl.

– Jakus?... Mi?... A szépannyuk istenit! – Lecsapta a kagylót, a mozdonyt hívta. – Megállni! Azonnal!... – A kerekek sikoltoztak, csikorogtak. – Kiszedték a slipperszögeket a kutyák!... Jó, hogy Jakusék észrevették! No, mindjárt megcsináljuk! – A vonat megállt. – Miska?... Kiszálltok, gyorsan leszögeljük! Megyek én is!

– Vá... várj! – ordított bele a kagylóba Lajkó. – Ez... ez a tanya itt balról gyanús!... Az előbb is itt ta...találkoztunk a mozdonnyal, mo... most meg ez a ki... kisiklatás, nem tetszik nekem!

– Mit avatkozol bele! – kiáltotta ingerülten Kontz. – Ez a vonatparancsnok dolga!

– Le... legalább addig várj, míg od... odaeresztünk néhányat!

És Lajkó nem is várva jóváhagyást, a géppuskával megcsipkedte a házat. De csak úgy, hogy a felső ablakszemeket verette ki, majd a csűrt piszkálta meg. Tisztán hallatszott, hogy a csűrben valaki feljajdul, utána meg is jelent néhány cseh légionárius, rohantak hátra, a fasor menti árokba vetették magukat. Lajkó még leszedett közülük kettőt, csak aztán vetette oda Kontznak:

– U... ugye?... Jól se... sejtette Ihász, hogy itt valami nincs re... rendben!

Egyszerre mind a négy baloldali géppuska rázendített, s velük együtt a mauserek, manlicherek. Most már csakis

az ablakok alját keresték, mert a jobb szélső ablakból tüzet nyitott rájuk egy géppuska. Három percig tartott az ütközet. A cseh gépfegyvereseket kilőtték, a többi menekült.

– Jó volna egy-kettőt elfogni! – mondta Kontz.

– M... már megyünk is! – Lajkó derékszíja alá dugott néhány kézigránátot, fölkapta puskáját. – Ki jön ve... velem?

Sokan is jelentkeztek.

– E... ennyi nem kell!... Te I... Ihász, Tari, Drahos, Prokaj, Grescsák, Bara!... Ti Da... Dani vigyázzatok, mert másfelől is me... meglephetnek!

Mielőtt kinyitották a vagonajtót, vadul odapörköltek a tanyának, s csak azután ugrált le a hét ember. A tanya mögül még jött néhány lövés, az egyik leterítette Prokajt. A vagonból kiszaladtak érte, a többi rohant. Egy perc se kellett, egy szuszra lefutották a nyolcvan métert.

6

A csűrben egy halott feküdt, mellette valami altisztféle jajgatott egyre halkulón. Bent az első szobában, a géppuska mellett két fejlövéses halott, és három sebesült, egy magyar hadnagy, egy cseh hadnagy és egy közlegény. A hátsó szobában a saroklócához kötözve, betömött szájjal ült egy öregasszony, az ágyon aléltan feküdt egy felmeztelenített asszony. Az asszony nagyon szép volt és fiatal, alig több húszévesnél. Sudár, magas ter-

metű lehetett, kontyba fonott sűrű hajjal, kreol bőrrel. Mindezt egy szempillantás alatt fogta fel Lajkó. Látta, hogy él az asszony, azt is, hogy még vérzik. A döbbenet megbénította, de aztán fürgén cselekedett. Első mozdulatával lehajtotta az asszony ruháját, hogy tisztességesen be legyen takarva. Aztán az öreget vette sorra. Közben odaszólt Drahosnak:

– Ku... kutassátok át a tanyát!

Az öreget megszabadította kötelékeitől, szájából kihúzta a fekete harisnyát. De időbe telt, amíg az öregasszony beszélni tudott.

Drahos és Tari visszatértek.

– I... Ihász hol van?

Drahos maga is meglepődött.

– Nem is tudom... Eltűnt...

Tari kilépett a konyhába, és kinézett a földekre nyíló hátsó ablakon. Az ösztönére hallgatott.

– Ott jön ni! – mondta. – Hozza a gazdát!

– Istenem! Jézusom!... Megölték a vőmet! – tördelte zokogva az öregasszony. – Az! az a tiszt lőtte agyon! – mutatott be az első szobában nyögdécselő magyar hadnagyra, akit Bara őrzött. – Az mondta, mikor bejöttek, és a lányom ki akart szaladni az emberért, hogy maradjon!... Mert az igen jó, hogy az ember szánt, nem gyanakodnak... Valami veres vonatot meg egy másik mozdonyt vártak, akiknek itt kellett volna ütközni...

Tántorgó dobogással jött Ihász. Vállán, akár egy laza búzászsák, átvetve az élettelen test.

– Most írhette el szegínyt a halál! – mondta. – Még meleg .... Két golyót kapott a tüdejébe, elvírzett!

– Az ölte meg! Az volt! Ő volt! – rikácsolta eszelős jajongással az öreg. – Mert hogy bejött, mindjárt megakadt a szeme a lányomon ... A cseh mutogatott neki, hogy hagyja, de nem hagyta ... Megölelte a lányomat, erre Mari sikoltott ... A vőm meghallhatta, futni kezdett ... Innen az ablakból lelőtte ... Utána engem megkötöztetett, és a lányomat leteperte ... Ketten fogták le neki ... Aztán küldte a többit is ... Azok meg jöttek sorba ... Tizenheten ...

Ihász már az első szobában, a magyar hadnagy fölött állott. Némán, fenyegetőn.

– Ez volt, ugyi, mama? ... Tudom, ha nem mongya is, mert ez egy olyan úr! ... Ugyi, Tölgyessy hadnagy úr?! ...

A hadnagy abbahagyta a nyöszörgést, eddig a hasára tapasztott kezével rémült hadonászásba kezdett.

– Nem vagyok Tölgyessy! ... Sose láttam magát!

Valamennyien körülfogták a tisztet meg Ihászt.

– Dehogyisnem, hadnagy úr! ... Emlékezzék csak, hogy hol! ... Na? ... Hát Tiszadobon! ... Ott is maga spekulálta ki, hogy kisubickolják a húgomat! ...

– Nem igaz! ... Sose voltam Tiszadobon! – A hadnagy megpróbált fölállni, de Ihász egy gyönge mozdulattal visszalökte a földre, ahol tócsába gyűlt össze a vére meg a mellette fekvő cseh hadnagyé, akinek a felső combcsontját törte el a golyó.

– Meg Ignác Annát!

– Nem ismerem!
– Meg Üllői Zsuzsikát!
– Nem!... Nem!
– Meg Viktóri Annust!
– Egyikről se hallottam!
– Szíp jányok voutak, ugyi?... A legszebbek Tiszadobon! Kiválogattátok!!...

Ihász a könyörtelen ráolvasás végére ért, a hadnagy is elnémult. Akkor Ihász Lajkóra emelte felleges tekintetét, és szemével a hadnagyra vágott.

– Hátravihetem?
– Mi... minek?
– Láttam ott egy íles baltát!... Az jaó lesz, lemetílni vele a nyakát, ahogy a pulykáit szokták! Aztán be a trágyalébe!... Mer az ilyen nem írdemli a tisztessíges halált se!
– Vigyük magunkkal, Lajkó elvtárs! – mondta Drahos. – Át kell adnunk őket a forradalmi törvényszéknek!

Lajkóról lehámlott a kisfiússág, telt arcán elmélyültek a máskor alig látható ráncok, maga volt a bosszúálló Isten.

– A fo... forradalom tör... törvényszéke itt most mi vagyunk! – Benyúlt a tiszt zubbonyzsebébe, előhúzta igazolványát. – In... indulás, Tö... Tölgyessy Károly!

De hogy az nem moccant, Ihász a hóna alá nyúlt, és vitte a karcsú, vékony embert, mint egy gyereket.

– Akkor tán a többit is, Lajkó elvtárs! – mutatott Tari Ádám a csehekre.
– A... azokat visszük!

A hadnagyot hátrakísérték. Lajkó kihúzta pisztolyát, hogy maga végezzen vele. Jól megnézte, hogy sose felejthesse el. Nem tudta miért, de még egyetlen embert sem gyűlölt ennyire. Aki azt az ártatlan asszonyt... Már emelte pisztolyát, akkor Ihász megszólalt:

– Engedd át nekem a kutyát, komám!... Mán rígtül keresem!

Lajkó visszadugta forgópisztolyát.

A hadnagy a földön feküdt, ereje utolsó csöppjével föltérdelt.

– Ne bántsanak!... Ne öljenek meg!... Két kisgyermekem van!... Könyörüljenek!

De Ihász nem hallotta. Vagy a szíve volt már annyira kérges, hogy nem tudott megrendülni a szívet tépő könyörgésre?... Közvetlen közelből az arcába lőtt a hadnagynak, aztán még, még. Mind a hat golyót beleeresztette a görcsösen összekucorodó emberbe. Majd rúgott rajta egyet, még egyet, míg a feje bele nem csúszott a trágyalébe. Utána megfordult, s azt morogta lompos bajusza alatt:

– Ezt mán a fronton kellett vouna valamík fiúnak! A többivel együtt!... Akkor most sokkal könnyebben boldogulnánk!...

Lajkó észrevette Ihász mesterkedését, ahogy a bűzlő, kávébarna lébe terelte a halott fejét. Mielőtt beléptek a házba, annyit mondott:

– A... aki nem érdemli, azon nem kö... könyörülhetünk, de ke... kegyetlenkedni azzal se szabad!... Magunkat mocskoljuk be vele!

– Mir? ... Nekünk sose szabad? Csak nekik?!

Lajkó óvatosan karjába vette az eszméletlen asszonyt, a többiek a két csehet, és visszatértek a páncélvonatra.

7

A vonat nekilódult, sebesen vágtatott.

Lajkóék mindent elmeséltek. Kontz háborogva és gondterhelten hallgatott, végül kifakadt.

– Azt a hadnagyot nem lett volna szabad agyonlőni! – Lajkóra förmedt. – Miért nem hoztad magaddal, hogy a forradalmi törvényszék vonja felelősségre?

– Me ... mert attól féltem, hogy a mi ál ... áldott puha szívű fo ... forradalmi törvényszékeink a végén még ki ... kitüntetik! ... Hisz annyi már köztünk a régi úri tiszt, még barátra talált volna, aki ...

Néhányan hangosan nevettek. Még Prokaj is, akinek a lábikráján szaladt át a golyó, és elég sok vért vesztett.

– Ez nem nevetség! – Kontz körbesepert villogó tekintetével, ketttévágta a kórust. – Lajkó elvtárs, elkészülhetsz rá, hogy ezért téged állítanak a forradalmi törvényszék elé! ... Meg téged, Ihász elvtárs!

– Jaól is nízünk ki akkor! – mondta csendesen Ihász. Megtömködte a pipáját, leült, rágyújtott. Maga elé nézett a földre, a bakancsára. Most vette észre, hogy véres a bakancsa orra. Zsebéből előkapart egy újságlapot, letörölte a sötét foltot, aztán a maszatos gombócot ki-

lökte a lőrésen. – Jaól nízünk ki, ha ilyen kutyáír minket fognak büntetni! – Ügyet se vetett tovább a szótlanul le s föl nyargalászó Kontzra. Elmerülten, élvezettel szívta pipáját, és egyre a mezőt nézte. Olykor megállapodott egy-egy szép táblán, ilyenkor a szeme is mosolygott, orrcimpái mozogtak, ahogyan külön-külön megérezte a gabona, a krumpli, a kövér lóhere illatát. Néha elégedetlenül megcsóválta a fejét, ha túl sok ugarföld került eléje.

Lajkó is otthagyta Kontzot, visszatért az asszonyhoz, akit a vagon elejébe, pokrócokra fektetett le. Az asszony félrebeszélt, érthetetlen szavakat suttogott, a homlokát verejték harmatozta be.

Lajkó leakasztott egy kulacsot, a zsebkendőjét megöntözte, megtörölgette vele az asszony arcát, nyakát, aztán a homlokára borította. Néhány korty vizet öntött az asszony szájába. A véresre harapdált, megdagadt, de még így is szép vonalú ajkak öntudatlan mohósággal nyelték a frissítő italt. Lajkó megemelte a beteg fejét, és megitatta. Az asszony pár pillanatra elhallgatott, a szemhéja is megrebbent, kis résnyire fölpattant, mintha magához térne, éppen úgy nézett, egyenesen rá. De aztán ismét suttogni kezdett, és megint hánykolódott, s ilyenkor látni lehetett, hogy véres alatta a pokróc.

Lajkó nem érezte, hogy az ő arcán is kiütött a verejték, és hogy lassan mindenki őt nézi. Nem nyíltan, csak úgy, hogy sűrűn pillantgatnak kettejükre.

Nem bírta tovább, a telefonhoz ment.

– Ba... Balcsák elvtárs!... Gyo... gyorsabban, ha

lehet! Esz... eszméletlen az asszony, és nagyon vé... vérzik!...

A vonat gyorsított.

Odakint elhallgatott az ágyúzás, csak néha robbant bele a gépfegyverek, puskák erősödő hangzavarába egy gránát.

– Na, megkezdődött a támadás! – állapította meg Drahos.

Kontz kinézett a jobboldali figyelőn, hallgatódzott. Igen, a vonat dörömbölése sem tudta már elnyomni a fegyverropogást. Egy ideig hallgatta, de szemét egyre többször felejtette a lázálmában suttogó asszonyon s a mellette guggoló Lajkón.

Különösnek találta, hogy ez az ember, akit túlzottan könyörtelennek, néha komisz vadásznak tartott, ilyen gyöngéden, ha sután is, de szinte szeretettel tud bajlódni egy idegen asszonnyal. Csak két hete ismerte Lajkót, de sok mindent tudott róla. Azt is, hogy árván nőtt fel, állami menhelyen, nagygazdáknál cselédeskedett, míg végül bekerült Diósgyőrbe. Aztán a háború elején kivitték a frontra; nem mentette föl a gyár, mert kovácsa fölösen volt. Így értette meg egy kicsit Lajkó ridegségét.

Odasétált az asszonyhoz. Lehajolt, hogy jobban lássa. Nem is nézte még meg ilyen közelről.

– Milyen szép! – mondta önkéntelenül. – Kár érte!

Lajkó nem hallotta Kontz lépteit, a szavakra összerezzent, akaratlanul is fölpillantott. Kontz meglátta, hogy könnytől csillog Lajkó szeme. Ez még erősebben hatott rá, s kicsit már bánta is iménti heves kitörését.

Talán igazuk volt, hogy maguk elintézték azt a kutyát!?... Mit kell azt tudni a parancsnokságnak?... Egyszerűen elhallgatják, és kész. Sose tudják meg... De nem, itt a két cseh, azok megmondják!

Haragosan pillantott a csendesen nyögdécselő foglyokra, akiket tudásuk szerint már bekötöztek.

– Nagyon szenved szegény! – szólalt meg újra Kontz.

Lajkó kicsavarta a zsebkendőt, friss vizet öntött rá, megtörölgette az asszonyt. Fölegyenesedett.

– Há... hát te talán nem azt tetted volna, Da... Dani?! – A szeme nagyon hideg volt, és eltűnt róla a könny kékes fátyola.

– Nem tudom... Lehet – felelte Kontz. – De talán jobban meggondoltam volna, hogyan helyesebb megfizetni neki!

– Ez az lá... látod, Dani!... Te most az eszeddel fo... fontolgatsz, én nekem meg a szívem súgta meg abban a pi... pillanatban, hogy azonnal, és hogy nekem kell meg... megbüntetnem a kutyát, aki így tiporja a mi fajtánkat!... Egy ilyen asz... asszonyt is tönkre tenni!...

– Bizony! – szólalt meg a közelükben Tari Ádám. Akkurátusan cigarettát csavart a sárga csomagolópapírra nyomott újságból. – Úneki is odavan a becsületes élete!... Mer kinek kell má ezután?... Még ha az ura ílne?!...

Hallgattak, a csönd megikrásodott körülöttük, hogy súlya volt, és fojtogatta őket.

– Nekünk má csak ilyen letiport liliomokat hagynak a kutyák, ha asszonyt áhítunk! – sóhajtott Ihász.

Megint hosszú csönd.

– Va... valakinek majd kell ő is! – mondta eltökélten Lajkó, aztán gyorsan megint a zsebkendővel foglalatoskodott, nehogy a többi láthassa vörösen lángoló arcát.

De Kontz mégis meglátta. Megértette? ... Csak megsejtett valamit. Fölvette a telefont.

– Balcsák elvtárs, a legnagyobb sebességgel!... Sürgős!

Ihász és Tari is megérezte, mi bujkál Lajkó hangjában, hogy miféle féltés beszélteti, cselekedteti. Valami erős, meleg érzés megszorongatta belül a torkukat. Hátat fordítottak Lajkónak, és kifelé bámultak. Tari leszívta tüdejére a büdös dohány maró füstjét, aztán lassan eregette ki az orrán. Kicsit később, nem is tudott róla, dudorászni kezdettt.

Mátészalka gyászba van,
Gacsaj Pesta halva van,
Gacsaj Pesta halva van...

– Hagyd ezt, komám! – morrant Ihász, de Tari nem hallotta.

Beértek a frontvonalba. Javában folyt az ütközet.

– Jányok, jányok sírjatok,
Jányok, jányok sírjatok,
Zöld koszorút fonjatok,
Zöld koszorút fonjatok...

A kinti ropogás és a vonat fémes csattogása-zúgása alatt alig hallatszott a szomorító ballada. S amikor va-

lamennyi jobboldali géppuska megszólalt, és az első ágyú is leadott néhány kartácslövést, hogy végleg megingassák a megzilált cseh vonalat, Tari dudorászása erőtlenül merült el a pokoli szimfóniában. Mintha a száguldó jelenkornak egy pillanata se lenne odafigyelni, hogy meghallhassa, mi zokog a szerelmes ölelésre termett asszonyok sóhajában, és hogy milyen csodálatos dallamok zendülnek meg néha a kérges-keményre cserzett férfiszívek mélyén.

8

Jakust, a hátsó ágyúsvagon parancsnokát orvosért szalajtották, a lelkére kötötték, nagyon vigyázzon az asszonyra, ők ketten pedig mentek jelentkezni. Ugyanabba a szobába. Kicsit várni kellett, mert a hadtestparancsnok kint járt a fronton. Néhány perc múlva azonban berobogott az éktelenül berregő, durrogó parancsnoki autó, s a hátsó ülésről a hadügyminiszter és a hadtestparancsnok szállt ki. Kontz, amint az ablakból megpillantotta őket, szemével vésztjóslóan intett kifelé.

A belépő főparancsnok előtt vigyázzba vágták magukat.

A hadtestparancsnok megnézte óráját, elégedetten elmosolyodott.

– Láttam, amikor jöttek! Kitűnő volt a hátbatámadás, a gyalogság külön megköszönheti!... Fél hét, ezt gyorsan csinálták!... Mit hoztak?

Kontz kiterítette a térképet, és sorban ismertette a felderített tűzfészkeket. Landler sokáig tanulmányozta a jelzéseket, helyet adott a hadtesttörzs két parancsnokának is.

Az elegáns, nyalka öltözetű Bőhm közben nyugtalanul sétált a szobában még megmaradó pár lépésnyi helyen. Kezét hátratette, homlokát összeráncolta. Néhányszor rájuk pillantott, s látszólag érdeklődéssel mérte végig őket. Amikor fordult, egy tornász könnyedségével lábujjain megemelte magát. A fordulás katonássága vagy tükörfényes csizmájának finom nyikorgása tetszett neki? Nem lehetett tudni.

– A térképet azonnal feldolgozzák, és a kocsival kiviszik a támadó zászlóaljak parancsnokainak és a tüzérütegeknek! – mondta végül Landler a törzskariaknak. – Külön utasítom a harminc és feles parancsnokát, hogy néhány lövéssel mielőbb némítsa el a cseh ütegeket! – Ezután Kontz és Lajkó elé lépett. Gondterheltnek és kimerültnek látszott, mozdulatai még jobban elnehezedtek. Csak a tekintete volt változatlanul eleven. – Jó és gyors munka volt, köszönöm, fiúk! ... Ezenkívül?

– Jelentem, hogy van egy sebesültünk! ... Aztán magunkkal hoztunk egy cseh hadnagyot és egy közlegényt, szintén sebesültek ... És egy vérző asszonyt ...

A hadseregfőparancsnok hirtelen abbahagyta a sétát, villámgyorsan megfordult.

– Asszonyt? ... Hogy kerül asszony egy páncélvonatra?

Kontz elmesélte. Míg beszélt, Lajkó elmélyülten tanul-

mányozta a két embert. Először állt szemtől szembe a hadügyminiszterrel. Önkéntelenül is számba vette öltözetének minden darabját, ahogyan hajnalban Kontz gúnyolódva elsorolta. És úgy találta, Kontz nem tódított. De ebben még nem talált különösebb kifogásolni valót. Katona és a hadsereg főparancsnoka, aki a vezérkarban sokat van együtt magasrangú régi tisztekkel, Pesten biztosan találkozik külföldiekkel. Ne mondhassák, hogy egy vörös főparancsnok patrac civil. De az arca határozottan ellenszenvet keltett benne. Kiváltképpen a meghatározhatatlan színű szeme. Kék volt vagy zöld, vagy inkább szürke?... És miért ilyen vízhártyás, erélytelen?

Félfüllel Kontzra figyelt. Az már elmondta a nagyját, és éppen a foglyok számbavételéhez ért, akkor elhallgatott. Megértette. Mindennapi vitájuk ellenére is nagyon szerette ezt a rettenthetetlen, bátor, szívós embert, e pillanatban még nagyobb ragaszkodást érzett iránta. Nem akarja elárulni!?... De úgyis meg kell mondani! Miért hallgassa el?... Talán szégyenteljes dolgot művelt?

– Ha... hadtestparancsnok elvtárs! – vette át a szót Lajkó. – Foglyul ejtettünk egy ma... magyar hadnagyot is!... Aki le... legelsőnek meg... meggyalázta azt az asz... asszonyt!...

A hadtestparancsnok tömött szemöldöke megrándult, lassan emelkedett felfelé, apás szemében a melegséget szigor váltotta föl. De Lajkó állta.

– Hol van akkor az a hadnagy?! – kérdezte kiáltva a hadseregfőparancsnok.

– A... agyonlőttük!

– Micsoda?!... Maguk csak úgy egyszerűen, önkényesen lepuffantanak egy embert? Aki értékes adatokat adhatott volna nekünk!? – Bőhm toporzékolt, vizeskék szeme hihetetlen haraggal forgott, ajka apró rángatódzással remegettt.

– Hogy történt? – kérdezte halkan, de haragosan Landler.

– Ki lőtte agyon azt az embert? – toldotta meg Bőhm.

– É... én adtam ki a pa... parancsot!... I... hász hajtotta végre! A... aki fölismerte!... Me... mert ez a ha...hadnagy be... becstelenítette meg de... decemberben az ő húgát is Ti... Tiszadobon!... Te... tessék, itt az igazolványa is, I... Ihász nem tévedett! I... iga...

– Ez... ez hallatlan!... Tűrhetetlen! – Bőhm testéhez képest szinte aránytalanul kicsi öklével megverte a hosszú kocsmaasztalt. – Akkor én hiába bocsátom ki egymás után a rendeleteket, hogy senkinek sincs joga önkényesen bíráskodni, ha a parancsnokaim sem tartják be!... Hát én itt végre rendet teremtek! Leszámolok ezzel az esztelen, elvadult terrorral! – Alig fél méterről Lajkó arcába ordította: – Hát én ezért forradalmi törvényszék elé állítom magát, dadogó barátom!

Az otromba sértés a komisszár arcából kikergette a vért. Arcizmai rángatództak, és néhány pillanatig hangtalanul tátogott, míg megjött a hangja.

– Ha... ha... hadse... seregfőpa... parancsnok

elvtárs!... Én a Pi... Pi... Piave mellett se... sebesültem meg!... Azért...

– Nem felesel! – Bőhm egy törzskarihoz fordult. – Intézkedjék, hogy ezt az embert azonnal....

– Bőhm elvtárs! – szólalt meg végre a komor Landler. – Engedélyt kérek, hogy az esetet magam vizsgálhassam ki! És hogy addig Lajkó komisszár a helyén maradhasson!

A főparancsnok meghökkenve nézett szét, mintha mérlegelné, mit szólnak a jelenlevők a váratlan fordulathoz, mintha fontolgatná, nem sérti-e tekintélyét az ajánlat. Aztán azt mondta:

– Rendben van! Majd jelentést kérek róla!... Maguk pedig elmehetnek!

Kontz tisztelgett, de Lajkó nem moccant. A megszégyenítéstől lángolt az arca.

– Ha... hadseregfőpa... parancsnok elvtárs, sze... szeretném el... elmondani, hogy a da... dadogásom a piavei...

– Menjen, Lajkó fiam! – mondta minden parancsoló keménység nélkül Landler. Lajkó felfogta a hidegen tükröző cvikker mögött a megértő, apás simogatást, ahogyan hajnalban nézett rá az öreg. Ez kissé megnyugtatta. – És vigyék gyorsan a kórházba azt az asszonyt! A foglyokat pedig vezettessék ide!... A vonat álljon menetkészen, mert ma még sok dolguk lesz!

Lajkó tisztelgett, de egyáltalán nem takargatta, hogy ez csak ennek a csöppet sem katonás megjelenésű, hanyag öltözetű civilnek szól. Mint aki nem is kíván töb-

bé itt mással beszélő viszonyban lenni. Látta, hogy a főparancsnok ismét elindul feléje, szemével fölnyársalja, de már nem törődött vele. Már a lelkébe látott, mintha tíz éve ismerné. Tudta, kicsoda, mennyit ér, mi lakik benne. Minderre tökéletesen elegendő volt tíz perc. Sarkon fordult, és ment Kontz után, aki az ajtóban várta.

A folyosón, az állomáson alig lézengett ember, csak a vasútszemélyzet és az őrség tagjai. Szótlanul haladtak. A páncélvonatnál Kontz megállt.

– Marha! Mit vitatkozol vele?

– Mé... mért aláz meg engem?

– Mért?... Hát Ihász is Lajlajkónak hív néha, nem?

– A... az egész más!

– Igaz, más!... A szépannya istenit! Mit tudja ez, hogy mi lakik bennünk!

Lajkó indult.

– Me... menjünk, az asz... asszony!...

A kihívott orvos már elvitette az asszonyt, Prokajt és a foglyokat.

Kontz az ágyúltalpra, Lajkó egy lőszeresládára ült. Hallgattak. A többi is elcsendesedett, abbahagyták a reggelizést. A tekintetek a megnémult parancsnokokat vallatták.

– Fórradalmi törvínyszík lesz? – kérdezte egy idő után Ihász. Bekattintotta a bicskáját, eltette a kenyeret, szalonnát. – Ugyi?!

Kontz még egy utolsót szippantott a cigarettából, a csikket körülményesen eltaposta. Csak azután nézett szét.

– Bőhm azt akarta!

Ihász fölállt, csontos, szikár arcában megdagadtak az ínkötegek.

– Hát ezír jöttem ide?... Ahelyt, hogy maradtam vouna szövetkezeti cselíd a többivel!?...

– De az ö... öreg nem hagyta! – mondta Lajkó. – Ma... majd ő maga vizsgálja ki!

Ihász még tétován nézte őket, mint aki latolgatja, mire is szánja el magát.

– Na, jaó!... De majd beszílek én, ha még nem tudnák!... – Leült, pipáját kezdte tömni.

– Tudtam, tudtam, hogy az öreg akkor se engedi! – Drahos megkönnyebbülten nevetett.

Megjött a reggeli is, feketekávé meg kenyér.

De Lajkó nem evett.

– Egyél, Gergely! – biztatta Kontz.

– Mo... most nem tudnék!... Úgy... úgyse menne le...

Szívta a cigarettát, vagyis inkább rágta, ette. Majd sétálni kezdett. Újra leült, megint járkált. Nem találta a helyét.

Ihász nekivetette hátát a fölmelegedett páncéllemeznek, lassan eregette a füstöt. Jól látta Lajkó nyugtalanságát, tudta az okát is. Mikor amaz melléje ért, megszólalt.

– Lajlaj komám!... A doktor úr azt mondta, sok vírt vesztett az asszony, de kibírja!... Mer nagyon erős a szíve!

Lajkó megütődött.

– Mi... miért mondod nekem?... – Elvörösödött, de aztán sietve folytatta. – A... azt mondta, meg... megmarad?

– Azt.

Lajkó sétája megcsendesedett, de pár perc múlva leült Kontz mellé.

– El... elszaladnék a kórházba!... Itt van kö... közel!

– Eridj! – hagyta rá Kontz. – Csak siess, mert bármely percben jöhet a parancs! Hallottad: támogatni kell az előrenyomulást!

9

Lajkó a vonat mellett még lépésben ment, de ahogy az állomásépület mögé ért, futni kezdett, és meg sem állt a kórháznak berendezett iskoláig. Orvosok, szanitécek jöttek, mentek, erős karbol- és éterszagot árasztottak maguk körül. Az orvos, akit keresett, éppen befejezett egy kisebb műtétet. Már hordták be a frontról a sebesülteket, az udvaron felállított sátorokban is feküdtek. Valaki haldoklott a sátorban, az anyját szólongatta a haláltusában.

– Do... doktor elvtárs!... Az az asz... asszony a páncélvonatról?...

– Ismerőse?

– I... igen... Va... vagyis én hoztam be...

Az orvos ráemelte táskás, kidülledő szemét.

– Értem... Nem lesz semmi baj... Már kezelés közben magához tért. Remélem, este beszállíthatjuk a miskolci kórházba, ott egészen rendbehozzák.

– Be... beszélhetnék vele?

– Ilyenkor csak árthat... De ha nagyon fontos, adok öt percet!

Az asszonyt a szomszéd házban helyezték el, mert egyetlen női betege volt a tábori kórháznak. Lajkót egy negyven év körüli asszony vezette be a beteghez, aztán magukra hagyta őket.

Lajkó megilletődötten köszönt, elgyámoltalanodva állt a szoba közepén.

Az asszony háttal feküdt az ablaknak, hogy ne bántsa a fény, de így is látszott, hogy arcára visszatért az élet színe. Hallgatott, mintha nem is venne róla tudomást, a gerendás mennyezetre meredt. Végre megmozdult, feléje fordította a fejét, bágyadtan mosolyogni próbált.

– Ugye, maga hozott ide engem?

– É... én... Mo... mo... mondták a fiúk?

Az asszony sokáig nézte.

– Nem... Tudtam... A vonatban egyszer magamhoz tértem, maga volt mellettem...

– Na... na... fél... féltem, hogy el... elvérzik...

Az asszony tekintete már újból a mennyezetre tapadt.

– Kár volt félteni... Ide hozni, minek?... Az uramat megölték, engem... – Sírni kezdett, de ez olyan testi fájdalmat okozott, hogy eltorzította az arcát.

Lajkó odament hozzá, a forró homlokára tette a remegő kezét.

– Ne sí... sírjon! A doktor úr mo... mondta, nem szabad!... Ak... akkor nem maradhatok tovább...

Az asszony beharapta a szája szélét, engedte, hogy az idegen férfi fölvegye párnájáról a zsebkendőt, és letörölgesse a könnyeit.

– Minek éljek én tovább?... Kinek kellek ezután?...

– Ne mo... mondjon ilyeneket!... Ne... nem maga tehet róla!... Há... háború van!

– Azt a tisztet nem tudták elfogni, aki?...

– De... Meg... megsebesült. Aztán hátra vittük, és ki... kivégeztük... Ihász ba... baltával akarta levágni a fejét, azt mo... mondta, úgy szokták a pulykának...

Az asszony megint ránézett. Arca változatlanul fájdalomtól elkínzott, merev volt, de a szemében meglobbant egy parányi lángocska. Sokáig nézte, hogy Lajkó elpirult. De zavarát sosem tudta elleplezni.

– Le... lejárt az öt perc – mondta óráját előhúzva. – És si... sietnem kell, mert megyünk megint előre... – A kezét nyújtotta. A beteg asszony elfogadta, és benne is feledte a maga vértelen, halottfehér kezét az erős férfitenyérben.

– Isten áldja!...

– Meg... meglátogathatom majd a kó... kórházban?

– Ha akar... Ha rám bír nézni...

Az állomásig megint futott, ott lassított, hogy kifújja magát. A vonatosok ráérősen őgyelegtek, ebből látta, hogy parancs még nem jött.

Tari Ádám kiült a vonat mellé, a napra, térdére tette

a citerát, pengette a húrokat, és mély basszusával halkan danolászott.

Kimegyek a doberdói harctérre,
Föltekintek a csillagos nagy égre.
Csillagos ég, merre van a magyar hazám,
Merre sirat engem az édesanyám.
Csillagos ég . . .

Kikerülte a citerás Tarit körülálló csoportot, föllépett a vagonba.

– Beszéltél vele? – kérdezte Kontz.

– Be . . . beszéltem . . . Bi . . . biztosan megmarad, azt mondta az orvos.

– No, akkor most már ehetsz, félretettem a porciódat!

Lajkó nekilátott. Csak most érezte, mennyire éhes. Jóízűen nagyokat harapott a keletlen barna kenyérből, és feketekávét kortyolt hozzá, hogy jobban csússzon.

Ihász állt meg előtte.

– No . . . – nyújtotta a kicsire zsugorodott szalonnát. – Nekem még van odahazulról, vágj hozzá . . . Mer elíg sovány koszt e magába!

Lajkó lemetszett egy szeletet.

– Kö . . . köszönöm, komám! – mondta meghatottan. De Ihász már ott se volt. Szegre akasztotta a tarisznyáját, és leugrott a vagonból. Tari, hogy meglátta barátját, rögtön rákezdte a nótáját:

Aki szíp jányt akar venni: harmaton kell azt keresni.
Barna legíny harmaton jár, el is veszi a legszebb jányt

Valahol hátul elbődült a Berta, hangja keresztülnyargalt a tájon, mintha egy vágtató óriás lába dübögne eget, földet remegtetve. A danolászók elhallgattak.

– Jaól mondja! – szólalt meg Ihász.

– Ahol ez talál, ott csend lesz! – toldotta meg Drahos.

– Ösmerem a csípésit Volhiniából – emlékezett Bara Simon.

Tari folytatta a nótát, egypáran kísérték.

Idesanyám, gyüjjön csak ki. Az ajtóját nyissa csak ki.
Itt hozzák a legszebb menyit, Balogh Örzse kökény szemit...

Tari körülnézett, van-e valakinek kívánsága.

– Keserves idő jár most a szíp jányokra, menyecskékre! – mondta Ihász. – A háborúban a jegyző, bótos, csendőr, szolgabíró, most meg a fehír tiszt urak!... Hej!...

– Ha száz évig ílnénk, se bírnánk visszafizetni nekik! – mondta Tari. Oda is lett a nótázó kedve, becsúsztatta a citerát a vászonzsákocskába.

Kontz lehevert a pokrócra, felkönyökölt, Lajkó melléje ült, úgy hallgatták a kinti nótázást, beszélgetést. Kontz nagyot sóhajtott.

– Csak tudnám már, hogy vannak otthon!... Hogy milyen a kisfiam!

Lajkó befejezte a reggelit, rágyújtott. Nagyon ízlett most a legolcsóbb Dáma-cigaretta is.

– Es... estére otthon leszel! – csillapította Lajkó. És kicsit később:

– Te, Da... Dani, emlékszel, hogy ká... káromkodtál te Bőhmre?

– Hogy?

– Ho... hogy „a szé... szépannya istenit!"... Pe... pedig megfigyeltem, hogy ezt mindig csak az u... urakra, ellenségre mondod!

Kontz hitetlenkedve rácsodálkozott, s elkacagta magát.

– Azt mondtam?... A szépannya istenit! Úgy látszik, akkor azt érdemli!

Megérkezett a hadtesttörzsből a parancs. Balcsák kurta füttyjeleivel beterelte a vagonokba a vonatosokat.

10

Micsoda nap volt ez a nap!

Rövid életű volt az a világ, amit Tanács-Magyarországnak, Proletárdiktatúrának, Munkáshatalomnak, Szovjetnek, és „gerslikorszaknak", őrült kísérletnek, csőcselék uralmának neveztek, ki-ki társadalmi helyzete, jelleme és vágyai szerint, a százharminchárom nap szinte mindegyikét számon lehet tartani, melyik milyen tetteket s miféle hősöket szült, de a százharminchárom nap közül is ez a május huszadika a legfényesebbek közül való!

E nap minden perce hősökké avatott embereket, akiknek a nevét már akkor sem sorolták fel az újságok, és ma csak öreg kortársak emlékeznek rájuk! De akkor mesékbe illő volt e névtelen hősök szerepe, mert minden

tettük előbbre lendítette ezt a különös hadsereget, amilyen nem volt még ennek az országnak a történetében! Budapesti munkásokból, MÁV-gépgyáriakból, Lánggyáriakból, Északi-főműhelyiekből, István-telepiekből, Óbudai-hajógyáriakból és postásokból és diósgyőri vasasokból, miskolci vasutasokból, Tisza-menti, kunsági, bácskai parasztokból állt össze ez a hadsereg, amely ezen a napon rohamra indult. Míg pihenőben voltak, a támadásra készülődtek – magukban morogtak, vagy talán hangosan is szidták a hitvány kosztot, elégedetlenkedtek, mert hiányos volt a felszerelés, nem volt elég ruha, fegyver, muníció, ha olvasták az újságokat, és akik értették is, amit azok írtak, néha nagyokat káromkodtak, amiért olyan véget nem érőn csűrték-csavargatták odafönt az ország szekere rúdját, a parasztok zúgolódtak a föld miatt, amit ez a rég várt, szentséges áhítattal várt forradalom is megtagadott tőlük, és valamennyien nagyokat sóhajtottak, ha hazagondoltak, mert tudták, hogy otthon a családnak még kevesebb jut, mint a hadban nekik, sokszor a mindennapi kenyér sincs meg, mert egyszerűen nincs kenyér, és talán valamennyiük lelkében ott ült a vágy: csak vége lenne már a háborúnak, az öldöklésnek, szenvedésnek, csak jönne már el a béke, az áldott Béke!

És mégis: amikor ezen a májusi reggelen megindult ez a sereg, hömpölygött előre győzedelmesen, és nem tudták megállítani a jól felszerelt cseh légiók, akiknek pedig volt ágyújuk, géppuskájuk, lőszerük elég, ruhájuk príma, élelmük bőséges, és a háborúban iskolázott olasz

s francia ezredesek, tábornokok vezényelték őket, és hazájukat, népüket földbirtokért, gyárért, bankért, hivatalért, elvesztett hatalmuk visszaszerzéséért gondolkodás nélkül eláruló magyar tisztek kalauzolták őket.

Megfejthetetlen csodát tett talán ez a fényes nap is?

Nem csoda volt. Ennek így kellett lennie. Mert ezt a sokféle emberfajtából álló hadsereget valami mindennél különb és erősebb dolog ötvözte egybe, ami nem volt meg a másik oldalon. Az emberfaló, kormos-sötét műhelyekben, vizes bányákban keményre edzett szív. A cselédsorban, summás sorban kérgesre cserzett szív. A lövészárkokban eltöltött évek emléke. A tetvektől véresre mart, a kosztól rühesre rágott, golyóktól átvert és srapnelektől, aknáktól megszaggatott, szuronyoktól átjárt testeknek még friss erővel sajgó, hasogató fájdalma. Az idegsokktól rángatódzó fejek, kezek, dadogó nyelvek megalázó szégyene. A megbecstelenített asszonyokért fogadott bosszú és gyűlölet. A gyűlölet, amely feneketlen tenger volt, mert évszázadok megmérhetetlen szenvedése mind, mind ebbe a tengerbe gyűjtötte össze egy szolgaságra vetett nép haragját. A munkás nem akart többé a tőkés gyárában senyvedni, mert rájött, hogy maga is boldogul, hogy csak úgy boldogul. A paraszt földet akart végre, mert Dózsa óta tudta, hogy az a föld, melyet ezer éve verejtékével, könnyével, vérével öntözött, meggyötört és boldogtalan testével trágyázott, csakis őt illeti, őt, aki búzát, életet tud termeltetni a drága földdel. És valamennyien tudták, hogy végre tenni kell valamit a világgal. Valami nagyot, igazságosat, hogy

az élet ne tízezer ember kívánságához igazodjék, hanem milliók álmai váljanak valóra. Az ő világuk. Ha tele is hibával, ha sok minden nem is olyan, ahogyan a nagy szenvedés korában álmodoztak róla, de a lehetőség, hogy úgy legyen, ahogyan ők akarják, már az ő kezükben van.

És többé nem voltak hajlandók szóval s újságokban, könyvekben s gyűléseken vitatkozni arról, hogy a perben, melyben tízmillió ember áll szemben tízezerrel, vajon kinek van igaza. Fenséges erővel tudták, hogy nekik, a tízmilliónak van igazuk. És azt is, hogy immár nem maradt más: fegyverrel kell valahára ezt az igazságot diadalra vinni.

Igen, mindezt tudták, vagy legalább érezték, sejtették ennek a különös hadseregnek a katonái. És megindultak ezen a gyönyörű reggelen, és mentek előre, és nem tudta őket megállítani az övékénél modernebb angol géppuska, a szakképzett olasz-francia tábornoki stratégia, amihez képest ugyan mit is érthetett annak a furcsa hadsereghez igazán illő még furcsább civilnek, a vasutas munkások ügyvédjéből lett hadsereget vezénylő civilnek a tudománya.

És mégis ők győztek: ez a különös hadsereg, és az a cvikkere mögül apás jósággal mosolyogni tudó civil, akinek a szíve ugyanabból az anyagból volt gyúrva, mint a fiaié. Ó, mit tudott volna művelni akkor az a sereg, ha minden parancsnoka, az ország, ha minden vezetője ebből az anyagból lett volna formálva! A csodára is képes lett volna tán. A csodára, hogy az egész világgal össze-

esküdött, minden ellenséggel, ördöggel szövetkezett elkergetett urai ellenében is győzzön, megtartsa hatalmát, fölépítse álmai országát!

Alkonyatkor az első osztagok már ott vonultak Miskolcon, a Csabai-kapuban, majd a Szemere utcán, aztán a menekülő csehek nyomában a Kazinczy utcán és végig a városon, melynek lakói közül sokan lefüggönyözték az ablakokat, bezárták az ajtókat. De hasonlíthatatlanul többen voltak, akiknek a szíve bolondul kezdett verni, amint megpillantották az első katonáit ennek a seregnek.

II

A páncélvonat este fél hétkor másodszor is befutott a miskolci pályaudvarra. Végigverekedték az egész napot, ágyúval, géppuskával, manlicherekkel segítették a gyalogságot. Pokoli, fojtó bűz volt a vagonokban, lőporfüst, izzadságszag, és a tűző naptól áthevült acéllemezek ontották a meleget, akár egy vaskályha. Az emberek levegőre kívánkoztak. Néhány percnyi terepszemle után két erős járőr szállt ki. Most örültek, hogy az állomásépület előtt üresek voltak a vágányok, mert a vonat így eredményesen támogathatja a járőröket, ha meglepnék őket. Az egyik járőrt ismét Lajkó vezette, a másikat a langaléta Jakus, egy magyar-szerb keverék szabadkai lakatos.

A pályaudvar néptelen volt. Az előmerészkedő vasutasok elmondták, hogy negyedórája ürítették ki a csehek.

A járőrök visszatértek. Kontz rendelkezett. A vagonokban öt-öt főnyi legénységet hagyott, a megmaradó huszonkét embert két csapatba osztotta. Az egyik, Jakus parancsnoksága alatt, megszállta a pályaudvart, a telefonhoz odaültették az épületben lakó távirászt, és azonnal fölvették a kapcsolatot a hadtesttel.

Nem volt bent a törzsben Landler, helyette egy törzskari beosztottnak adta le Kontz a helyzetjelentést és további tervét: a pályaudvar biztosítása, a környező utcák átfésülése.

A felderítésre kijelölt osztagot Kontz maga vezette. Lajkó velük ment.

Nem találkoztak ellenséggel. Öt perc múlva egy féltetős, jellegzetesen külvárosi proliház elé értek. Kontz boldog, mámoros mosolyával köszöntötte a házat.

– Itt lakunk! – mondta, de Lajkó enélkül is kitalálta.

Mentek befelé. A szomszéd udvarban megjelent egy asszony.

– Kontz elvtárs!... Hozzánk jöjjön!

Az asszony sovány volt, korán megvénült, ruhája nem rongyos, de nagyon kopott, szegényes.

Kontz megdermedt.

– Miért... menjek magukhoz?

– Csak... – mondta szomorúan az asszony. – Jöjjön, nálam van a fia!

Kontz felüvöltött.

– A fiam?!... És Magda?... Apám? – Tébolyultan rohant, huszárkarabélya neki-nekicsapódott a kerítésnek.

Lajkó megparancsolta az osztagnak, hogy a szomszéd

utcákat járják végig, utána itt a ház előtt gyülekezzenek. Ment Kontz után.

A kis konyhában Kontz fölkapta a pólyába bugyolált csöpp gyereket, és csak nézte, kimeredő szemmel nézte. Aztán eltolta magától, mintha féltené a kitátott száján kicsapó forró levegőtől is. Sokáig nézte a gyereket, mert nem mert kérdezni. Bizonyosan érezte, hogy irtóztató dolognak kellett történnie.

Végre letette a gyereket a bölcsőbe, egy székre rogyott. Várakozón az asszonyra tekintett, aki mögött három gyerek bújt meg.

– Az történt... Úgy volt... Istenem! – Az asszony elsírta magát, az ágyra roskadt. – Amikor maga áprilisban itthon volt, följelentett egy törvényszéki bírót. Hogy a forradalmi törvényszék vonja felelősségre... Tudom, magának igaza volt, hiszen sok munkás közt magát is börtönre ítélte, fiatalon... Lázításért? Így tudom... Maga elment, és a forradalmi törvényszék elkezdte vizsgálni a bíró ügyét, le is tartóztatták... De húzták, halogatták... Aztán megszálltak bennünket a csehek, és jött velük annak a bírónak a fia is, egy főhadnagy...

Az asszony kutatva, félve lesett Kontzra.

– Mondja! – nyögte Kontz.

– Az a főhadnagy egyszer eljött magukhoz két cseh légionistával... Arra akarta rávenni Magdát, írjon magának, hogy a gyereket megszülte, de ő súlyos beteg, ha látni akarja, jöjjön... Hogy szökjön át a frontokon. A Bükkön át, Garadna felé csakugyan könnyű volt az út, arrafelé szökdöstek az emberek, míg a csehek itt vol-

tak... Magda tudta, mit akarnak magával, megtagadta... Másodszor, harmadszor is eljöttek... Harmadszor a maga apját akarták elhurcolni. Elkezdték verni. Magda rászólt a főhadnagyra, nagyon megszégyenítette... Akkor az a nádpálcájával, mindig azzal járt, végigvágott Magdán. Az arcán... Magdi fölkapott egy kést, és mellbe szúrta a tisztet. De nem súlyosan sérült meg... A tiszt Magdit vitette el...

A gyerek fölsírt. Éhesen, követelődzve sírt. Az asszony a sparheltről levett egy kis lábast, valami lisztpép volt benne, híg, barna csiriz. Etetni kezdte a gyereket. A gyerek falánkul evett. A csiriz cigányútra szaladhatott, sokáig köhögött tőle. Kontz csak nézte a vézna gyereket. Majd az asszonyt.

– És?

– Lakik itt a másik utcában egy foglár, Kelemen, ismeri, az tudja, mikor verték agyon, és a rabtemetőben hol fekszik...

Lajkó elfordult, visszaparancsolt vinnyogással elsírta magát, de Kontz csak ült a kőszobrok érzéketlenségével. Arcára féktelen gyűlölet fagyott, és a szeme hihetetlenül kitágult. Biztosan nem látott senkit, mert úgy nézett, messzire, ahol talán látta is az örökre eltűnt asszonyt, aki mégiscsak fiút szült neki.

A lisztpép elfogyott, a gyerek jóllakhatott, mert boldogan nyöszörgött, fonnyadt kis arcán mosolyszerű fintorral pillanatok alatt elaludt.

Kontz nagyon lassan fölemelkedett, és még tovább nyújtózott, a lábujjaira ágaskodott, és fejét is fölszegte,

mint aki óriás szeretne lenni, hogy egymaga megtorolhasson minden gazságot ezen a talán már lemoshatatlanul bemocskolt földön. Hangosan nyögött, mintha összevicsorított fogakkal állná láthatatlan, kalapácserejű öklök sújtásait. Aztán a párjukat sirató erős, nagy állatok módján elbődült, hogy megreszkettek az ablaküvegek.

– Megölték!... Megölték az asszonyomat, hallod, Lajkó!?... A szépannyuk istenit! ezután egy fiát se hagyok belőlük, ami csak elém kerül!... Megfizetek!!

Kifelé indult, de megállt, eszébe jutott valami.

– Apám?

– Félt, hogy keresni fogják, kiment a húgához a Vasgyárba... Most már biztosan hazajön!

Kontz ment végig az udvaron, Lajkó a nyomában. Az asszony utánuk szólt:

– Nem akar hazamenni?... A kulcs nálam van...

– Majd holnap! – felelte Kontz, és hosszú léptekkel nyargalt, talán hogy minél hamarább maga mögött hagyhassa a szörnyű emlékek színhelyét.

Az utca végén találkoztak a páncélosokkal és a belváros felől ideért előőrssel.

Kontz meg sem állt, úgy vágtatott tovább fenyegető némasággal. Lajkó vezette vissza a felderítő osztagot. Igyekeznie kellett, hogy ne maradjon le.

Kontz egyenesen a távirdaszobába ment. A hadtestparancsnokságot kapcsoltatta. Kicsit várnia kellett Landlerre, de nemsokára megszólalt a vonal másik végén az öreg jellegzetes, bátorító s melengető hangja.

– Mi újság, Kontz fiam?

Lajkó közel hajolt a telefonhoz, hogy hallja.

– Landler elvtárs, engedélyt kérek a visszavonuló csehek üldözésére!

Kis szünet.

– Most?... Hiszen már besötétedett!

– Igen, most, Landler elvtárs!... Föltétlenül utánuk kell mennem!

– Szükségtelen kockázat! Sötétben nem látják a pályát, könnyűszerrel elbánhatnak magukkal!

Kontz homlokán kiütött a verejték, segítségkérőn nézett Lajkóra, de az a fejét ingatta s azt suttogta:

– I... igaza van az öregnek!

– Vigyázni fogunk, Landler elvtárs!... Ha most, amikor biztonságban érzik magukat, odapörkölünk nekik, sokkal messzebb pucolnak!

Megint csak a telefon sercegő zúgása.

– Mi történt, Kontz fiam?... Miért akar maga mindenáron menni?

Kontz arca megvonaglott.

– Na, mondja csak el, tudnom kell!... Tehát?

Kontz keze lassan lehanyatlott. Az asztalra koppanó telefonból hallatszott:

– Halló! Mi van ott?... Miért nem felel, Koncz fiam?

Lajkó vette föl a kagylót.

– Me... mert me... megölték a feleségét, Landler elvtárs! – Néhány mondatban elbeszélte a történetet.

Késve jött a válasz.

– Értem, Lajkó fiam!... Értem!... Vigyázzon Kontzra!... Sötétben mégsem futhatnak ki ellenséges terepre! Hajnalban azonban úgyis indulniok kell! Megcsinálják a maihoz hasonló előretörést!... Mihelyt visszatértek, jelentést tesznek nekem Miskolcon a szovjetházban!... Kontz, maga meg Ihász! Mert egyúttal beszélünk a maga ügyéről is!

12

Alig pirkadt, a páncélvonat kifutott a sajószentpéteri vonalra. Kontz még sohasem pakoltatott be ennyi lőszert. Maga is szokatlanul fölfegyverkezett. Derékszíjára hat tölténytáskát fűzött, és indulás előtt egy újonc alaposságával kitisztogatta a karabélyát. Tegnap estétől senkivel nem beszélt, nem volt képes szóra bírni Lajkó sem. Csak akkor lehetett hallani a hangját, ha parancsokat osztogatottt. Egész éjjel le nem hunyta a szemét. A vonat mellett sétált, bejárta a pályaudvart. Nem tudott aludni, nem tudott sírni, pedig maga is érthetetlennek találta mindezt. És azt is érezte, hogy valamit tennie kell, mert bele lehet őrülni ilyen kínba.

A vonatra átragadt a parancsnok fájdalma, a hangulat kibírhatatlan volt. A mélyen alvó Bara Simon kivételével nem is kellett ébreszteni senkit. Mindenki talpon volt már, amikor annyira derengett, hogy látni lehetett a pályát.

Az ellenséggel Sajókeresztúrnál csaptak össze. A cse-

hek nyitották meg a tüzet, géppuskákkal, de utánuk elkezdték a szentpéteri dombokról az ágyúk is. Veszedelmesen közel csapkodtak a gránátok. Kontz maga is nekiállt, segített a lövegkezelőknek, hogy az ágyút kissé balra elfordítsák. Várt még két gránátot, aztán maga állította be a löveget – a háborúban tüzérszakaszvezető volt –, és vezényelt:

– Gránát huszonötre!... Tűz! – Lövés, majd ismét:

– Gránát huszonnégyre!... Tűz!

Odafönt a dombon magasra szökött fel a föld. A távcsőben jól látszott, hogy közvetlenül a löveg közelébe találtak.

– Gránát huszonnégyre!... Tűz! Tűz, a szépannyuk istenit!

A cseh löveg elhallgatott, legénysége lefutott a dombról.

Kontz merev álarca végre megmozdult, alig látható rezdülés suhant végig rajta. Szemügyre vette az országút mentén elhelyezkedő rögtönzött állásokat, és végigverette őket. Fejetlen menekülés tört ki odaát. Szökdelve kerestek fedezéket az emberek.

És Kontz letérdelt, kidugta karabélyát, mesterien célzott és lőtt. Célzott és lőtt. És minden lövése után elbukott valaki. Már valamennyi cseh fedezék mögött lapult, félelemmel bámulva a megvadult, halált ontó szörnyre, amilyennel nem találkoztak még. Csak egy géppuska kelepelt valahol rendületlenül, dühödten kopogtatott a páncélköpenyen. A vagonokban is elhallgattak a fegyverek, csak Kontz nem mozdult a réstől. Távcsővel ke-

reste a gépfegyvert. Megtalálta. Kitűnő céllövő volt, ezt a képességét is ismerték a vonatosok. És az első vagonbeliek most az állhatatos párbajt figyelték. Ha megmutatták, jól kivehető volt a géppuska a lombsátor alatt is. És az is, ahogyan Kontz egymás után kilőtte a kezelőit. Hármat fektetett le, akkor a negyedik állati rémülettel ugrott, hogy elfusson a könyörtelen ellenség elől. Vesztére. Így igazán pompás célpont volt. Kontz leterítette.

Szegre akasztotta a puskáját, nyújtózott.

– A szépannyuk istenit! – mondta. Arcán már ott ragyogott az a sajátos mámor, és tegnap estétől először apró mosoly csillant meg a szája szögletében.

Talán megelőzhette őket a hírük, mert mihelyt megpillantották a páncélvonatot, páni félelemmel kerestek búvóhelyet a visszavonuló ellenséges egységek.

Befutottak a sajószentpéteri állomásra, noha a városka még cseh kézen volt. De az első ágyúval megverették a gyanús helyeket, géppuskáik szakadatlanul működtek, így nem találtak komolyabb ellenállásra.

A telefon csörgött, Balcsák kérdezte, mi a további parancs.

– Természetesen előre!

– E... ez nem lesz jó, Dani! – mondta Lajkó. – Így is na... nagyon előreszaladtunk, kö... könnyen megszoríthatnak!

Kontz nem felelt.

Ekkor azonban a vonat lassított, és érezhető volt, hogy másik vágányra fut rá. A fékek csikorogtak, de így is nagy lendülettel ütköztek.

– Mi történt, Balcsák elvtárs? – kérdezte Kontz a mozdonyvezetőtől. – Mellékvágányra állították a váltót? ... Igen, megyünk vissza! Mégpedig gyorsan, mert az ilyen „véletlen" mindig szándékos! – Alig fejezte be a mondatot, a szomszéd sínpárra lecsapott egy gránát, repesze beszakította a vagon oldalát, és megsebesítette Drahost.

A mozdony rákapcsolt. Azonban alig hagyták el az állomásépületet, ismét leszaladtak a fősínről. Időközben ezt a váltót is átállították.

Lassan hátráltak. Mindenki a lőréseknél strázsált, kezük a ravaszon, biztosra vették, hogy kelepcébe kerültek.

– Na, itt jaó kis kalickát csináltak nekünk! – mondta Ihász rendíthetetlen nyugalommal.

Drahos, akinek a jobb könyökét roncsolta meg a repesz, fogai közt sziszegett. Nem vérzett nagyon a seb, de a kötést átáztatta.

– Meg is pörkölnek bennünket, ha gyorsan ki nem nyitjuk a kalitkát! – mondta. – Tari! Adj egy Dunát!... Itt van a zsebemben!

– Valakinek a váltóhoz kell menni! – mondta Kontz.

– Majd én! – jelentkezett elsőnek Ihász.

– É... én! – szólt Lajkó.

Aztán meg Tari és Grescsák.

Kontz döntött: Ihász megy. Nagyon kedvelte ezt az embert, mégis őt választotta, mert bízott a gyors észjárásában, körültekintésében. Ha valaki, akkor ő odaér.

Megparancsoltta Balcsáknak, hogy közelítse meg a váltót.

Sietniök kellett, mert az ágyú, amelyik az előbb mellé-jük küldte a gránátot, nem nyugodott. Még szétlövi előttük a sínt, akkor mit csinálnak!

– Jaó szemmírtíkük van! – állapította meg Tari.

A vonat megállt, Ihász leugrott. Nem az állomásra néző oldalon, hanem a másikon. A szomszéd vágányon tehervonat állott, a páncélvonat és a teher védte. Lajkó egyre a kihalt épületeket vizsgálta.

– Ne... nem tetszik nekem ez a mo... mozdulatlanság! – jegyezte meg.

Ebben a pillanatban valamelyik ablakból megszólalt egy gépfegyver.

Az első vagonból Jakus telefonált, hogy Ihászt lelőtték.

Célba vették az ablakot, és pillanatok alatt elhallgattatták a cseheket.

Mire az első, majd a hátsó vagonból kiszálltak, Ihász halott volt, s a gyilkos ölőszerszám magányosan ült álványzatán, legénysége kereket oldott. Ihászt a parancsnoki vagonba vitték, a vonat indulhatott.

13

Landler első kérdése ez volt:

– Ihász?

– Meghalt!... – Kontz jelentést tett a hajnali felderítésről és a veszteségükről.

Landler szomorúan hallgatta, kialvatlan szeme körül

megnőtt az árnyék. Kontz már befejezte, ő még egyre hallgatott. Feléjük fordult, de mégsem őket nézte, hanem mögöttük a falon valamit. Vagy talán nem is azt?...

– Ugye, az a nagybajuszú, akkurátus parasztfiú volt?... Emlékszem rá! Egyszer őrséget állt a vonat mellett, és akkor éjszaka beszélgettem vele... Jószemű, okos fiú volt!... Mennyi remek elvtársunkat kell még elveszítenünk, amíg kivívjuk a győzelmet!

– Landler... elvtárs! – szólalt meg fulladón Kontz. – Én voltam a hibás!... Én vagyok a felelős Ihász elvtárs haláláért!

A hadtestparancsnok végre rájuk nézett. Csak most láthatták meg, hogy könnytől csillog a szeme.

– Miért, Kontz fiam?... Miért maga a felelős?

– Mert én nem értem be azzal, hogy Szentpéterig eljuthattunk! Tovább akartam menni!... És közben a hátunk mögött is átállíthatták a váltót!

Csak hárman voltak a szobában.

– Lehet! – mondta sokára Landler. – Meglehet, hogy ennek is része van a halálában... De akkor én is mondhatom ugyanezt, hiszen én parancsoltam, hogy menjenek, ameddig tudnak!?... Én is felelős vagyok Ihászért?... Bizonyosan! Amint mindenkiért a hadtestben, magukért is, Kontz fiam!... De hát ez háború! Ahol mi is akarunk valamit, megvan a tervünk, de az ellenségnek is, és ez az, amit nem tudhatunk!... Ha tudhattuk volna, hogy kelepcébe akarják fogni magukat, azt parancsoltam volna, hogy Szentpéter előtt forduljanak vissza!..

Landler sétálni kezdett, kövér teste mintha még job-

ban elnehezedett volna. Az elmúlt huszonnégy óra évekkel öregítette, mintha valóban külön-külön fájna neki minden katonájának elvesztése, a drága ár, amit a tündöklő győzelemért mindig fizetni kell.

– Álljatok csak pihenjbe, fiúk!... – Tovább rótta a nagyméretű, hosszúkás szállodai szobát, majd megállt előttük, és Kontzra tette a kezét, megmarkolta, megszorította a fél fejjel magasabb ember vállát.

– Ilyen ez a mostani háború, édes Dani fiam!... Végigverekedtétek a világháborút, te is, Gergely is, megismertétek annak a törvényeit, mert minden kor háborújának megvan a maga külön törvénye!... De ennek a mostani háborúnak egészen másfélék a törvényei, amint látjátok!... És nem mi akartuk, hogy annyira különbözzenek a nemrég befejezett háborúétól! Ők kényszerítik ránk!... Ők gyilkolnak meg ártatlan embereket, ők akasztják fel foglyul ejtett katonáinkat, munkásainkat, akiket a világháborúban védett a nemzetközi jog, de ők azt is felrúgták! Ők korbácsolnak véresre bikacsökkel éhező szegényembereket, akik egyszer jól akartak lakni, mint ez a szegény Ihász is! Ők lőnek le szántogató parasztot! Ők becstelenítik meg leányainkat, asszonyainkat! És ők gyilkolják le az asszonyt férje helyett, ha bosszúszomjukat nem elégíthetik ki másképp!... És ha még egyszer a kezükbe kaparinthatnák a hatalmat, olyan állati bosszút állnának a munkáson, a paraszton, amilyet Dózsa óta nem látott ez az ország! Százszor kegyetlenebbet annál is! – Megint megszorította Kontz vállát, aztán elengedte, hátrább lépett. – De valamit elfelejte-

nek! – folytatta. – Azt, hogy minden tettük a mi gyűlöletünk kiapadhatatlan forrása! Hogy ők tanítják meg a felkelt proletariátust és a parasztot a gyűlöletre! Az engesztelhetetlen, a megbékíthetetlen gyűlöletre! ... Gondoskodtak róla ezer éven át, és gondoskodnak róla most, hogy ez az érzés ki ne aludjon többé ennek a népnek a szívében! ... Hát ezért nem féltem én már a mi ügyünket! ...

– Most ... most már én is megtanultam! – mondta Kontz. – Csakugyan igaza van, Landler elvtárs! ... Én megjártam a háborút, és megtanultam annak a törvényeit is. És azt hittem, úgy kell harcolnom most is! ... Vitatkoztam róla Gergellyel is, de neki volt igaza!

Landler sokáig vizsgálgatta őket. Aztán azt kérdezte:

– Szóval azt akarja mondani, hogy ma más a véleménye annak a hadnagynak a kivégzéséről, mint tegnap?

– Azt! ... Ma már én is úgy cselekednék, ha törvényszékkel fenyegetnének is utána!

– És maga, Lajkó fiam? ... Mit mond ma?

– Se ... semmi mást, La ... Landler elvtárs! Megtettem!

Landler elgondolkodott, szemével mintha álmosan hunyorogna. Valójában ezt a két embert nézte, mérte meg újból, noha nagyon is jól ismerte őket.

– Értem – mondta végül. – Tudom, az az ember megérdemelte, amit kapott! A forradalmi törvényszék is halálra ítélte volna! ... Megértem, Lajkó fiam, a maga felháborodását, ahogyan magára hatott az a látvány a tanyán ... Azért mégis azt mondom: mi csak a bűnö-

söket büntetjük! De ha büntetünk, akkor is százszor különbnek kell lennünk! Nem miattuk, hanem a magunk, a nép méltósága kívánja így!... Tehát: máskor ne vállalkozzék a bíró szerepére is, Lajkó fiam! Mert maga meggyőződött róla, hogy csakugyan bűnös-e az az ember, de ha az egyéni megtorlást megengednénk, sok ártatlan is áldozatul esne!

Kivette zsebéből a cigarettásdobozt, megkínálta őket is.

– Megtalálta a feleségét? – kérdezte kisvártatva Kontztól.

– Egy foglár tudja, hol van a sírja.

– Akkor majd jelentse, hogy idejében exhumálhassuk! És előkészíthessük a felesége, Ihász, és a többi hősi halottunk ünnepélyes temetését!... Mást már úgysem adhatunk nekik, akik pedig minden szeretetünkre érdemesek voltak!

– És az az asszony, akit tegnap behozott a kórházba? – fordult Lajkóhoz.

A komisszár elvörösödött, zavara segített elárulni a benne még öntudatlanul növekvő érzelmet.

– Meg... meg... megmarad La... Landler elvtárs!... Na... na... nagyon erős szíve van!

Landler szeme észrevétlenül mosolygott a tükröző üveg mögött. Nem volt nehéz kitalálnia, mit érezhet az iránt az asszony iránt Lajkó.

– Ezért fogunk mi, a mi ügyünk is megmaradni, ezért halhatatlan már a mi ügyünk, mert erős a szívünk!... Mert elpusztíthatatlanul erősre-keményre edzették a szí-

vünket!... – Hangja kissé emelkedett volt, pátosszal csengett, ahogyan ezt mondta. Mégsem kellett nagyon tompítania, s máris folytathatta ezzel a kérdéssel: – Mikor beszélt vele utoljára?

– Te... te... tegnap délelőtt!

– Akkor látogassa meg ma is!... Most van egy kis idejük, aztán ismét indulniok kell!... Szóval siessenek, Lajkó fiam! Kontz fiam!

14

Szótlanul mentek le a szovjetház, a volt Korona-szálló lépcsőházában. Megilletődötten s kissé mind a ketten megvigasztalódva, elcsitultabb szívvel. A lépcsőházban rengeteg ember tolongott. Katonák, civilek csapkodták az ajtót, ki-be rohangáltak a szobákba, hangosan beszélgettek, vitatkoztak.

Kiléptek az utcára, s most egyszeriben észrevették azt, amit az imént, hogy ide jöttek, képtelenek voltak meglátni. Ünneplőruhás emberek lepték el a korzót, az úttestet is, hogy csak lépésben haladhattak a konflisok, katonai szekerek és autók. Talán az egész város, az egész gyártelep a belvárosban volt.

Most meglátták a falakra frissiben kiragasztott nagy, színes plakátokat:

„Be a Vörös Hadseregbe!"
„Éljen a proletáruralom!"

És a hirdetményeket. A legelső, amelyet a Sötétkapunál olvastak el, így szólt:

I. sz. rendelet.

A proletárdiktatúra nem a rablók és fosztogatók, hanem a becsületes dolgozó proletárok diktatúrája. A proletárdiktatúra kérlelhetetlen eréllyel sújt le mindazokra, akik ellenségei az új társadalmi rendnek, de azt, hogy ki ellenforradalmár, csak megfelelő formák betartásával, arra illetékes személyek állapíthatják meg.

Éppen ezért mint a III. hadtest parancsnoka, valamint Miskolc és Diósgyőr teljhatalmú katonai és politikai parancsnoka megtiltom, hogy bárki önhatalmúlag járjon el annak elbírálásában, hogy kivel szemben kell a proletariátus megtorló eszközeit alkalmazni.

Landler s. k.,
a III. hadtest parancsnoka

Amint a végére értek, Kontz, hangjában még a vitatkozásaikra emlékeztető csipkelődéssel Lajkóra sandított.

– E... ez a helyes!

Pár lépés után Kontz megszólalt.

– Hát csudálatos ember az öreg!... A pokolba is betörnék a vonattal, ha ő parancsolná!... Ő aztán tudja, mi lakik a szívünkben!

– Tudja! – szögezte le Lajkó is. – De én si... sietek, el... elmegyek a kórházba!

– Elkísérlek!... Aztán meg te jössz velem haza, jó?

Még elolvasták egy hirdetmény első sorait:

III. sz. rendelet.

A Magyar Tanácsköztársaság védelmére elrendelem a miskolci és diósgyőri munkásezredek megalakítását.

Az összes miskolci és diósgyőri szervezett munkások tartoznak 24 órán belül lajstromozás céljából szakszervezetüknél jelentkezni . . .

– Ú . . . úgy látszik, az öreg meg se akar állni. Ka . . . Kassáig! – mondta Lajkó. – Em . . . emlékszel, mit mondott Drahos? . . . Há . . . hát ezt már az elején meg ke . . . kellett volna csinálni! És nem feladni ilyen fontos nagyvárost!

A járda fölött kőlábaival az úttestig kilépő színháznál nagy csoport gyűlt össze, a színház hirdetményeit olvasták. Kíváncsiságból ők is odamentek. Kézzel festett nagybetűs plakát ezt tudatta:

A színházi iroda hírei:

Ma este a *Sztambul rózsája* megy!

A tegnapra kiváltott jegyek mára érvényesek!

Csütörtökön, holnap délután: *Túl a nagy Kivánon!*

Csütörtökön este: *Hejehuja báró!*

Pénteken: *Remény!*

Lajkó még a régi nyomtatott műsorplakátot is elolvasta volna, de Kontz otthagyta.

Befordultak a Szemere utcába.

Egy micisapkás, jól öltözött suhanc cigarettát árult.

– Ffinom a traffikom! Csuddaffinom a traffikom... Eredeti, valódi dohányból készült szivvart tessék!... Britanika! Milláres! Cigarillos! Regalitas!... Ffinom a cigarettám. Nílus csekély száz koriért! Stambul, Memphis nyolcvanért! Dáma már húszért kapható!... Tessék, tessék!...

Kértek egy-egy doboz Dámát.

– Kék pénzük nincs? – kérdezte savanyú ábrázattal a fiú. – Hát hol élnek az elvtársak?... Mit lehet kapni fehér kétszáz koronásért? Hiszen senki se fogadja el! Tessék...

– Ne szájalj, te! – mordult rá Kontz. – Nagy szád van! Jól megy a dolgod, te kis pióca!

– Ezek a kölykök még hagyján! – szólt közbe egy idősebb munkás. – Az a baj, hogy a nagy pióca sok, és az mind ebből a zűrzavarból meg belőlünk élősködik!

– Mért hagyják!? – mondta harapósan Kontz. – Miért nem vágják le a vérszopókájukat?!... Mi harcolunk, vérzünk, megdöglünk, maguk meg hagyják, hogy ezek az élősdiek szétrohasszanak mindent?!...

Kontz csak ment. Lajkó szeretett volna beszélni vele, mondani valamit, ami talán könnyítene vergődő barátján.

A Népkerthez értek. Kontz váratlanul bekanyarodott a sétányra, leült az első padra. És ezen a most kissé elhagyatott helyen végre kiszakadt belőle a sírás. Hangosan zokogott, belerázkódott a hatalmas test. Lajkó tehetetlenül állt mellette, nem tudta, mit tegyen. A be-

szédet nagyon butának és haszontalannak érezte. Végül is barátja vállára tette a kezét, s hagyta, hadd sírja ki magát, az jót tesz. Elébe állt, hogy eltakarja a sétálgató fiatal párok s unokájukat vezető öreg nénikék tolakodó szeme elől.

– No... Da... Danikám! – mondta sokára. – No... Most már gyere, pajtás!

A kórházban elég hamar megtalálták az asszonyt. A nőgyógyászaton egy hatágyas kórteremben feküdt. Az ápolónő figyelmeztette őket, hogy semmi olyanról nem szabad vele beszélniök, amivel fölzaklatnák, mert most hozták ki a műtőből. Nem nagy műtét volt, de néhány napig vigyázni kell rá.

Az asszony kimerülten feküdt, de arca nyomban megélénkült, amint megálltak az ágyánál. Lajkóra nézett, s hálás melegség sugárzott a nagy barna szemében. Megnedvesítette ajkait.

– Hát mégis eljött?

– Mo... mo... mondtam, ho... hogy eljövök!

– Pedig nem hittem, hogy eljön... Minek is?!... – A szeme megtelt könnyel, szája megrándult...

– Ne sí... sí... sírjon, Ma... Ma... Marika!... – Rásimította ujjait az asszony kezére. Az kérdőn fölnézett rá. De nem húzta el a kezét.

Kontz magukra hagyta őket, kisétált a folyosóra. Lajkó elmondta, mi történt a parancsnok családjával. Mikor Kontz bejött, hogy elköszönjenek, mert az idő szalad, az asszony azt mondta:

– Én nagyon szívesen magamhoz venném a kisfiát,

amíg a fronton lesznek... Van tehenünk... Ugye, elvihetem?

– Megtenné?... Kellene szegénykének a tej...

Az asszony mosolygott.

– Írja fel a címet, ha kiengednek, elmegyek érte!

Mikor maguk mögött hagyták a kórházat, Lajkó halkan elnevette magát, és dúdolni kezdett.

Barátjára pillantott, elhallgatott.

– Nevess csak, Gergely! – mondta Kontz. – Dalolj csak, örülj, addig legyen boldog az ember, amíg lehet! Hisz nekünk úgyis olyan kevés jutott belőle!... Örülj, mert neked már van asszonyod!... Szép, erős asszony, örülj hát neki!... Ilyen az élet: az egyiknek boldogság, a másiknak boldogtalanság!

A pályaudvarhoz közeledtek. Lajkó fájdalmasan felsóhajtott.

– E... ez a szegény Jhász!... Sosem fogom el... elfelejteni!... Mi... milyen aranyszíve volt!

Kontz feje búbjára taszította sapkáját, meglassította lépteit, majd megállt, szembefordult Lajkóval. Nagy szeme olyan fekete volt, mint a feneketlen kút.

– Hát el lehet felejteni akármit is abból, amit most élünk?!... Nem, Gergely, mi már se az édeset, se a keserűt nem fogjuk tudni elfelejteni, amíg csak élünk! Nem is szabad, igaza volt az öregnek!

Hosszú lábaival sebes vágtába csapott, hogy Lajkó alig tudott vele lépést tartani.

1958 november – 1959 január

Amint fölébredt, megérezte, hogy arcára süt a nap. Két éve, mióta elsőéves korában annál a házi kísérletnél megvakult, a bőre, a tapintó idegei, a füle, az orra pótolták a szemét is. Langyos tavaszi nap volt, oly jólesőn simogatta a télen elgémberedett emberi testet. A kezét is fölnyújtotta, ujjait széttárta, majd összecsukta, mintha képes volna tapintani is az áldott sugarakat.

Hallotta, hogy a felesége még alszik. Vigyázatosan kelt fel és öltözködött, nehogy fölébressze. Néhány napja ismét gyöngélkedett a szívével a felesége, tudta, milyen jót tesz neki a hosszú, nyugodt alvás. Nesztelenül öltötte magára a ruhát. Már nem időzhet a konyhában a reggelivel, ma úgyis később fog nyitni, pedig mennyire vigyáz, hogy régi vevőinek ne okozzon bosszúságot. Majd vesz közben reggelire valamit, gondolta.

Az asszonyhoz ment. Igen, jól alszik, állapította meg. Kezével óvatosan megkereste az asszony fejét, és tenye-

révél megérintette a homlokát. Kissé nyirkosan hűs volt. Az asszony apró nyögdécseléssel mocorgott, de aludt tovább. Lehajolt és megcsókolta.

Szaporán haladt, fehér görbe botjával koppintgatta a házak falát. Az utcakereszteződéseknél lassított és megállt, mert bőrén megérezte a látó emberek számára nem létező enyhe légmozgást. Most meleg volt a levegő, incselkedő és szívet dobogtató, amilyen csak tavaszi napsütéses reggelen tud lenni. Érezte, hogy léptei ruganyosak, lábai erősek, könnyedén viszik, szinte röpítik. Boldogan észlelte, hogy egészséges és fiatal.

Kiért a Damjanich utcára, megvárta, amíg elhaladnak a villamosok, autók. Valaki belekarolt.

– Hová tetszik menni?

Fiatal lány volt. Elárulta a hangja s az illata. A fiatal lányoknak van ilyen tiszta, meghatározhatatlan illatuk.

– Csak az utcán legyen szíves átkísérni! – Miközben lépegetett, kitalálta, hogy a lány részvevő fájdalommal nézi. A hallgatásából tudta ezt és abból, hogy fiatal. A fiatalok vezetgetik át az utakon ezzel a döbbent némasággal vagy megrezzenő hangon kérdezgetik vaksága okáról. Ők kísérik még azután is tovább egy darabon, mintha nem lennének egészen bizonyosak, hogy valóban képes-e egyedül folytatni útját. Az idősebbek sietnek, szótlanul mennek mellette, vagy ha beszélnek is, inkább másról, közömbös dolgokról.

– Tessék vigyázni, járda! – mondta a lány, kissé vissza is tartotta volna, de ő már fellépett.

– Tudom – felelte. – Köszönöm szépen.

De a lány nem engedte el.

– Én is arra megyek, elkísérem.

A trafik elé értek. A lány köszönt. Cipője vidáman kopogott a járdán.

Álldogált néhány percig a kis bolt előtt, a nap felé fordult. Melegedett, és nagyokat szippantott a város májusi illatából. Nyugalom s valami újszerű, fenséges érzés áradt el benne. Most nem háborgatták a szörnyű lázongások, keserűségek, melyek máskor föltámadnak a soha szét nem téphető sötétség ellen. Kinyitotta a boltot.

Ebben a hangulatban múlt el az idő délig. Amikor a delet elharangozták, belépett a házban lakó barátja, a taxisofőr, aki egy hete jött ki a kórházból, műtétről, és még betegszabadságon volt.

– Szervusz, Feri! Szervusz! – köszöntötte boldog ujjongásában, mely még beszédesebbé tette. – Hogy van a gyomrod? Mikor birkózunk?

Beszélgettek, nevetgéltek. Nagyon szerette ezt az embert. Feri tizenöt évvel idősebb volt, de senki sem értette meg úgy, mint ő. Még a szülei sem, akiktől a szeme világa elvesztése után elköltözött, mert fűtötte a dac, megmutatja, hogy így is megáll a maga lábán, nem lesz a terhükre. Feri segített neki a trafik berendezésében is, amikor a szerencsétlenség után az első fél évnél abba kellett hagynia az egyetemet, mert megértette, hogy belőle sohasem lehet kutató vegyészmérnök. Nem is sok utánjárással megkapta a trafikengedélyt, és elkezdett berendezkedni az új életre. Feri ismertette meg Irénkével is, hat esztendővel ezelőtt, mert kellett neki valaki, anya

és asszony, hiszen elesett volt és fiatal. Irénke néhány évvel idősebb volt, de az ő számára ez semmit sem jelentett. Megszerette a hangjáért, odaadásáért, a márványsima bőréért, telt vonalaiért.

Egy idegen férfi két doboz Kossuthot kért, és százassal fizetett. Ujjaival megismerte a pénzt, de azóta, hogy egyszer becsapták egy régi százassal, idegeneknek csak tíz-húsz forintot váltott.

– Feri, itt vagy még? – kérdezte kissé oldalra fordulva. Tudta, hogy barátja ott van, de ez volt köztük a megbeszélt jel.

– Itt vagyok, Bélus! – felelte Feri. Ez jelentette, hogy a pénz jó.

Az ismeretlen elment.

– Irénke ma kicsit késik az ebéddel – mondta Feri.

– Gyöngélkedik, biztosan jólesik neki a pihenés... A reggeliből van még pár falat.

Hogy Feri is elment ebédelni, elővette a reggeli maradékát. Ivott rá egy pohár vizet. Most nagyon jólesett a hideg víz is. Kinyitotta az ajtót, aztán bekapcsolta a néprádiót. Néhány perc múlva fütyörészve kísérte az operettmuzsikát. Eszébe jutott a kislány, reggeli kísérője.

Még csak három óra múlt, de váratlanul nyugtalanság fogta el. Minden látható ok nélkül elszállt az egésznapi mámoros érzés és helyébe szorongó aggodalom ereszkedett. Öt óráig kellett volna nyitva tartania, de fél négykor becsukta a boltot, és vágtatott haza. Mert határozottan érezte, hogy Irénkével történhetett valami.

A Közértben vásárolt két üveg kész ételt, hogy ha valóban rosszabbul van, meg tudja etetni vele.

Amint az emeleti fordulóba ért, lépteit gyorsabbra fogta. Alig nyitotta ki a konyhaajtót, mint szokta, vidáman így szólt:

– Itt vagyok! Megjöttem, Irénke! Itt vagyok!

Máskor Irénke már előtte állt, kedves tartózkodással vállára tette a kezét, és megcsókolta.

Most csönd volt a konyhában, s beljebb, a szobában is háborítatlan csönd.

Letette a két üveget a konyhaasztalra, de már kapkodott, az egyik kicsúszott a kezéből. Utána nyúlt, de az üveg az ellenkező irányba gurult. Leesett a hokedlira, onnan a kőre, ott széttörött.

– Irénke!... Irénkém!...

Föltépte az ajtót.

– Irénke!!

Az ágyhoz szaladt. Tapogatódzó kezével kereste az asszonyt, de nem találta. Ez megdöbbentette. Ekkor a dupla ágy közepe táján megtalálta a fölpúposodó paplant és alatta Irénkét. Aztán ujjai beleakadtak az oldalra dobott kézbe.

Összerázkódott és felordított, mint akit áram sújt. Jéghideg és merev volt a kéz, az ujjak befelé görbültek, ahogyan a haláltusa utolsó pillanatának görcse összerántotta őket.

– Jaj! Jaj nekem! – letérdelt az ágy elé, felsőteste előrebukott, arca találkozott a halott lábával. Nem kapta el a száját, mely a kedves bokájára csúszott. Az állati

kintól megnyíló ajkával egyszerre érezte a halott test borzongató hidegségét és az eleven ember meleg könnyének sós ízét.

Sokáig zokogott. Fájdalmát még elviselhetetlenebbé tette a fenséges érzésekkel eltelt nap emléke. Hogyan lehet, hogy örülni, nevetni tudunk, hogy a ritka boldogságot érezzük, miközben tőlünk nem is oly messze a kedves társ viaskodik a halállal?! Lehet, hogy éppen abban a percben halt meg, amikor ő a rádió mellett fütyörészett? . . . Miért is nem gyanakodott már reggel, hiszen nyirkos volt a homloka? Talán már akkor nem volt eszméleténél!

Végre összeszedte magát annyira, hogy végig tudta gondolni a rá váró tennivalókat. Fogta a görbe botját, Feriékhez sietett. Belépett. Nem is köszönt, csak annyit mondott:

– Meghalt! – többre nem volt képes. Leroskadt egy székre, sírt, panaszosan és nyüszítve, mint a gazdátlanná vált ebek.

Feri és a felesége szomorúan pillantottak össze. Feri a vállán tartotta a kezét, néha bátorítón megszorította, majd sokára megszólalt:

– Pár napig nálunk alszol. Gyere, feküdj le, mi majd mindent elrendezünk . . . Na, gyere, Bélus!

1959

I

– Szervusz, Gyurka!... Egészséged? Teljesen rendbe jött a veséd?... Ha minden jól megy, ezen a télen te is kilőhetsz egy szarvasbikát!... Ha nem csalódom, az ismeretlen vadorzók ellen tett feljelentéseink ügyében hivattál!? – darálta Anesini Miklós, az n-i erdőkerület igazgatója. Hadrincs beszédű volt, hatalmas mellkasából egyszuszra ömlöttek elő a mondatok. Olasz őseitől nevén kívül csupán pergő nyelvét örökölte, de a lágyabb dallamra emlékező nyelve alatt olykor bukfencet vetettek, vagy egy-egy közbeiktatott magánhangzóval megnyúltak a keményebb veretű magyar szavak.

– Nem csalódsz! – mosolygott gúnyorosan Érsek György rendőrkapitány. Ez a mosoly éppen úgy hozzátartozott az alezredeshez, mint gyors ítélkezése, magabiztossága, amellyel majd mindig sikerült a dolgok lényegére lelnie. – Ülj le! – mutatott egy székre. – Tessék; gyújts rá!... Csak küldözgetitek a följelentéseket, két

hónap alatt hármat is, mit tagadjam: unom a tehetetlenségeteket!... Mit csinálnak az erdészeid? Miféle pihe népség, hogy nem tudják megtalálni azt a titokzatos, őrült puskázót!... Igen!... – Mosolya szinte sértő volt, ahogyan huncut kárörvendéssel a fészkelődő erdőigazgató szemébe nevetett. – Csak az lep meg, miért beszéltek tettesekről, amikor bizonyos jelek világossá teszik, hogy mindhárom remek vadacskátokat ugyanaz a vadorzó terítette le?! Láthatóan élvezi is, hogy borsot törhet az orrotok alá!

– Ugyanaz?! – képedt el Anesini. Bedagadt, apró szemét nagyra nyitotta, majd hunyorítva összecsípte, s bal szemét le is hunyta, mintha vadat vett volna célba. – Honnan veszed? Lámcsak, te mégis eredménnyel nyomoztattál!... Áruld hát el végre: rátaláltatok? Miféle fickó?... Igazán, ne nevess már ki!... Olyan nehéz megértened a *kudarcainkat?* Pedig jól tudod, hogy a két erdészem, akiknek a kerületében történtek a nevezetes esetek, alig féléve került ide, és magam sem vagyok itt régebben! Egyszóval még ismerkedünk!... Segíthetnél!

Az alezredes abbahagyta a csipkelődő kuncogást.

– Épp ezért hívtalak! Mert véget kell vetnünk ennek a garázdálkodásnak!... Tehát: azt máris megmondhatom látatlanból, egy lépést sem téve, hogy az általatok elsiratott, mert pénzes külföldiek elől elorzott szarvasbikát, vadkant és az őzbakot egyetlen ember ejtette el: Csendes József. A mi kedves barátunk!

– Ő lenne?... A tanácselnök Csendes?

– Haha!... Tán ismersz más Csendest is?

– Nem... De lehetséges?... Biztos vagy benne?

– Negyvenéves létemre ez az ötödik mesterségem! Eddig még minden szakmámat egy-két év alatt kitűnően elsajátítottam!... Nyolc éve vagyok rendőr, így talán elhiszed, hogy ritkán tévedek!... A vadorzótok ügyében különben is könnyű a dolgom: inaskorom óta ismerem Jóskát! Együtt dolgoztunk a Gépgyárban! Ő a nagy karusszelesztergán, én meg a horizontálon, szomszédok voltunk hat évig! Együttt csináltunk sztrájkot, béketüntetést!

Anesini fel s alá sétált, nem túl magas, de izmos, húsos teste alatt nyöszörögtek a parketta tölgydeszkái. Vaskos, pirospozsgás ábrázata néhány pillanatra mulatságosan elbambult, de aztán előbújt rejtőző, szimatoló bulldogvonása, s fejét hitetlenkedve csóválta.

– Különös ember! Furcsa, kettős élet: egy nagyváros vezetője, tehetséges, szorgalmas, szeretik és mellette egy törvénytől üldözött szereppel kacérkodó, pokolian ravasz, merész fickó!... Miért nem lép be valamelyik vadásztársaságba? Miért nem kér fegyvertartási engedélyt? Egy szóra megkapna mindent!

A kapitány eltűnődve fújta a füstöt. Sötét pillantású, acélkék szeme, melyet a magas orrnyereg fölött összeérő dús szemöldök árnyékolt, messze bolyongott. Talán megfeledkezett az izgékony, beszédes erdész jelenlétéről is.

– Te érted ezt az embert? Meg tudod magyarázni rejtélyes viselkedését? – nógatta válaszra Anesini.

– Meeg . . . – felelte Érsek alezredes, elnyújtva a szót, s ezzel elárulta, hogy nem először gondolja végig barátja sok fejtörést okozó viselkedését. – Régi szenvedély! Nagyapja, apja is híres orvvadász . . . Ötéves volt, amikor apja először vitte magával . . .

– Vérbeli rabsicok! – mondta Anesini, elismerő hangsúllyal.

– Eddig szemet hunytunk, mert azt hiszem, megértettem, mi készteti minderre. De akármilyen szemfüles, előbb-utóbb rajtakapják! Micsoda botrány lenne! . . . A legközelebbi útján mi ketten csípjük el! – szögezte le eltökélten Érsek. – Be kell bizonyítanunk neki: akkor kapjuk el, amikor akarjuk! . . . Azért hívtalak, hogy ezt megbeszéljük!

2

– Észrevette már a díszkíséretet, Csendes elvtárs? – szólt hátra a sofőr. – Remek Skoda!

– Skoda? . . . A városban még öreg Mercedes volt! – Csendes elégedetten nevetgélt. – Látszik, tanultak a múltheti kirándulásból! Ma váltott lovakkal követnek, azt hiszik, így túljárnak az eszemen!

Nevetett a sofőr is.

– Ami azt illeti, alaposan rászedtük őket a múltkor is!

– Valahogy meg kellett őket leckéztetnem, amiért nem engedték, hogy rámenjek a nagy kanra! . . . Miért nem hagynak nekem békét?! . . . Maga igazán ismerhet

engem, Leskó elvtárs! Hát van nekem valami passzióm ezen kívül?... Látott már engem berúgva?... Vitt egyszer is idegen asszonnyal?...

Túljutottak az út legmagasabb pontján, innen alig negyedórára van a dagonyázó, ahol a kant, biztosra vette, ma este lefekteti. Míg zakójából kibújt, oldalra húzódott, hogy követői meg ne neszeljenek valamit. A zakót ráadta a próbabábura, fejébe nyomta kalapját, a tarkóra tolta, s a bábut odacsúsztatta az ülés közepére. Hogy hátulról jól lássák, változatlanul ott ül ő a helyén. Még akkor is így higgyék, amikor már rég a disznóra vár. A bábut két oldalról rögzítette. Felhúzta a bakancsot, fogta a hátizsákot, melyben kettéhajtva puskája, öles vadászkése és egy jókora zsák bújt meg.

– Tehát este kilenc-tíz között itt lesz a taxis barátja? – kérdezte Leskótól.

– Úgy veheti, mintha engem várna!

– Köszönöm!...

A kanyarban a kocsi lassított, a sűrű bozótos mellett Csendes kilépett. Egy ugrás, s már az út alatt, a bokrok közt hasalt. Elszaladt mellette Érsekék Pobjedája is.

3

Hanyatt feküdt, mozdulatlanul. Teleszívta magát az erdő illatával, az október eleji erdő szikkadó, fanyar illatával, melyet az útmenti sáv porlepte növényzete még szárazabbá tett. Az ő igazi hazája volt ez, az erdő, ahová

oly reszkető boldogsággal érkezettt meg a munkából egyre nehezebben kiszakítva magát, mint a kalitkából szabadult madár. Körülötte rozsdás levelű málna- és szederbokrok, kissé alább, a völgybe futó hegyoldalban pirosló-sárgálló levélzetű bükkös kezdődött.

A nap elég magasan állott, de az érezhetően lehűlő levegő elárulta a közeledő estét. Ideje volt indulnia.

Semmi idegen nesz, csak az alkonyati erdő kedves muzsikája zsongott a fülébe. Csízek pittyegtek, fülemilék próbálgatták trilláikat, melyeket a naptól búcsúzva dalolnak majd el, távolabb egy megijesztett harkály pörölt mérgesen.

Még nappali világosság ömlött el az erdőben, a lombok alatt csupán az oldott kék hidegebb árnyalatával lett töményebb a zöldessárga homály, de még jól láthatta, hová lép. Zajtalanul haladt a derűs szépséget árasztó bükkösben. Közben meg-megállt, körülkémlelt, hallgatódzott. Éles hallású füle volt, mint a vadon nőtt állatoknak, csalhatatlanul meg tudta különböztetni az óvakodva közeledő vadak csörtetését az ember verte zörejektől. Már hallotta a hegyoldalban fakadó bővízű csermely locsogását, amint csobogva, kotyogva futott alá a mohlepte köveken, ágakon. Nem ment közel az érhez, nehogy valami szomjas állatot futamodásra késztetve, felriassza a gyanútlan erdőt.

Sikerült megközelítenie a völgyben megbúvó kicsiny tisztást, anélkül hogy egy mókussal is találkozott volna. Jól ismerte ezt a helyet is. Néhány évvel ezelőtt, eredménytelen cserkészésről hazatérőben, egy meleg kora-

őszi hajnalon ő duzzasztotta fel kövekből, fadorongokból gátat rakva a patakocskát, mert akkoriban több disznót látott errefelé, és remélte, hogy egy pompás fürdőhely ide csalogatja őket. Számítása bevált. Azóta öt disznót lőtt a dagonyázó környékén.

Szélcsend volt, vadászoknak kedvező idő. Odafent sem mozdult a levegő, idelent egyenesen fülledt, fojtó volt. Az elég tágas katlan a hetek óta tartó szárazság ellenére is megőrizte nyirkosságát, s a levegőt megtöltötte a bomló avar és a pihenésre készülő természetnek az elmúlásra, a halálra emlékeztető, szívszorítóan édeskés, nehéz kigőzölgése.

Óvatosan áthúzódott a lankásabb túlsó oldalra, s ott lekucorodott egy tőből szétágazó hármas törzsű bükk kényelmes ölébe. A kis tisztás alig húsz méterre volt, kissé felülről nézhetett a lebukó naptól lilás-vörösre festett szobányi víztükörre. A fák itt elég ritkán álltak, jó kilövés kínálkozott.

Lement a nap, az erdő élni kezdett. Fölötte nem messze kopogott a haraszt, surranó könnyű lábaktól csapott zörrenésekkel. Róka vagy borz lehet, állapította meg. Majd jobbfelől reccsentek ágak, de halkult a zaj. Az alkonyat órájában fölerősödött, csodálatos színpompával zengett a madárkórus, majd fokról fokra gyöngült, hogy az álomra térő apró lények átadják helyüket az erdő éjszaka kószáló nagy állatainak.

Tőle nem messze egy őzsuta ereszkedett le az érhez, fejlődésben elmaradt, betegesen satnya gidája kíséretében. Csendes egybenőtt a fával, szemnek már láthatat-

lan volt, de a suta megérezhetett valami nyugtalanítót. Kétszer is felnyújtotta fejét, szimatolt. Körülnézett, fülét hegyezte, aztán mégiscsak folytatta útját. Mielőtt kilépett a tisztásra, ismét szimatolgatott, majd a víznél megint. Már semmit sem érezhetett, a völgykatlan megrekedt, áporodott levegője nem segítette ösztöneit a tájékozódásban. Azért félénk sietséggel ivott, beleütögetve orrát a kristálytiszta vízbe, aztán éppen csak elütve szomját, abba is hagyta. Várta, míg gidája eltelik, de sokallta a tapasztalatlan fiatal állat mulatozását, halk, kutyaugatáshoz hasonló, kurtán böffenő hangot hallatott, és mindjárt futni kezdett fel az átelleni hegyoldalra.

Az érhez feljebb és alább is odaérkezett egy-egy magánosan kóborló vad vagy kicsiny csapatokban a még anyjukkal tartó növendék állatok.

Fönt az úton néha végigszaladt egy-egy autó, zúgása alig hallhatóan lebegett kis ideig az erdő fölött.

Szuszogva egy disznó törtetett le a dagonyázóhoz. Csendesen elömlött a zsákmányra leső vadász izgalma. Szíve, mint mindig, ha a kiszemelt vadat megsejtette, gyorsabban dobogott, szája öntudatlanul megnyílt, hangtalanul lélegzett. Puskáját a disznóra irányozta, kibiztosította, s várt. A holdat áttetsző felhőrongyok fedték el, de a derengésben is felismerte, nem az ő disznója. Szépen fejlett kan volt, de egész fiatal, hadd éljen egy keveset. Teste lazábbra ereszkedett, úgy nézte végig, míg az állat ivott, majd jóllakott röfögéssel belefeküdt a pocsolyába. Oldalára, hátára hengergőzve sokáig fürdött, már kezdte idegesíteni Csendest. Még itt találja a nagy

kan, az ilyet pedig nem szerette. Jobb az, ha a kiválasztott állat egyedül van a porondon, se azt nem zavarja, ingerli egy másik jelenléte, sem az ő biztos lövését nem teszi kétségessé.

A buta állat örömében hogy megfeledkezik minden veszedelemről! Igaz, a disznó a mi erdeinkben alig ismeri a félelmet, mert nincs mitől tartania, az ember az egyetlen igazi s legyőzhetetlennek bizonyuló ellensége. A felkavart iszapos víz magasra fröccsent a ficánkoló, fürge test körül, a kövér cseppek aranykavicsokként csillogtak a holdfényben, és fémes csendüléssel peregtek vissza a vízbe. A disznó vizes-iszapos oldalán is ragyogva tükröződött a sárgás fény, incselkedőn megmutatva az állat méreteit. Csendes alig küzdhettte le a csábítást. Mert ez már az övé, de vajon idejön-e ma este a nagy kan? ... Mire dönthetett volna, a disznó befejezte a fürdést, és eltűnt a sötét erdőben.

Újra egyedül maradt. Várt, és most az a gondolat kísértette, hogy ugyan sikerül-e Leskónak félrevezetnie a Pobjedára átnyergelt követőit? De ezt a gondolatot gyorsan elhessentette, mert tudta, hogy a magafajta vadásznak a vadaknál, vadőröknél is nagyobb ellensége az elmélázás. Most minden érzékszervének s gondolkodó apparátusának itt van dolga.

No lám, máris késve vette észre, meg sem hallotta!... A tisztás alsó peremén, még csupán fél testével előlépve az erdő fekete tömbjéből ott állt a nagy kan! Nem tévedett; rá várt! Válla széles, magas. Idős állat létére is fiatalos hetykeség, az uralkodó gőgje és méltósága volt

a tartásában, ha kissé fáradtan fújtatott is. Valójában csak most, az előzővel összehasonlítva láthatta, micsoda páratlan példány! Legalább huszonkét-huszonöt centis agyara van, ilyen pedig még az ő trófeagyűjteményét sem díszíti!... Megérte a fáradságot, hogy annyiszor cserkészett utána. Csak el ne szalassza!

A kan komótosan megindult a dagonyázó iránt, s ő célba vette. Nem, nem engedi, hogy megfürödjön, iszapos állattal nehezebben boldogulna. De nem lát jól, épp most kellett annak a felhőnek a hold elé tévednie!... Melle elnehezült, alig-alig lélegzett, halántékán, nyakán érezte az erek lüktetését... No, most kissé erősebben tör át a foszló felhőn a holdsugár! Szerencséje, hogy az oldalát mutatja az állat, így nem téveszthet el. A puskát a két fatörzs hajlatába fektette, a tusára az arcát, de olyan erővel nyomta rá, hogy ha az izgalom nem foglalja le figyelmét, érezte volna, mennyire fáj a pofacsontja. A kan alig két-három méterre volt a pocsolyától. Mutatóujja lassan görbült be a ravasz hűs vasán. A szíve tájára célzott.

Odafent most szaladt lefelé egy teherautó. Ahogy kiért a kanyarból, álmosítón dünnyörésző motorzúgása végigkúszott az erdőn, és erős reflektorai messzire világítottak.

A puskadörrenést elnyelte a völgy és a távolodó autózaj. A szemközti hegyoldalban rémült vágtával menekült egy állat. Mögötte egy bagoly huhhantott, majd rikoltozni kezdett.

A kan lerogyott, de még percekig vergődött. Addig

dobálta magát, míg feje s nyaka belecsúszott a vízbe. Aztán nem mozdult többé. Csendes még várt egy negyedórát, mert hátha csak súlyos sebet kapott, s még van benne élet. A sebzett disznóval való találkozás pedig nem ajánlatos. És arra is kellett ez az idő, hogy újból helyére zökkenjen az erdő éjszakai élete, s ha véletlenül ember tévedt volna errefelé, megtudja jelenlétét, és kivárja, míg odább áll.

Mire odament az állathoz, és a puskacsővel megböködte, majd kézzel is megfogta, már hűlni kezdett. Csak most mérhette föl, milyen ritka óriás állat. Legalább két mázsa!... Meg nem mondta volna, hányadik disznaja ez, de ekkorát sohasem lőtt! Nem volt rá ideje, hogy tétlenül gyönyörködjék benne. Feltűrte inge s kötött pulóvere ujját, munkához látott. Fárasztó birkózással kivontatta a kimúlt állatot a pocsolyából, egy készerűen megfaragott ággal lekaparta a rátapadt iszapot, aztán füvet tépett, és szárazra dörzsölte. Hátára fordította, két oldalról kövekkel kitámasztotta, hogy el ne dűljön, s borotvaéles késével végigmetszette a disznó hasát. Kiemelte a beleket, és a pocsolya szélére tette. Jól tudta, reggelre nyoma sem lesz ennek a mészárlásnak, a vérszagra idegyülekező kis és nagy ragadozók minden porcikáját eltűntetik. S ami nyom maradna, azt, remélte, a vízbe bele-belegázoló állatok pocskolása elmossa.

Megnézte óráját, fél kilencet mutatott. Igyekeznie kellett.

Megragadta a kizsigerelt kan lábát, farkát, megpró-

bálta, elbírják-e ketten, de ezt teljességgel lehetetlennek találta. Tisztán is több volt másfél mázsánál. Ketté kellett vágnia. Mire végzett, szakadt róla a verejték. Könyökig véres, zsíros volt, megmosdott az érben, aztán megtörülközött a zsákban, melybe a disznót kell belegyömöszölniök. Nagy üggyel-bajjal ráhúzta a zsákot a disznó nagyobbik felére, a kisebbik részt a tisztás felső végébe vonszolta, gallyakkal letakarta. Mozdulatai idegesen kapkodókká váltak; miért nincs már itt az a taxis?! Elmúlt fél tíz!

Na, végre, egyenesedett föl: hegyre kapaszkodó autó lihegő, erőlködő berregését hallotta. S hogy az S kanyarból kiért, a zaj fölerősödött, majd átmenet nélkül elhalt. Ez értem jött!... Felkapta tarisznyáját, ismét benne pihent az apjától örökölt régi, de megbízható, sohasem hibázó fegyver, s nekilódult a partnak. Már látta az út szélén feketéllő autót, a mellette cigarettázva várakozó sofőrt. Ez is megbeszélt jel volt, azért nem hagyta el a másodikat, s hűen utánozva a rigót, nem lármásan megkérdezte:

– Szolgabíró?

Gyakorlatlan sutasággal, alig felismerhetően jött a válasz:

– Főbíró!

Így már mehetett. Közelről a sofőr arcába meredt, látásból ismerte.

– Jó estét! – Kezet adott. – Már azt hittem, eltévesztette a helyet!... Jöjjön, sietnünk kell!

Két sebtében lenyesett gyertyánrúdon fuvarozták föl

a disznót. Kezük, lábuk remegett, amikor másodszorra fölértek a teherrel.

– Nagy büdös dög ez, hallja! – suttogta a sofőr lihegve. – Ezt még én is megkóstolom, pedig nem szeretem a vadat!

– Mi az, hogy megkóstolja?!... Csak megízleli, aztán sose akar mást enni, meglátja!

Hátulról ki kellett rámolni mindent, pótkereket, szerszámokat, munkaruhát és előre rakni, hogy a disznó elférjen.

Végre készen voltak, indulhattak. Mikor a sofőr begyújtotta a motort, elismerőn morogta a fogai között:

– Sose gondoltam volna, hogy maga ilyen belevaló, klassz srác!... Aztán ne tartson tőle, hogy az én szám eljár!... Karcsi a legjobb haverom! – Megtaposta a gázpedált, a kocsi nekiszaladt az útnak, felrúgta a port, akár egy ijedtében megugró mén.

4

Érsek és Anesini együtt érkezett a tanácselnök lakására. Anesininek koradélelőtt telefonált Csendes, és meghívta vacsorára. Az erdőigazgató mindent gyanúsnak talált már, ami ettől az ördöngös embertől eredt, azért megkérdezte:

– És minek az örömére lesz az a vacsora?

Csendes élvezettel kacagott.

– Izgat, ugye, te kocaerdész?... Hát: csapunk egy

kis kanmurit! Az asszony színházba megy a két gyerekkel, mulathatunk kedvünkre!

Anesini a beszélgetés után azonnal feltárcsázta a rendőrkapitányságot. Igen, Érsek is hivatalos volt Csendeshez. Hogy mások lesznek-e ott hármukon kívül, azt egyik sem tudta.

Most, hogy Csendes bevezette őket a lakásba, a nagyobbik szobába, s felmérték az asztalt, rajta a három terítéket, Érsek nem kérdezte, inkább megállapította, mint aki csak hangos szóval nyugtázza, amit úgyis tudott:

– Tehát hárman leszünk!... – Energikus vonalu ajka szögletébe kiült élcelődő mosolya.

– Talán félsz, hogy ilyen kis társaságban nem érzed jól magad? – kérdezte Csendes, és ő is mosolygott. – Efelől megnyugtathatlak: pompás esténk lesz!... Felejthetetlen!

– Ebben máris bizonyos vagyok! – mondta Érsek, s mint aki otthon van, asztalhoz ült, mókázva marokra fogta, és fenyegetőn fölfelé meresztette a kést, villát. – Akkor lássuk a medvét!... Vagyis a kant!

Csendes kifelé tartott, erre megállt, s a vállán át hátranézett.

– A kant?!

Érsek elemében volt, felnevetett.

– Talán halászlével akarsz minket megtömni?... Én pedig szentül hittem, hogy a kannal, amit tegnap este lőttél!

A párbaj így korábban elkezdődött, amint azt Csen-

des szerette volna, de ez már nem változtat a dolgon, belement a játékba. Ijedt képet vágott.

– Még hogy én?!... Lőttem én életemben egyetlen vadat is?... Hát merek én puskát fogni a kezembe?

– Erdészeim nem sokkal a reggeli meghívásod után jelentették, hogy megtalálták a nyomokat az S kanyar alatti dagonyázónál! – lépett be a viadalba Anesini. – Én magam is kimentem, nem tévedtek! Könnyű volt eltalálnunk, hogy disznó volt!

Csendes egy percre eltűnt, egymásra tornyozott három tállal tért vissza. A tálakat elhelyezte az asztalon, leült, s pálinkát töltött vendégeinek. Ittak. Csendes újra töltött, megint ittak. Akkor neheztelő fejcsóválással azt mondta:

– Hm, hm!... Hogy miket ki nem sütnek ezek a ráérő, mihaszna erdészek!... Képesek lennének minden hájjal megkent orvvadásznak kikiáltani egy ártatlan embert, aki egy tyúk megölésétől is irtózik! A felesége hiába rimánkodik neki, nem bírja elmetszeni egy csirke nyakát!... No, hát akkor tessék, szedjetek!

A három embert nyálcsurdító, felséges illat lebegte körül, amely a pecsenyés, kolbászos tálakból szállt fel a kék párákkal. Nem kellett biztatni őket, megrakták tányérjukat.

Anesini túlfejlett orrcimpája megreszketett, ahogyan szakértelemmel szaporán szaglászott. Kissé közelebb hajolt a tálhoz, majd vett a pecsenyéből, s egy falatnyit a villára szúrt.

– Vaddisznó! – A szeme a diadal részegségétől csil-

logott. – Még hozzá kan! Kissé *ögerecske* ugyan, de még remekül élvezhető?

– Az! – biccentett egyetértőn az alezredes, miután az első falatot gondosan megrágta, lenyelte. – És kitűnően elkészítve, amihez csak kiérdemesült vadászok értenek!

– Nahát! – képedt el jámbor ábrázatot vágva Csendes. – A pecsenyét valóban én csináltam, de a húst úgy kaptam kóstolóba egy jó barátomtól! Észre se vettem, hogy vad!... Ugyanis... kissé megnáthásodtam!

– Hja! még náthát se szerezzen be az ember, ha egymaga indul el, hogy ekkora barom vadállattal elbánjon?!... – Érsek fölényes magabiztossággal viselkedett, előre élvezve kivédhetetlen, győztes rohamozását.

Ettek, ittak, s így csipkelődtek tovább, nagyszerűen érezték magukat. A vacsora végén inkább a fáradhatatlan fecsegő Anesini vitte a szót; vadásztörténeteket mesélt, ritka vadászokról, mesteri csalizásokról. A vacsora befejeztével azonban ismét Érsek kezdte, célratörőbben.

– Ha akarnám, akár hatósági közegek félrevezetéséért is ráncba szedhetnélek! Már a múlt héten kedvem lett volna ehhez, amikor egy fél éjszakát átbratyiztál a szomszéd megye elnökével, miközben én ezzel a gyámoltalan erdésszel lent vártalak az utcán... De a tegnapi hecc igazán megbocsáthatatlan! Most már kutyába se vettél bennünket, leráztál a nyakadról, az S kanyarban megugrottál, és egy viaszbábut ültettél a helyedre, hogy aztán a sofőröd tegyen vele minket bolonddá!

– Nem értem, milyen viaszbáburól beszélsz,

Gyurka!?... Való igaz, hogy a múlt héten és tegnap is átruccantam a szomszédba, tudod, nagyon szeretem Kollár Jancsit, és sok közösen elintézni való hivatalos dolgunk összegyűlt mostanra, de hogy ti mind a kétszer elkísértetek, azt nem is álmodtam volna!... Azt láttam, hogy a múltkor egy Warsawa jött utánunk, de eszembe se jutott gyanakodni... És tegnap is volt valami hasonló!... Igen, először egy Mercedes, aztán egy Skoda, majd egy Pobjeda kísért...

– Persze, a Hudsonról már nem tudsz, mert abba jóval az S után ültünk át! – folytatta nekihevülve Érsek. – Nézd, Jóska, azt mondom: elég volt ebből a bolondságból! Igazán nem való egy ilyen tekintélyes állású, ismert és sokra becsült vezető emberhez, hogy éjszakánként felcsapjon orvvadásznak!... Meg akarod várni, amíg valóban nyakon csíp valamelyik vadőr, míg galléron ragadnak, és behoznak a dutyiba?!

– Engem?... Hogy engem elkapjanak?!... Olyan vadőr még nem született Magyarországon!!

– Ez már beszéd! Szeretem az őszinte beismerést! – csapott le rá az alezredes.

Anesini töltött magának a száraz szamorodniból, kihörpintette, s kissé pityókos nagyzolással, hangoskodón megjegyezte:

– Ha akartuk volna, már tegnap elkapunk!

Csendes harsányan, diadalmasan kacagott, behemót testét rázta a parttalan vidámság.

– Csak szerettetek volna! De tegnap sem sikerült! akárcsak a múlt héten!... Velem még senki sem volt

szerencsés!... Még csak nem is látott egyetlen erdész, vadőr sem erdőben, puskával a kezemben!

Érsek arca bosszúsan megrándult, ezzel elárulta, hogy unja a huzakodást. A zsebébe nyúlt, két igazolványszerű papírost vett ki irattárcájából.

– Hidd el nekem, hallgass rám: ideje, hogy befejezd a rabsickodást!... Ha nem tudnád: a napokban Pestről is érdeklődtek, mikor szoktatunk már le erről a buta passzióról!... Engem nem vezethetsz félre, hiszen mindent tudunk egymásról! Na!... Egyszóval itt a fegyvertartási engedélyed, és a mi vadásztársaságunk tagsági igazolványa! Használd egészséggel! Örömmel várunk!... Meglátod, így sem lesz olcsóbb élvezet elejteni egy ilyen ritka disznót!

Csendes megütközve forgatta az igazolványokat. Nem értette.

– De hát... én egyiket sem kértem, alá nem írtam...

Érsek elégedetten fogadta a hatást, melyet barátja elképedt arcáról leolvashatott. Hátba csapkodta az elbambultan töprengő Csendest, s nevetett.

– Dehogynem!... Te magad írtad alá mind a két kérést!... Ha kíváncsi vagy rá, utánanézhetsz! Hogy hogy csináltam?... Hja, barátom, nekem is vannak összeköttetéseim! Még a tanácsházán is!... Bennem is akad némi rafinéria!...

Farkasszemet nézett a két barát. Csendes egyre gyorsabban szedte a levegőt, beszédes szeme megsötétedett, atlétatestén visszafojtott indulatok nyargalásztak keresztül-kasul, melyről csak egy-egy kis rángás tanúskodott.

Aztán, mielőtt a másik kettő megakadályozhatta volna, összetépte az igazolványokat, egyik részét Érsek, a másikat Anesini elé szórta.

– És te! te, Érsek Gyurka! te mered mondani, hogy igazi jó barátom vagy?!... Hát ennyire nem ismersz? Nem értesz?... És te, kocaerdész, te mégiscsak szagoltál már erdőt, vadat, legalább te sejthetnél valamit!... De hát hogy is sejtenétek valamit, ti fatuskók! Mit tudjátok ti, mi az igazi vadászszenvedély!... – Keserűen, csalódottan legörbedt a szája. – Ide ravaszkodják elém a papírokat, de hát lőttetek ti egyetlen őzikét is úgy, hogy közben nemcsak a természettel, a vad páratlan ösztöneivel, de a körültetek settenkedő emberekkel is meg kellett küzdenetek? Túljárni mindenki eszén?!... Honnan is tudnátok ti, mi ez?!...

Érsek elkomolyodva hallgatta barátja kitörését. Megértette, de higgadtabban tudott gondolkodni a dologról, mert nem részegítette meg ez a mámor. Ellenvetés nélkül végighallgatta Csendest, majd hogy az elnémult, telitöltötte a poharakat.

– Igyunk, Jóska barátom!... Miklós: egészségünkre!

Csendes eltolta a poharat, hátát a szék támlájának feszítette, bal ökle az asztalon pihent, a húsos tálak között, jobbja élettelenül fityegett a szék mellett, fejét leszegte.

– Én igazán megértelek! – vigasztalta Anesini. – Ismertem ilyen...

– Semmit sem ismersz, épp ezért semmit sem értesz, te elfuserált erdész! – hurrogta le Csendes. – Hát azt

kívánjátok, hogy harmincöt esztendei gyönyörű vadászélet után álljak be egy műkedvelő, ripacs brancsba, üljek be páholyba, és várjam, hogy a hajtók elém kergessék az esztelenül rohangáló, rémült vadakat? És úgy pufogtassam le őket? ... Pfuj! pfuj! ... Lesülne a pofámról a bőr, ha ilyen elsatnyult, gyáva módon egy nyúlfiút is lelőnék!

Érsek és Anesini még jó ideig próbálta meggyőzni Csendest, de hasztalanul. A vígnak ígérkező kanmuriból nem lett semmi. Éjfélig maradtak együtt, nagyokat hallgattak, sűrűn vizsgálgatták a pohár fenekét, de az ital sem támasztotta fel kedvüket. Csendes a legutolsó érvre is ezzel felelt:

– Rendben van! Ha ennyire a begyetekben vagyok, abbahagyom! ... Véglegesen!

A vendégek elköszöntek. A színházig közös volt az útjuk, de szótlanul, lehangoltan bandukoltak. Anesini még biztatta önmagát és barátját.

– Pár nap alatt kifújja magát, és meglátod, maga jön, hogy megkapja az új igazolványokat!

Érsek a fejét ingatta.

– Aligha! Ismerem Jóskát! ... Sajnálom, de valóban nem volt más megoldás! ... Mennyien vagyunk, akik különféle szenvedélyeket, szokásokat hoztunk magunkkal a múltból, de ma már nyűg, kolonc rajtunk mind! Nehéz tőlük elválnunk, de meg kell tennünk, akárhogy fáj is!

Érseknek lett igaza.

Hetek múltak, eljött a tél, a feledhetetlenül parádés, gazdag vadászatok ideje, de Csendes nem adott magáról életjelt. Egészen begubódzott. Egy napon Érseknek jelentették, hogy Csendes eladta a vadászpuskáját. Átérezte, mi mehetett végbe barátjában, de úgy találta, ez a méltó befejezés. Szebben nem is számolhatott volna le ezzel a szenvedéllyel.

1960

Némely házasság létrejötte egészen különös história. Elmondhatom, hogy az én másodszori férjhezmenetelem aztán igazán az.

Házasságunk igen fiatal még, mindössze négy hónapos, de a története hosszú, 1955. április 22-én kell kezdenem. Mindjárt a megismerkedésünk percével.

Egy magas kormányzati hivatal panaszirodáján dolgoztam akkor, majd két éve már. Egyedül voltam az iroda vezetője és előadója, mert egyetlen beosztottamat, taplószíve miatt, három hete elhelyezték. Csupán egy gépírónő volt mellettem, aki a rengeteg iktatni, körmölni valót elvégezte, és a levelezést, amihez nekem nem fűlött a fogam. Ugyanis hiába viseltem negyvenöttől tucatnyi funkciót, nem tudtam megbarátkozni a papirossal. Mindennél jobban szeretem, ha valaki, ahelyett hogy elkezd levelezni, fellebbezgetni, bejön, és maga mondja el, mit akar. Százszor többet ér nekem egy ötperces be-

szélgetés egy tízoldalas levélnél. Mert láthatom az embert. A szemét, az arcát, a mozgását, hallhatom a hangját, hogy tiszta zenéje van-e, vagy hamisan játszik. Egyszóval így csalás nélkül előttem az ember, úgy ahogy van, és akkor én már biztos vagyok a dolgomban; tudom, mit kell tennem. Mert nincs az a dörzsölt vagány, aki engem átejtsen. Nem azért, mert franzstadti gyerek vagyok, és csekélyke harminckét évem alatt mindenféle ember jellemét, rapliját kiismerhettem ott a Közvágóhíd körül, ahol az én behemót, százhúsz kilós faterom dolgozott a többi melák, csupaizom mészároslegénnyel. Ámbár mit tagadjam, inkább büszkélkedem vele – príma iskola volt bizony az az idő! Mégis, máshonnan ered az én magabiztosságom. Gyerekkoromtól kísért a gondolat, hogy nekem eggyel több érzékszervem van, mint másoknak. Valahogy mindig csalhatatlanul megérzem, kivel kerültem össze.

Azon a napon is beállít hozzám egy férfi. Ilyen helyen aztán csakugyan megfordul mindenféle, és mindnek baja van; kevesli a dohányt, furkálják, vagy ő fúr, kiszúrtak vele vagy egy jó állásra aspirál, egyik nagyobb jelenetet csinál, mint a másik. Hát ez az ember pocsékul ki volt borulva a formájából. Kívül, belül egyformán. Magas, jó alakú fickó volt, daliás megjelenésű, minden félénkség, meghunyászkodás nélkül. Kislánykoromban egy hosszú srác volt az ideálom, az a férfikép azóta is megmaradt bennem. Már csak ezért is alaposabban megnéztem. Első szemrevételezésre is egy csomó fura, ellentmondó dolgot fedeztem fel rajta. Csudára topis volt;

világos kord öltönye pecsétes, kirojtosodott, cipője repedezett, itt-ott előkandikált meztelen lába, inge agyonstoppolt, de a nyakkendője gondosan csomózott. Erős, vállas férfi volt, félig paraszti, félig intellektuel arca karakteres, erélyt sejtető vonásokkal, különösen a szája volt egyenes jellemű, kemény emberről árulkodó. De elesettsége külső jegyeivel nagyon is nem állt összhangban hallatlanul öntudatos, már majdnem kérkedésig finom, azt is rögtön mondhatnám, úri modora, gesztusai, a fogalomnak abban az értelmében, melyet a mi kifejezésünknél erre az emberre találóbban jelöl az angol gentleman szó.

Úgy rontott be hozzám, hogy tudtam, azonnal rám zúdítja élete epelevét, ahogyan elkeseredett ügyfeleim szokták. Azt mondják, vesékbe látó szemem van; nagy, bánatos, barna szemem. Szóval, hogy meg tudom érteni mások fájdalmát. Pedig egy frászt vagyok én búbánatos lélek. Nem kísértett meg engem ez az érzés akkor sem, amikor először lebuktam, és naponta megvallattak. És azért nem, mert akkor már tudtam, hogy mit akarok. Ez a tudat pedig nem tűri meg, hogy elanyátlanodj! Ismerem az embereket, ennyi az egész. Ismerhetem, mert én már tízéves koromtól nem csak vagyok, de élek is. Akkor szalajtott el a faterom Tóni bácsihoz, hogy csak annyit mondjak: házkutatás van nálunk! Azt is mondhatnám, ezzel kapcsolt be az illegbe a fater, és én jól elvégeztem a dolgom. Átsurrantam a szomszédba, amikor a fater kinézett az ablakon, és megpillantotta az autón érkező hekusokat. Könnyű volt kitalálnia, kihez jönnek.

Tehát behúzódtam Solti bácsiékhoz, meglestem, csakugyan hozzánk mennek-e, aztán usgyi, meg se álltam Tóni bácsi lakásáig. Utána az öreg nagyon megdicsért, és úgy kezelt, mint Piri nővéremet, akivel évek óta együtt dolgoztak. Egyszóval megismerhettem az embereket.

Látogatóm várt néhány pillanatig, és csak miután megelégelte a szemlét, vágta oda lefojtott indulattal az első mondatokat:

– Azért jöttem, hogy az önök tudtára adjam: nekem ebből elegem van! Mert itt semmit sem ér a három diplomám! Nem bírom tovább csinálni!... Vagy adnak útlevelet, hogy mehessek szabadon a nagyvilágnak, ahol boldogulhatok, vagy ha nem, akkor marad a Duna!

Nagy szavak! A mámoros és a kétségbeesett emberek privilégizált szókészlete, de sokszor is hallottalak benneteket! Annyiszor, hogy egy kicsit szürke mindennapossá koptatok, és megedzettétek a szívemet, hogy ne érzékenyüljön el az első dagályos szótól.

Erről az emberről még semmit sem tudtam néma faggatásom eredményén, és e pokolian keserű szavakon kívül, de elhittem, hogy ez megteszi, amit mond. Hogy nekimenne a Dunának, ha... De hát miért kellene a mi rendszerünkben egy embernek a Dunának mennie, anélkül hogy sebére valahol, valakinél gyógyírt találna?!...

Még álltunk egymással szemben, ahogyan ő berontott, s megtorpant az ajtó előtt, én az íróasztalom mögött, ahogyan üdvözléséhez fölegyenesedtem.

– Maga képes rá, elhiszem! – mondtam ekkor neki. –

De sem a fölötteseim, egészen föl az első titkárig és az elnöki tanács elnökéig, sem személy szerint én – speciel – nem szeretem, ha ilyen barom erős emberek a Dunának készülnek! Ha ilyen hülyeségeket forgatnak a fejükben! – Észrevettem rajta a meglepődöttséget, sőt némi bosszús zavart is. Persze, hisz nem valószínű, hogy ilyen választ várt ezen a helyen. Mindjárt tőle magától hallhattam:

– Maga hülyeségnek tartja egy végsőkig jutott ember elhatározását?!... Régtől megvan a lesújtó véleményem a maguk rezsimjéről!

– Maga is égbekiáltó hülyeségnek találja öt perc múlva, mihelyt kissé magához térítem! – A székre mutattam. – Üljön le, és legelőször is fújja ki a dühét, gyűlöletét! Ugyanis – ha még nem tudná – mindkettő veszedelmes méreg az ember szervezetében: bizonyos mértékű vakságot idéznek elő!... Nem tapasztalta még?... Egyetlen receptet ajánlhatok: mielőbb megszabadulni tőlük!

Úgy láttam, szavaimmal felkeltettem érdeklődését, mert leplezetlenül végigméregetett. Arcán gyorsan váltották egymást a különböző hatások, a keseredettségtől feszesre húzott komorság előbb csak megroggyant, aztán eltűnt, hogy a következő pillanatban elnyissa száját egy készülő nevetés, s aztán hangosan, kurtán el is nevesse magát. Szinte otthonosan lökte hátra magát a széken.

– Haha!... Maga aztán valódi sztahanovista tempóban észhez téríti delikvenseit! Úgy *beolvas* nekik – hogy a maga stílusához hűen fejezzem ki magam –, hogy hir-

telenében azt sem tudják, összekáromkodják-e, vagy inkább derüljenek ezen az isteni nyíltságon! Mondhatom, ilyen csodabogár káderrel sem találkoztam tíz esztendő alatt! Méghozzá asszonnyal!... Pedig ahogyan – most már biztosra veszem – gondolja rólam: sok hivatalban megfordultam! És ha ezt gondolja, akkor még okosnak is kell minősítenem az általam mindig nagyra becsült őszinteség mellé! S e kettő együtt már épp elég érdem az én szememben ahhoz, hogy ilyen sanyarú helyzetben is fölfogjam a szerencsés pillanat nem mindennapi voltát, amiért végzetem ilyen emberhez vezérelt; és kissé mindkettőnkhöz méltóbban próbáljak viselkedni!

Ugye, hogy első látásra érdekes fickó volt az én három diplomás delikvensem?!

Csak egy mosolyt engedélyeztem magamnak, hogy további felmelegedésében bátorítsam.

– Nem is hiszi, mennyire örülök, hogy inkább mellőzi a szavaimra adható válasz első variánsát, és nem tol le! – Franzstadti létemre is mindig értékelni tudtam másfajta emberek humorérzékét, bölcsességét is!

Hogy rövid legyek: fél napon át hallgattam élete regényét. Hatodik érzékszervem most sem csalt meg.

Negyvenéves volt. Apja egy kis vidéki városban tanárkodott. Közkedvelt, becsületes, hivatásának élő ember volt. Tehát szimpla, nagyon is ismert tanári sors, pedagógus családi élet, tele jó adag rongyrázással, arisztokraták, polgárok majmolásával és értelmiségi ambíciók-

kal: magasabb rendű szellemi pálya stb. Fenn az ernyő, nincsen kas!... Ismerjük jól! Persze, hozzánk képest urasan éltek, de hát mi volt az ő életmódjuk is ahhoz képest, amit tanultságuk, munkájuk hasznossága után ugyancsak megérdemeltek volna?!

Nem is járja meg delikvensem, Vértes Károly a tízesztendős kálváriát, melynek terhétől fuldokolva hozzám beállított, ha a tehetséges gimnazista életében nem jelenik meg a lecsúszott dzsentrilány-mama távoli, alig számon tartott agglegény harmad-unokatestvére, Sárphy Salamon, a megyeszerte híres heccmester. Jól kezelt czer holdja volt. Első találkozásukon megtetszett neki a nyurga növésű kamasz, a kémia, fizika törvényeit, képleteit miatyánkként fújó negyedikes unokaöcs, amilyenhez hasonló ésszel még nem találkozott, és kegyeibe fogadta. Ettől kezdve majdnem havi rendszerességgel érkezett a Vértes-házba, a gimnazista fiú címére a zsebpénz. Na, tisztességes summák voltak azok a szomszéd megyéből jövő küldemények; ruházatra, cukrászdára, később fröccsökre, barátok megvendégelésére is futotta. És csurrant-cseppent belőlük a két húgocskának, és névnapra, születésnapra a mamuskának, apuskának is. De ezekről Salamon bácsinak nem volt szabad tudnia, mert a rabiátus rokon szigorúan kikötötte: magára vállalja unokaöccse iskoláztatását, bármilyen pályát választ is, de támogatása kizárólag néki szól! A lányok menjenek férjhez, talán kelengyét majd kapnak tőle.

És a nyári szünidőket is Salamon bácsinál töltötte a gimnazista Vértes-fiú, mind jobban megkedvelve a bo-

garas, vérmes nagybácsit, a tekintélyes kúriát, a tízholdas parkot a halastóval, kutyatenyészettel, versenyistállóval. Eleinte a nagy kanmurikon még élvezettel csinálta a vele kérkedő Sali bácsi felszólítására káprázatos matematikai produkcióit is, de később, amikor rájött, hogy a környék mulatozó urai nem az ő tehetségét bámulják, hanem a nagy kópé Sárphy Sali modern passzióját tapsolják meg, attól fogva igyekezett eltűnni, ha gyülekezni kezdett a társaság. Persze, csak ösztönös ellenszenv volt az, és máig sem tudatosodott benne az a mozzanat sem. Alig akart megérteni, hogy Sali bácsi különcködését magyaráztam.

Kitüntetéssel érettségizett. Eminens diák volt az egyetemen is. Könnyedén vette birtokba a legkomplikáltabb ismereteket. Élt a lehetőséggel, a műegyetem befejezése után tovább tanult; huszonhét éves korában három színjeles diploma tulajdonosa: vegyészmérnök, közgazdász és jogász volt! Ekkor megelégelte a tanulást, s a következő studium iránt az úri hecc izgalmával érdeklődő Salamon bácsi kérdésére kijelentette, szeretné elkezdeni az életet. „Ez már a te dolgod, fiú!" – felelte a nagybácsi, mintegy jelezve, az ő vállalkozása itt véget ért. Vértes azon a nyáron megnősült, a vármegyei levéltáros babaarcú, zenekedvelő leányát vette feleségül. Őszinte volt ebben a lépésében is, mint minden cselekedetében. Sali bácsi védőszárnyai alá visszahízelegve magát gazdag partit is csinálhatott volna, de ő megszerette azt a lányt, és elvette. A hozomány nem érdekelte, sokkal jobban bízott tulajdon tehetségében, a karrierjében.

Egyetemi tanulmányai alatt Sárphy Sali összeköttetései biztosították a fölmentését a frontszolgálatt alól. De a nősülés után másfél hónapra, alighogy munkába állott egy pesti gyógyszergyárban, megkapta a behívót, és vitték egyenesen Ukrajnába. Talán még akkor is kijárhatta volna a felmentést, azonban ahhoz elég ostoba volt, hogy kötelességének érezze: sok százezerhez hasonlóan ő is megtegye a magáét. Utásztiszt volt, zászlós, egy vegyiharcos szakasz parancsnoka, de gázbevetésre nem került sor. Negyedévig szerencsésen megúszta. Akkor egy aknától súlyosan megsebesült, hetekig élet s halál mezsgyéjén tántorgott. Az orvosok összevarrták, megmentették a sokra készülődő fiatalembert. Rokkantan hagyta el a hadikórházat, kissé bicegve és sajgó hegekkel beszőtt testtel, amely majd csak hosszú évek alatt épülhet fel teljesen. Visszament a gyógyszergyárba, és dolgozott.

Elég szépen keresett. Sali bácsi az egyetemi studiumok befejezésekor valóban beszüntette az apanázst, habár felajánlotta egyes esetekre szorítkozó pénzbeli segítségét, de Vértes már ezt se fogadta el. De így is jól éltek, gondok nélkül. Azért néha már vitatkoztak, egyszer-kétszer csúnyábban civakodtak is, mert Vértes olykor szinte feltűnően dicsekedve emlegette csóré tanár papáját, akit viszont a valaha gazdag nemes ősökkel büszkélkedő feleség szégyellt. De az asszony hiába magyarázta, hogy rendben van, nem kell megtagadniok szüleiket, de dicsekedniök sincs miért velük, férjével sehogy sem boldogult. Azt pedig elég sűrűn meglepte az őszinteségi roham.

A felszabadulás is ott találta dr. Vértes Károlyt a gyógyszergyárban, üzemvezetői rangban. De a gyár a város ostromakor halálosan megsérült, termelésről jó ideig szó sem lehetett. Vértesnek másfelé kellett néznie. Ő ettől nem is félt, felesége ijesztgetése ellenére bizakodva látott hozzá, hogy életét újból megalapozza.

Ez azonban többé nem sikerült.

Az első üzemben, ahol a felszabadulás után dolgozott, eljutott ugyan üzemvezető mérnöki beosztásig, de ezt a munkakört alig fél évig töltötte be. Akkor leváltották, és beosztott mérnökké fokozták le. Minden indokolás nélkül. Megalázottnak érezte magát, kérte, engedjék el más vállalathoz. Egy szóval sem marasztalták, ami csak tetézte sértettségét. Akárcsak az előző helyén, itt is be kellett adnia életrajzát. Alkalmazták, de a személyzeti előadó, aki belépése után elbeszélgetett vele, mintegy csak véletlen elszólásként megjegyezte: „Hisz ön saját maga állítja, hogy félig-meddig a földbirtokos osztályhoz, vagyis az uralkodó osztályhoz tartozott!?" „Diplomáimat földbirtokos nagybácsimnak köszönhetem, és nem kiskeresetű tanár apámnak! Miért tagadnám le ezt a tényt?!" – felelt ő habozás nélkül.

Hát nem a dafke hősködő, az őszinteséggel is opponáló megvadult kispolgár megtestesült típusa volt ez a vadszamár? . . .

Mint magáról ezt is tévesen hitte: a politika sohasem érdekelte, de természetéhez híven kertelés nélkül gyakran mondta meg a véleményét erről-arról. Közvetlen munkatársainak, értekezleteken, fölöttesei előtt, édes

mindegy volt neki. Hallgatni sem volt képes, ha valamiről véleménye volt, márpedig mindenről megvolt a saját elképzelése, még kevésbé tudott mellébeszélni, hazudni. Észre sem vette, hogy őszintesége miatt kollégái közül egyesek megorroltak rá, mások pedig a háta mögött dilisnek kezdték tartani. Bolondnak, aki fejjel megy a falnak.

Egy év sem telt el, tovább kellett vándorolnia. Itt is kértek tőle új keltezésű életrajzot, és ő beleírta mindazt, amit fontosnak tartott. Természetesen Sali bácsit is. (Akinek a birtokát a földreform felosztotta, és az öregúr időközben át is költözött a mennyei vadászmezőkre.) Életrajzára itt semmi észrevételt nem tettek, de csak technikusi munkát kapott, a vele járó fizetéssel.

Innen is odább kellett állnia, s újabb helyéről is fél év múlva. Már csak egyszerű beosztott vegyelemző volt. Rájött, miért van mindez, de megvadult daccal viselte sorsát. Már maga ismételgette annak az első – talán segíteni akaró – előadónak a szavait, ha újabb munkahelyein múltjáról kérdezgették, maga mondta kérkedőn: igenis, neveltetésem révén tulajdonképpen az arisztokrata osztályhoz tartozom!

Felesége sokkal gyatrább anyagból volt gyúrva; kikészült, beadta a kulcsot. Hisztizett, naponta csinálta a zrít, már csak veszekedni tudtak. „Miért kell neked manapság Sali bácsival tüntetned?" – próbálta kijózanítani az asszony. „Azelőtt meg az volt a bajod, hogy az apámmal, és nem Sali bácsival dicsekszem!" – felelt ő, de az asszonyt nem győzhette meg. „Ne légy naiv gyerek! . . .

Hát nem látod, hogy az életben nem boldogulhatsz alkalmazkodás nélkül?!"

Ő azonban nem tudott, és csak azért sem akart alkalmazkodni. Így tehát helyzete mind elviselhetetlenebbé vált. Már rég nem volt mérnök, örült, ha a vegyészetben szakmunkásként alkalmazták. Azután ettől is megfosztották, és napszámoskodott, trógerolással igyekezett megkeresni, amire egy háromtagú családnak minimálisan szüksége van.

Amikor elbeszélését befejezte, láttam, hogy a feszültség megereszkedett benne, éles, de még nem mély karcolásokkal bevonalazott arcáról elillant a fáradtság, mintha csillapítón hatott volna rá az alkalom magában is, hogy valakinek istenigazában kipakolhatott. Várakozón, kíváncsian sandított rám.

– Hát: nagy marha maga, kedves Vértes mérnök úr! – mondtam.

Mosolygott. Finoman meghajtotta magát.

– Köszönöm!

– Szívesen, máskor is! Még jó néhányszor!... Ha csak közben meg nem jön a jobbik esze!

– Haha!... Tetszik maga nekem! Isteni eredetiséggel tudja kimondani az ilyen – mások szájából vérig sértő – szavakat, mint például: hülye! marha!... Furcsa: sosem éreztem, hogy ilyen nedvdús zamatuk van! Úgy látszik, közönségesnek hitt voltuk miatt téves értelmezést nyertek szótáramban!... Tudja: azzal jöttem, hogy csak két út maradt; útlevél vagy a Duna! De maga bámulatos eredménnyel eszméletre pofozott! Hogy lássa,

mégsem vagyok én az a *hülye,* összecsuklott *barom,* amilyennek az elején tartott, elfogadom az imént körvonalazott ajánlatát. Három diplomámmal elmegyek arra a vidéki építkezésre... Családom egyelőre Pesten marad, mindegy, hol tengődnek, míg egy kis pénzt keresek. Feleségem úgyis évek óta elpártolóban van, csak a fiam fog hiányozni... De apropos! Látja: sajnos, személyvonatra sincs pénzem! Muszáj ezt is magának kölcsönöznie!

– Meg fog lepődni: én kölcsönadom magának!

– Ennyire bízik bennem?... Hátha valami csavargó vagyok, aki most csak *megdumáltam* magát! Még a maguk agyonhozsannázott szocializmusában is akad ilyen hébe-hóba!... Hátha sose lát?!

– Ahogy saccolom, még jó néhányszor lesz magával gondom!... Ugyanis nem mindenki birja ilyen jól az őszinte szót – mint tapasztalhatta! Még úgy sem, ha ezek után – mint remélni merem! – megpróbál reálisabban tájékozódni a világban! Mert eddig egy gyerek vakságával tapogatódzott, bukdácsolt!... Én bízom magában!

– Nem fog látni!... Postán küldöm el ezt a pénzt is! Mert tudom, ha annyi bukás, sikertelenség után mégis lesz belőlem valami ebben a rezsimben, azt magának fogom köszönhetni! És magához csak úgy tudnék még egyszer beállítani, hogy már valaki vagyok!

Odaadtam neki a pénzt, és egy párszoros ajánló levelet.

Búcsúzóul azt kérdezte:

– Mondja, véletlenül nem hajadon még?

– Nem!... Tízéves asszony vagyok, és kilencéves nagy fiam van!

– Kár!... Ilyen nő kellett volna nekem!...

Férfias merészsége is tetszett, hogy kerek-perec kimondta, amit gondol. Igazán jóízűt nevettem. Nevetett ő is, de savanyú, fancsali képpel. Csak nem azért, mert nem vagyok már leányzó, tehát szabad parti, aki éppen megfelelne arra, hogy rendbe tegye az életét, ezt a rettentő dzsungelt!?... Eh, hülyeség gondolni is ilyet! Megszorítottam a kezét, az ajtóig kísértem.

– Azért, ha valami kellemetlensége lesz a hamis rögeszméje miatt, csak minden gőg nélkül írjon nekem!... Az a pár hónapi trógerolás pedig most már ne törje le! Meglátja, ha megismerik, már ott kezdetét veszi az a bizonyos karrier, amire valaha készült!

– Karrier?! – nevette el magát önmardosó gúnnyal. – Ugyan!... De meglehet, hogy magának van igaza: hinni kell ebben a komisz óriásban, ebben a nagybetűs Életben és az emberben, és magához hasonlóan szeretni őket, akkor talán kapunk tőlük cserébe valamit!... Megpróbálkozom vele én is!

Rég becsukódott mögötte az ajtó, és én tétlenül ültem íróasztalomnál. Még tisztán hallottam fanyar, csípős nevetését, bronz zengésű baritonját, melynek vibrálása szokatlan feszültséggel telítette maga körül a levegőt is. Újból átgondolva feleleteimet, semmit meg nem bántam. És bizakodva vártam a fejleményeket.

Az első híradás nem sokáig váratott magára. Nem ő maga jelentkezett, hanem az ottani személyzeti osztály írt. Egy szocialista város, hatalmas gyár épült az ismeretlen falu szomszédságában, ahová Vértest küldtem. Kellett oda az ember, tudtam, sosincs belőlük elég.

Három hét telt el Vértes látogatása óta, és ő máris óriási kravált csinált odalent. Azt írták, nem tudják, mit tegyenek; a kőműves segédmunkások nem akarnak dolgozni vele! Szekálják, kiröhögik, szóval mindenképpen szabadulni akarnak tőle... De mit csinálhatott az a kétbalkezes? Erről szót se ejtenek. Csak hogy jó volna, ha mielőbb mennék, és megtárgyalnánk, mi legyen Vértessel. Mivel a hivatalunk vette pártfogásába, nem kívánnak egyedül intézkedni.

Néhány soros volt a levél, száraz, sótlan stílusban. Szóval nem tetszett nekem. No, de ne törjünk fölöttük pálcát látatlanul: úgyis megyek a napokban arrafelé, majd kiruccanok az építkezésre is.

Az előadó semmi érdemlegeset nem mondott az esetről. Igen, egyszer behívta Vértest, de az sem tudta, miért utálják munkatársai. El akart kísérni a H/5-ös épülethez, ahol Vértest megtalálhatom. Isten ments! Dehogy állítok oda díszkísérettel, hogy előttem is begombolkozzanak?!

Odataláltam magam is. Szerencsémre, Vértes napok óta a cementraktárba volt beosztva, a megbetegedett raktáros helyébe. Lévén számolni tudó ember, mint a csoportvezetője közölte. Kérdezősködtem, de a csoportvezető csak hümmögött. Nem bírom a hümmögős embere-

ket. Még most se, hogy ma már értem, nagyon sokan miért makogtak, hallgattak akkor is, amikor temérdek mondanivalójuk lett volna. Mit tehetek: azt szeretem, aki magának az atyaúristennek is megmondja, ami a begyében van! Másként megenné a fene az egészet.

Kérdeztem a többit. Az egyik annyit kibökött:

– Mert igen nagy a szája, azért!... Túl okos!

– Szóval olyan sokat beszél? – firtattam.

– Á, dehogy!... Magáról nem mondott az még egy kukkot se! Mást szeret az: dirigálni!... Úgy látszik, valami nagy kutya volt valamikor!

Itt elakadtam, nem jutottam előbbre. Még maradtam, nézelődtem, kérdezősködtem a munkáról. Akkor az egyik, olyan huszonöt körüli farsangi fezes legény lépett hozzám.

– Aztán mért érdekli magát annyira ez a Vértes, szakiasszony? Tán valami stiklis pasi?... Kicsoda maga?

– Én, kisapám?... Éva ősanyánk egyik buzgó unokája! – feleltem az ócska vidéki vagánynak. Jót röhögött. Folytattam. – Maguk, férfiak, a teremtéskor – állítólag – három dolgot kaptak, hogy vigyék valamire az életben: erőt, bölcsességet, bátorságot! Mi pedig: szépséget, szívet – és nagy nyelvet!... Hát igyekszünk...

– Csuda klasszul adja a lapot! – Nevetett. Megnyertem az első menetet. – Látom, magának elmondhatom! Hát ide hallgasson!... Mit szólna maga egy ilyen mandróhoz, aki belép közénk, és a második nap kitátja a nagy pofáját, és azzal kezdi: miért dobáljátok a sárba a tég-

lát?... Meg a padlódeszkát?!... Aztán mért ne, apafej?... Azért, mert az érték!... Na?!... Képzeli, mit kapott az ipse!... Hát mi az anyánk seggin közlekednénk ilyen sártengerben, nem mondanád meg?... De nem nyugodott! Mindig talál valami kifogásolni valót; miért tüzeljük fel a munkásszálláson a zsaludeszkát! miért hagyjuk kint a cementeszsákokat, hátha esik éjjel!... Meg minden... Már azt hittük, valami lebuktatott, nagy káder, azért van olyan ideológiás dumája! De az nem lehet, akkor jobban pártolnák az irodán!...

Megkerestem a raktárban Vértest. Nem volt meglepve, mint akik naponta találkoznak, úgy fogadott. Nekem kellett megmagyaráznom, mivel bőszítette a többit maga ellen.

– De hát nem volt igazam?... Néztem volna szó nélkül, hogyan pocsékolják a drága építőanyagot?

– Persze, ez is a maga bolond tempója: ajtóstul rontani a házba! Legtöbbször úgy, hogy az ajtót is kidűti keretestül! De ha lehet, akkor falastul együtt viszi be!... Ej, hát sose hallott róla, hogy némelyekre az igazság is úgy hat, mint a méreg?... Ha valaki nem bírja el egy adagban, akkor apránként kell beadni neki! Részletekben! Egy kis taktikával!...

– Én a taktikázáshoz nem értek! – morogta kedvetlenül s megvetéssel.

– Nem holmi szemfényvesztő taktikázás az, maga dühöngő intellektuel!... Nincs mindenkinek három diplomája, hogy első látásra felfogja a dolog lényegét: a sárba dobált téglák és pallók értékét! Meg kell nekik magya-

rázni! Kézzelfoghatóan bebizonyítani, hogy az ő érdekük is!...

– Ezeknek agitálhat reggeltől estig! Csak a jó fizu számít!...

– Nevetni fog: azt hiszi, az talán lebecsülendő agitációs eszköz?... Mit gondol, hát a mi politikánkban az öntudatra, az áldozatkészségre való apellálás mellett nem az anyagiak a leghatásosabb érvelő eszközeink?

Alaposan kiveszekedtük magunkat. Nagyon tetszett ebben az emberben, hogy annyi kellemetlenség ellenére sem lépett olajra. Így hát beszélgetésünk végén célzást tettem arra, hogy talán jobb volna, ha a közeljövőben áthelyeznék a gyár induló első üzemébe. Az mégis vegyésznek való munka.

Visszamentem a személyzeti osztályra. Beszámoltam felderítő utamról. A négy hét alatt semmi rosszat nem hallottak Vértesről, így hát kérésemre megígérték; áthelyezik a salétromüzembe. Úgyis hiány van vegyészekben. Észrevettem, az előadó és a csoportvezetője kissé gyanakodva méregettek, találgatva, kicsodám nekem Vértes, hogy olyan fontos számomra a sorsa. Talán... De csak mosolyogtam magamban rajtuk. Nagyon készségesek voltak; ismét írnak, ha probléma lesz Vértessel.

Két hónap múlva jött az újabb levél. Röviden ennyi volt benne: úgy látszik, mégis igazuk volt a segédmunkásoknak, alapjában véve kötekedő, összeférhetetlen ember ez a Vértes! És beképzelt, mindenkinél okosabbnak

hiszi magát. Szóval, a salétromüzem vezetőjével, egy középkorú technikussal akasztott tengelyt. Vértes a harmadik napon kijelentette, hogy a nagy gépegység nincs jól összeszerelve, ebből baj lesz. Az üzemvezető szerint viszont hibátlan, a műszaki átvétel is megtörtént. Vértes mégsem tudja befogni a száját. Már nyugtalanok körülte az emberek, hátha neki lesz igaza. Mit csináljanak; áthelyezzék máshová, vagy várjanak, míg lemegyek?

Lemenni nem tudtam, a papírhoz kellett fordulnom, amitől ma is úgy viszolygok. Megírtam, hogy beszéljenek vele, magyarázzák meg: aggályoskodása túlzott lehet, hisz ilyen fontos üzem műszaki átvételénél egyetlen gép hibája sem kerülheti el a szakemberek figyelmét.

Három hónapig csönd volt. Akkor akadt a kezembe a megyei újság előző napi száma. Át szoktam menni a sajtóosztályra, ahová járnak az országban megjelenő lapok, és ha van időm, legalább a címeket végigböngészem. Olvasom, hogy tegnap szerencsétlenség történt a beindított salétromüzemben: felrobbant az egyik gép, a kitörő kénsav égési sebeket okozott. A három sérült között találtam Vértes Károly nevét. Az ő állapota volt a legsúlyosabb, kórházba szállították.

Elöntött a szégyen. Bántott a lelkiismeret, hogy miért is nem szakítottam rá időt, jártam is azon a vidéken, igaz, a szomszéd megyében. Talán én megakadályozhattam volna ezt a balesetet!... Az újsággal szaladtam vissza szobámba, és interurbán felhívtam az ottani kórházat.

A válasz megnyugtató volt.

Akkoriban rengeteg munka összejött, mintha csak szántszándékkal tennék, hogy ne tudjak ki se mozdulni hetekig. Két hónap múlva jutottam el abba a gyárba. Vértes már dolgozott. Mosolyogva üdvözölt. Észrevettem az ötfillérnyi piros foltot szája jobb szögletében, amelytől örvendező mosolya a fél arcán egy árnyalattal megmerevült. És amikor kezet fogtunk, rögtön megéreztem, más most ujjainak a szorítása, mint annak előtte. Igen csúnya seb nagy, lilás-rózsaszínű hegje éktelenítette el tenyerét, és középső- s gyűrűsujja görcsösen, félig behajlítva. Megfogtam a két ujját, de nem engedelmeskedtek.

– Nem méltóztatnak meghajolni! – mondta Vértes. – Legalábbis egyelőre! De később rendbejönnek, azzal vigasztaltak!

– Szóval magának lett igaza!? ... – Körülnéztem a műhelyben, ahol újból sustorgott-zúgott a nagy gép, amely a szerencsétlenséget okozta. – De mondja, ha szigorúan vesszük a dolgokat, tulajdonképpen nem maga volt mégis a hibás?

– Hogy érti ezt?

– Úgy: elkövetett-e mindent, hogy észrevételeit a vállalatvezetőség tudtára adja?

– Azt hiszi, érdekelte volna őket egy egyszerű ember véleménye?

– Biztosan! ... Abból, hogy ilyen hamar levonták az eset tanulságait, és magát nevezték ki csoportvezetőnek, arra következtetek, megvan a képességük, hogy igazságot tegyenek!

Hitetlenkedve legyintett, majd cinkos hunyorgással rám nevetett.

– Az én „kinevezésem"?!... Hát azt hiszi, nem tudom, hogy magának köszönhetem azt is!?

Meglepődtem.

– Hogyan?

– Hogyan?... Hát írt nekik, vagy beszélt velük, és ők sietve engedelmeskedtek a magas hivatalnak!... Hiszen tapasztaltam, mennyire számon tartja ügyfeleit! A kórházba is telefonált, hogy hogy vagyok... Nagyon kedves volt magától... – Hangja elbizonytalanodott. – Nem is hiszi, milyen jólesett... Hogy éppen maga... Míg magával nem találkoztam, nem tudtam, hogy ilyen funkcionárius is...

Magam is éreztem valami érthetetlen zavarfélét, kissé röstelkedtem is igazán mindennapos jellegű segítségem felmagasztalása miatt. Ezért közbevetettem:

– Téved!... Téved, ha azt hiszi, hogy egy szót is szóltam előléptetése érdekében!

Egy pillanatra elszontyolodott, de aztán felcsillant a szeme, elnevette magát.

– Igazán?... Vagy csak ismét be akar oltani az önbizalom szérumával?... Hihetem, hogy a saját értékeim miatt?

Mosolyognom kellett ennyi gyermekesen buzgó öröm láttán. Eddigi találkozásaink után olyan új volt, hogy ez az ember boldog tud lenni.

– Látja!... És remélem, lesz még szerencséje hasonló meglepetésekben!

Kisétáltunk a műhelyből. Izgatottan elővette cigarettatárcáját, megkínált, rágyújtottunk. Míg elém tartotta az égő gyufát, jól láthattam keze remegését, s hogy a két merev ujj görcsösen feszül kifelé, mintha nyújtóznának. Nagyokat szippantott, leszívta a füstöt, aztán orrán keresztül lassan fújta ki. Szenvedélyes hévvel csinálta ezt is. Aztán megint rám emelte szürke szemét.

– Hát valóban hinnem kell magának, a maga életelveinek?... Úgy látszik! – felelt önmagának. – El sem tudja képzelni, milyen boldog hívőjük lennék ezeknek az elveknek!...

Valami zavart ebben a beszélgetésben, de nem tudtam kitalálni, hogy mi, és a homály köde mindig haragra ingerelt. Mert gyűlölöm a kiszolgáltatottságot, a tehetetlenséget. Inkább hallgattam hát. Talán félreértette némaságomat? Következő szavaiból ezt gyanítottam. Mert ezt kérdezte:

– Most nem mond nekem semmi bátorítót?... Olyanféléket, mint a: hülye, marha, bolond?! – Míg ezeket mondta, rájöttem, hogy ebben a nála új hangsúlyban, ebben a lágy, dallamos hanghordozásban lehet zavarom egyik okozója. Nem vagyok sem álszent, sem buta liba, hogy ne ismertem volna föl rögtön: a férfi néz rám így a lobogó szemével, a férfi bűvöl a hangjával! És mert ismertem már, azt is tudtam, nem csak azért, mert hízeleghet neki, hogy ilyen beosztású asszony a pártfogója. De hát ennek semmi értelme közöttünk!... Siettem ezt a témát befejezni.

– Annyira hiányzik talán?... Épp megtehetem!

– Nem tagadom: hiányozni fog a biztatása!... Tudja, hogyan éltettek, hogyan sarkalltak a szavai?... A felfedezés, hogy van valaki, aki feltárta a mániámat, leleplezte a gyöngéimet, és bízik bennem, a tehetségemben, és szid, pofoz, rugdal, hogy fölébredjek?!...

Mielőtt Pestről elindultam, az volt a szándékom, hogy a vállalat igazgatójával is szót váltok Vértesről. De beszélgetésünk után erről le kellett tennem. Megértettem, csak ártanék vele. Hisz, lám, megindult az úton.

Véget vetettem a beszélgetésnek, mert nem szeretem magamon a rejtélyes eredetű hangulatokat. Most pedig ilyesfélét észleltem. Tehát elköszöntem, és azzal, hogy pontot is tehetünk ismeretségünkre, halad most már gyámkodó nélkül.

Csak szorongatta a kezemet, hiába akartam elvonni, nem engedte. Szomorú volt, nagy szemére kék árnyék ereszkedett, ajka megvonaglott. Így búcsúzott:

– Emlékszik, mivel váltam el magától első alkalommal?... Hogy még egyszer megkeresem!... Amikor már valaki leszek! Hogy szeretnék mielőbb úgy állni maga elé! Mennyire szeretném a maga elismerését kiérdemelni! Nem, nem is érdekel másé, senkié, egyedül a magáé!

Milyen kifosztott, milyen szeretetre éhes, társra vágyó volt az az ember!... Leánykoromban sokan mondták, hogy szép vagyok, kaptam bókokat asszonykoromban is, így hát ismerem a szerelemről valló, szerelmet kérő férfiszavak zenéjét is. Ó, milyen gazdag is a szerető emberi szív, micsoda dallal tudja zengeni örömét, milyen széles

skálán énekel, ha megszólal, nincs az a madár, amelyik versenyezhetne véle! . . . És mégis új volt nekem Vértes vallomása, először hallottam ezt a dallamot. Ismertem hasonlót, ami a sok közül megfogott tizenhárom évvel ezelőtt, a férjemét, s azóta senki másét meg nem hallottam úgy, hogy visszhangot vert volna bennem.

És most valami megpendült a szívemben. Nagyon halkan, de nem erőtlenül. Nem a felismerés, csak a megérzés fogta fel a néma feleletet, de én mégis megborzongtam tőle, édes és sajgó borzongással. És az a megpendített húr újabb és teljesebb akkordokra várt, hogy ő is sokadmagával felelhessen.

Menekültem ettől az embertől. Megfordultam, futva távolodtam. S bár tudtam, hogy ott áll mozdulatlanul a csarnok ajtajában, és reménykedve, könyörgőn utánam néz, vissza se pillantottam.

Nem volt túlságosan könnyű, de lehetetlen sem legyőznöm a szívemben támadt új érzést. Segítségemre sietett a mi kedves otthonunk, a meleg fészek, amely tíz esztendeje nem engedett magához közel tolakodó idegent. Férjem is ferencvárosi volt, autómotor-szerelő, negyvennyolctól közigazgatási vonalon dolgozott. Még az illegben találkoztunk, azon a napon kapcsoltak össze vele, az új kerületi ifi-összekötővel, amikor Ságvárit kellett átkísérnem Budára. A felszabadulás után mindjárt megesküdtünk, az a három év igazán a legkeményebb próba volt, hogy két ember barátságát, szeretetét meg-

mérje. Népes családom is örömmel fogadta be, és azóta ő a mami kedvence. Ritka az a szombat este, amikor meg nem jelenünk szüleimnél. Testvéreimhez, sógoraimhoz hasonlóan ezt az egy estét mindig szabaddá tesszük, és pár órát együtt vagyunk. Bolondosan hancúrozunk, játszunk, nótázgatunk, újra gyermekekké válva, megidézzük közös emlékeinket, vidámakat s szorongatókat, és ugratjuk egymást, csipkelődünk mindent kimondva, mindent nevén nevezve. És nem eshet érte sértődés, hiszen azoktól kapjuk a nyesegetni kívánó vágásokat, akikkel egy élet alatt elválaszthatatlanul összenőttünk. Miközöttünk ismeretlen a hazugság, még az elhallgatás is. Amit a többinek tudnia kell, mindannyian őszinten kimondjuk. Van néhány barátunk, de mind olyan, aki játékszabályainkat elfogadta, kiállta, egyszer-másszor ők is eljönnek közénk, mert jól érzik magukat nálunk. Nem tudom, más családok ismerik-e az ilyen esték varázsát, vaskapcsoknál is elszakíthatatlanabb összetartó erejét. Minket a háború pokoli évei kovácsoltak ennyire eggyé, és a felszabadulás után sem lettünk hűtlenek a szülői házhoz. Pedig azóta mind a hét Radovics-gyerek szép utat tett meg, egyik sincs eredeti foglalkozásánál.

Arról az útról hazatérve két-három napig hordtam magamban azt az élményt. Akkor félig komolyan, félig már irónikusan, mintegy magamat karikírozva elmondtam férjemnek Vértessel való találkozásomat, egészen a legutolsó epizódig. Tudtam, hogy nagyon is a valóság talaján áll, mindent józanul, okosan mérlegel, mégis azt hittem, megneheztel, vagy éppenséggel féltékeny lesz. De

nyilván azért vártam ilyen fogadtatást, mert magam világosan éreztem, ez a még halk visszhang a szívemben mennyivel több, időt állóbb annál a néhány esetnél, amikor nevetve fricskázhattam vissza férfiak flörtölését, és férjemmel együtt nagyokat kacagtunk a kicsit gyarló hiúságunktól is kicsalt asszonyi kalandocskákon. Férjem nevetett most is, azonban nem úgy, mint máskor. De nem azért, mert komolyan vette volna az én reagálásomat. Igen, ma már tudom, egyszerűen képtelen lett volna elhinni rólam, hogy mellette más valakit megszerethetek. Vértes kálváriája foglalkoztatta, afölött nem tudott napirendre térni.

A legközelebbi szombat estén otthon is elmesélte Vértes hányattatását. Persze, családi stílusunk szabályait követve így indította el a mesét, a tepertős pogácsával szorgoskodó anyámhoz fordulva:

– Képzelje csak, mami, szerelmes lett a Zsuzska leány!... – És elmondta.

De rég voltam ilyen egymagam egy esténk céltáblája! Hogy ugrattak, hogy nevettek rajtam! De az én vájt fülem a harsogó kacagásoktól is kihallotta a féltést, megláttam a vidámság könnyeitől csillogó szemekben a kémlelő aggodalmat: talán csak nem komoly mégis?!... De ritkán éreztem az emberi közösség melegét ilyen forrónak, ilyen éltetőnek, ilyen drágának!

Éjfél volt már, amikor ezen az estén hazaindultunk. És bizonyára a sajátos varázsú este tette, hogy úgy karolt át a férjem, ahogyan csak a legelső években, és én is éppen úgy dűltem hozzá, mint azon a negyvenhármas

fülledt augusztusi alkonyaton, amikor először lettem az övé, és utána sétáltunk föl s alá a Duna-parton, a Boráros tér és a hajóállomás között, hajnalig. A testünk már elzsibbadt a kimerültségtől, de mi csak róttuk az utat, öleltük egymást, mintha nem tudnánk elválni, mintha attól rettegnénk, számunkra nincs tovább élet külön-külön válva.

Összebújtunk, egy szót sem szóltunk, anélkül is tudtuk, hogy minden rendben van, hogy változatlanul azok vagyunk egymásnak, akik voltunk. Mennyire fáj, hogy legalább akkor nem mondtam meg Jóskának, azért is nagyon szerettem, hogy olyan bölcsen higgadt, megértő és elnéző tudott lenni az én apró asszonyi játékaimmal szemben, melyek – úgy látszik – mindannyiunkat elkísérnek, míg csak az ifjúság utolsó szirma is le nem hervad rólunk.

Hónapok múltak, és az építkezés hallgatott Vértesről. Azért a rengeteg ismerősöm, barátom között többen akadtak, akik tudták, hogyan rendeztem el annak az embernek a sorsát, és ha megfordultak az új gyárban, mindig fölkerestek, és beszámoltak róla. Így hát mégis tudtam szinte mindent, lépésről lépésre követhettem magáratalálását.

Utolsó látogatásom után nem sokkal kapott egy szobakomfortos lakást az épülő újvárosban, hogy egy fedél alá kerülhessen a családjával. De a felesége Pesten maradt. Összeköltözött egy kétes egzisztenciájú maszek

alakkal, akinek azonban sok pénze volt, és úgy járhatott mellette, mint hajdanában egy grófnő. Vértes imádta a fiát, magával vitte.

1956 nyarán levelet kaptam az építkezéstől. A véleményemet kérték, mint aki a legjobban ismerem Vértest (mi mindent nem gondolnak azok rólam!), helyeslem-e, hogy a salétromüzem vezetőjévé nevezzék ki? Munkája alapján bíznak benne. Csoportja a legelső, keresetük a legmagasabb. Egymás után adja be újításait, találmányait, és a műszakiaknak az a megállapításuk, hogy mind kiváló vegyésztehetségre vall, egy részüket már alkalmazzák is. Láthatóan összeszedte magát, megjött a munkakedve, és a fiát is levitte, ebből arra következtetnek, a gyár stabil embere lehet, aki nem gondol vándorlásra. Csak azok a zavaró dolgok ne lennének az életrajzában. Mit tudok róla, merem-e ajánlani a fontos pozícióba?

Kimondhatatlanul örültem a levélnek. Akad jó néhány ember, akiken negyvenöttől segítettem, kit legorombítással, kit biztatással, dicsérettel útba igazítottam, és megérkeztek oda, ahová ambícióik szólították őket. De egyik sem volt olyan szélsőséges eset, egyik pályája sem olyan izgató, mint Vértesé.

Kicsit lebarnítottam a gyárat: miért tétováznak egy ember megfelelő helyre állításával, amikor meggyőződtek róla, mit ér?! . . . Nincs azzal az emberrel semmi baj, nincs annak az életében mocsokfolt – ahogyan én isme-

rem –, csupán annyi a hibája, hogy már-már mániákus őszinteségben torzítva lát némely dolgot, és a rámért igazságtalanságok váltották ki belőle az ostoba dacoskodást, hogy szavakban azonosította magát Sali bácsi osztályával. Az elmúlt hónapokban néhány tájékozódó levél erejéig alkalmam volt ezt a gyanút ellenőrizni, a válaszok igazoltak. A mi emberünk ő, csak tudni kell vele bánni. Léptessék csak elő bátran, hiszen nekik is tudniok kell, hogy ennek a típusnak a megítélésénél mennyire fontos a végzett munka.

Vértes üzemvezető lett.

Aztán jött az ellenforradalom, és a hét Radovics-gyerek – illetve most már férjjel, feleséggel tizennégy ember – újból megkóstolhatta a fél legalitás, az életre-halálra menő harc veszélyeit, átélhettük az egymás és az ügy féltésének gyötrelmes napjait, és végigcsináltuk a párt újraszervezését, az élet újraindítását.

Mert a mi családunk ismét kiállta a próbát. Sohasem volt még az öreg, hetvenéves Radovics Gáspár kétszobás lakásában olyan vita, mint azon a szombaton, október 27-én. Folyt a harc a városban, de mi azon a napon is összejöttünk. És másnap reggelig szét se mentünk, míg mindenki ki nem pakolt, ki milyen hibát követett el, amiről csak ma látja tisztán, nem lett volna szabad elkövetnie, és alig menti tévedéseinket jóhiszeműségünk. Sorra meghallgattuk egymást, ízekre szedtük a népi demokrácia tizenegy esztendejét, megmértünk jót és rosz-

szat. És ki-ki elmondta, mit látott ezekben a szörnyű napokban. Volt ott veszekedés, asztalverés, őszinteség gorombán, vaskosan, mint még soha. Ott derült ki, hogy még a mi fejünkből is sok ködösséget kellett kiűznünk, illúziókat és bálványokká istenített, túlságosan is gyarló, esendő embereket kellett ledöntenünk magunkban, hogy reggelre ismét ott ragyogjon bennünk tisztán a régi hit, az eszme, amelyre majdnem kivétel nélkül mind a tizenhatan – hiszen a mutter és a fater ebben is a legelső köztünk! – fiatal korunkban tettük fel az életünket. Reggelre nem volt már semmi nézeteltérés, mind tudtuk: itt többé nem a szocializmus gyakorlatának kiigazításáról, nem a kommunista párt hibás politikájának korrigálásáról van szó, hanem a fegyveressé vált konfliktus régtől várt nagy pillanatát kihasználó, az irányítást kézbe kaparintó hazai és külföldi reakció hatalomért való aspirációjáról! Szóval ellenforradalommal állunk szemben, tegye hát mindenikünk a kötelességét. Mert ha a hatalomról van szó, hogy kinek a kezében legyen, kommunistának ezen nincs egy pillanatnyi meditálni valója sem! Igaz, sok minden jót csináltunk, de sok bakot is lőttünk, rádöbbentünk erre, de vajon ki fogja ezeket a hibákat kijavítani? Talán a volt tőkések, grófok? – Ugyan, ez bárgyúság, vagy hazárdjátékos vicc! . . . Majd kijavítjuk mi, most már tudni fogjuk, hogyan kell politizálni, csak ezen túl legyünk!

Reggel szétrajzottunk, és ezután bizony három szombat elmúlt, hogy alig egy-két gyerek toppant be az öregekhez, a többi csak telefonon szólt haza; élünk, csak

időnk nincs még. Többünk a karhatalomhoz állt be, volt aki a pártot szervezte, másik a szakszervezetnél, valamelyik minisztériumnál, kormánybiztosságnál dolgozott, járta a gyárakat, agitált a sztrájk ellen, a termelés megindításáért. Magam is ezt csináltam. Elindultam reggel, megcsókoltuk egymást Jóskával, hiszen még mindig nem volt egészen biztos, viszontlátjuk-e egymást este. Jó párszor álltam őrjöngő huligánok és megvadított, de becsületes melósok gyűrűjében, hadonásztak pisztollyal és géppisztollyal az orrom előtt.

Jóskáért való aggódásom kétszeres volt, mert ezeknek a heteknek az izgalma, a hajsza, a soha eleget nem pihenés kiújította súlyos gyomorfekélyét, mellyel esztendőkön át hadakoztunk, és alig múlt három éve, hogy fájdalmai megszűntek, és a röntgenfelvétel már csak a hegeket mutatta ki. Kórházi kezelés kellett volna, befeküdni két-három hónapra, de Jóska erre nem volt hajlandó.

– Hát van most erre nekünk időnk? ... Majd! – És zsebre vágta a kekszes zacskót, egy-két vajas zsemlét, és indult ő is napi munkájára.

Fiunk, Géza önálló ember volt már, nyugodtan otthon hagyhattuk. Sokat olvasott, hasznosan tudta eltölteni az idejét.

Ezekben a hónapokban semmit sem hallottam Vértesről. Csak néha gondoltam rá, úgy, mint sok más ismerősömre, hogy vajon ő visszaesett, elpártolt-e? Mert nagy

vizsga volt ez az időszak, sokan megbuktak. Különféle minősítéssel ugyan, de gyöngének bizonyultak. Ó, hallottam ennek annyiféle szépítését, az igazság mégis ez, én pedig nem tudok mást mondani. Ez után a nagy lecke után én is sok mindenben másképpen, tisztábban, emberibben tudok gondolkodni, így hát közülük a legtöbb megtántorodását, eltévelyedését megértem, ha helytelenítem is. De Vértes is közöttük lenne? . . .

1957 kora tavaszán a férjem pár napra vidékre ment. Az egyik kormánybiztosságon dolgozott, s azt a bizonyos gyárat is meg kellett látogatnia, egy-két napot ott időznie. Nem mondta el előre útiprogramját, ezért meglepett, amikor egy hét után hazatért, kimerülten, morózus arccal ugyan, de elmosolyodott, s így adta tudtomra:

– Sokat beszélgettem az új vegyi gyár főmérnökével! . . .

Mit sem értettem ebből, vártam, folytassa. Rejtélyesen mosolygott.

– Mit gondolsz, kivel?

– Honnan tudhatnám!

– Pedig azt hittem, kitalálod: Vértes Károllyal! . . . Meglepődsz? . . . Örülök, hogy megismertem! Remek ember! . . . Összebarátkoztunk. Már első nap meghívott magához, s az estét nála töltöttem. Nagyobb lakást kapott, kétszobásat, hogy otthon is dolgozhasson zavartalanul. Van egy házvezetőnőjük, egy idős néni . . .

– Mondd, mondd hát, mi történt vele?

– Előbb azért vacsoráznék! . .

Elszégyelltem magam mohó, önző kíváncsiságomért.

– Látod!... Pedig meleg az étel! Máris hozom!... – Kifutottam a konyhába, tálaltam, vacsorához ültünk mind a hárman. Nálunk nincs szertartásos, néma étkezés, kezdettől olyan az életünk, hogy minden percet ki kell használnunk, amikor együtt lehetünk. Jóska rossz étvággyal evett.

– Sokat kínozott a gyomrod?

– Na: maradhatósan viselkedett!

– Azért ugye, hallgatsz rám: – most már befekszel a kórházba?!

Kissé erőltetetten nevetett, csak azért, hogy megnyugtasson.

– Ezzel még várnunk kell egy kicsit!... Éppen csak elkezdődött a konszolidáció, mennyi munka vár ránk, míg ráérünk pihenni! – És úti élményeivel bizonyította, hogy minden emberre szüksége van a pártnak – hisz a régi majd egymilliós taglétszám helyett ma alig kétszázezren vagyunk –, ha valóban talpra akarjuk állítani az országot. Ismertem, tudtam, hiába vitatkozom vele, ebben az egy dologban tőlem sem fogad el tanácsot.

Vacsora után ágyba dugtam, és nógattam, aludjon el, minden perc pihenésre szüksége van.

– Álmos azért nem vagyok!... És igazán csúnya lenne tőlem, ha Vértesről nem beszélnék!

És elmesélte. most már közös barátunk utolsó fél esztendejének történetét.

Üzemvezetővé való kinevezése után hetek alatt egyenesbe hozta a salétromüzemet, elérte a tervelőirányzatot, amit elődje meg sem közelített. Néhány ötlete kidol-

gozva állt, melyek segítségével ugrásszerűen megnövelték volna a gyártást. Akkor jött az ellenforradalom. A gyár nincs túl messze a megyeszékhelytől, ahol ugyancsak voltak zűrös napok, tüntetések, lövöldözés, akasztások, és az ő gyárukról sem feledkeztek meg. Teherautóval kiszaladt hozzájuk is egy géppisztolyos banda, leállították a gyárat, gyűlést hívtak össze. Különösen az egyik volt veszedelmes dumájú, Vértes ismerte, pár napig dolgozott vele a kőműveseknél. Lógos, haszontalan pasas volt. Most ez kezdte el, hogy össze kell szedni a kommunistákat, a párttitkárt, a helyettesét meg az igazgatót, és kinyírni mind. Akadt helyeslő szép számmal, már minden elintézettnek látszott. Ott volt a gyűlésen Vértes is. Amikor ezt a vérszomjas ugatást hallotta, azon gondolkodott, értesítse-e az igazgatót, a titkárt, akiket már jól ismert és a maga módján hibáikkal együtt is szerette őket, vigye hírül, hogy tűnjenek el egy időre, vagy pedig itt próbálja megállítani a készülő lincselést. Mind a kettőt csinálta. Ott volt az egyik csoportvezetője, megbízható, rendes ember, azt elszalajtotta, maga pedig szólásra jelentkezett. És elmondta, mit gondol ő az egész rendszerről, a mostani felkelésről. Hogy valóban sok mindenen változtatni kell, jóvá tenni, de vigyázzunk, nehogy azt is leromboljuk, ami jó volt benne. És a vétkeseknek a megbüntetése majd a bíróságok dolga lesz. A banda felhördült. Közbekiabáltak: hagyja abba, kommunista bérenc! Mindenfélét. De ő beszélt. Az egyik Frommer-pisztollyal rálőtt. A lövés átlyukasztotta és levitte a kalapját. Meg sem rezzent, tovább be-

szélt. Le akarták ráncigálni, de kitépte magát az érte nyúló kezekből, és beszélt. Már akadtak, akik azt kiabálták: miért nem hagyják? Neki is el szabad mondani, mit gondol, vagy nem?!... Még egyszer rálőttek. A golyót a szívébe küldték, de a bal felső karján szaladt át. A vér pillanatok alatt átütött a zakóján. Látta, de megmarkolta karját a seb fölött, így csinált szorító kötést, és még elmondta, amit akart.

Ördögi mázlija volt, hogy a két lövést megúszta? Vagy a merénylő volt rossz céllövő?... Inkább ott van az igazság, hogy bátraké a szerencse! És a vakmerő bátraké a győzelem!... Ő is győzött. Az a rendíthetetlenség olyan agitáció volt, hogy nem is a szavaival, hanem ezzel fordította meg a gyűlés hangulatát. És amikor már elgyöngülve letámolygott a pódiumról, sokan kapták fel, vitték az orvosi rendelőbe. És a tömeg őt kísérte, őt akarta látni, és nem a gyilkosságra uszító idegen bandát. Azok elkotródtak.

Így nem mocskolta be ártatlan emberek vére az új várost.

Vér nem folyt, de a mozgolódás mégis olyan volt, hogy egy másik gyűlésen új igazgatót választottak. A réginek megengedték, hogy munkásként dolgozhasson a gyárban, a párttitkárral együtt. ha akad üzem, ahová felveszik. Vértes felvette őket.

És amikor november közepén néhány kommunista elkezdte szervezni a pártot, Vértes felkereste őket. Hogy segíteni akar nekik.

– De hiszen maga nem is volt kommunista!?

– Ez talán azt jelenti, hogy nem is lehetek? – kérdezte.

Micsoda váratlan fordulat, ugye?... Hihetetlen? Valószínűtlen? Ellentmond Vértes addigi pályafutásának? Az emberi jellem logikájának?... Mind meglehet, és mégis így volt. Az élet nem vérszegény és gyáva fantáziájú írómester, ezért van tele meglepetésekkel. És én nem valami kiagyalt regényről, hanem magáról az életről mesélek.

A mi nagyszerű életünkről!

Ó, hogy szerettem volna felkiáltani örömömben, amikor Jóska befejezte elbeszélését. Ujjongva felkiáltani, hogy botladoztunk, hibáztunk, hogy sok embert megbántottunk, és mégis érdemes csinálni! és mégis ezt kell tovább csinálni! Mert lám, egyedül csak ez képes csodákat tenni, olyan embereket is megmenteni, maga mellé állítani, amilyen az én bolond, vadszamár delikvensem volt! Mert mégis ez ma az emberiség egyetlen jó receptje, amely fölemelheti az embert, nem ezreket, hanem milliókat, népeket tud boldogabbá tenni, és ebből születik majd meg az a világ, amelyről valamikor annyian álmodoztunk!...

De hallgattam némán a sötétben, megrendülten, mert attól tartottam, örvendező kitöréseimet Jóska félreérthetné. Pedig olyan ártatlanul ért volna a legkisebb gyanú is, mert a szívemben rég elhalt az az első és egyetlen megzendített visszhang. Annak a megmentett és a viharban naggyá nőtt embernek örvendtem kimondhatatlanul.

– Nem is szólsz semmit? – törte meg a csöndet sokára Jóska. – Azt hittem, jobban fogsz örülni a hírnek! ... Mert ez tulajdonképpen a te műved!

Az én művem?! ... Hát én is alkothattam valamit, ami legalább napi munkámat túléli?! ...

Hozzábújtam, fejemet a csontos vállára fektettem, égő homlokom az arcához tapadt.

– Örülök! ... Úgy örülök mindennek, Jóska! ... Látod, mégis érdemes volt! Emlékszel? – voltak napok, amikor már mi is kételkedni kezdtünk, kétségbeestünk, hogy hát a vízre írtunk egy évtized alatt? Semmi nyomot nem hagyott az emberekben a munkánk?! ... Látod, sok embernek belevéstük a szívébe a jegyünket, ami soha többé nem hagyja már őket sem a tétlen szemlélők együgyű és gyáva nyugalmába elbújni, és ha megméretnek, hősökké is lesznek! ...

Lám, addig hallgattam a nagy szavakat, míg engem is megfertőztek!? ... De nem tudtam megmosolyogni magamat, hiszen igazi nagy érzés diktálta őket.

Az ellenforradalom után nem tértem vissza a panaszirodára, az egyik minisztériumba kerültem, és majdnem két és fél év múlt el. Szomorú, nyomasztó évek. 1957 őszén, egy hajnalon Jóska vért hányt. Még mindig el akarta odázni a dolgot, hogy volt már ilyen régebben is, majd eláll a vérzés, kihívjuk a körzeti orvost, és legfeljebb ágyban marad erre a napra. De én tudtam, hogy nagyon is sokáig elnéztem a felelőtlenségét, ahogyan

magával mit sem törődve dolgozott. Hívtam a mentőket, kórházba vittem. Injekciózták, jegelték, mindent elkövettek, de a vérzés nem csillapodott. Haza kellett rohannom, Gézukát iskolába indítani, majd visszajövök, s közben beszólok a hivatalba is, hogy később megyek be.

Mire két óra múlva visszatértem a kórházba, Jóska bent feküdt a műtőben, operálták.

– Sajnos, nem volt más választásunk!... De ne féljen!... – bátorított egy orvos, aki részt vett a rögtönzött konzíliumon. Hangja azonban nagyon is nyugtalanító volt, s mint akinek percre sem halasztható dolga van, magamra hagyott.

Az agyonstrapált szervezet nem bírta ki a nagy műtétet, a vérveszteséget. Mindezt magam állapítottam meg. Nem is abból, hogy egy hővér elszaladt mellettem, és kérdésemre csak futtában kiáltott oda: – Igen, a műtétet befejezték! – és szaladt tovább. Félt a kérdéseimtől. Aztán kitárult a szárnyas ajtó, és a műtős lassan gurította kifelé a kerekekre szerelt keskeny ágyat, amin az operált betegeket viszik vissza a kórtermekbe. Az ágyacska elém ért, és megláthattam, hogy nem, nem tévedtem; a lepedővel egészen letakarták Jóskát. Kutatóan hegyes orra magasra felbökte a fehér vásznat, és az redőzve simult a valószínűtlenül beesett, mozdulatlan arcra.

Csak a halottakat fedik le így a kórházakban.

Ezután nagyon tartósan, éveken át éreztem, milyen drága is nekem a mi nagy családunk erőt adó melege. Igen, a fiam, és azok a szombat esték meg a közbeiktatott többi esték, amikor hozzánk jöttek el sorban testvéreim, szüleim, ők enyhítették fájdalmamat.

Gyötrelmes két év volt, de elmúlt az is. Mert az élet múlandósága egyszerre kegyes és kegyetlen. Meg nem áll pillanatra sem, senki kedvéért, bárki is ordítja belé határtalan boldogságát, bármilyen gyilkos kínját. És milyen szamár is tud lenni az ember. Az egyik azért állítaná meg az időt, hogy megdermessze az ő boldogsága pillanatában, hogy az örökké tartson, a másik meg gyászában botránkozik meg, amiért körülötte mások nevetnek, és félve gondol rá, hogy egyszer maga is újra kacagni fog, megfakul benne a kedves emléke.

Én nem féltem ettől a gondolattól, hiszen egészséges emberek voltunk, Jóska is, én is. Tudtam, hogy az idő gyógyít, és én élem tovább az életemet. Nincs szégyenkezni valóm, mindig azt éltem, ami részemül jutott, semmit sem játszottam, sem a boldogságot, sem a gyötrelmet. Addig örültem mindig, míg a szívem táplálta, és addig sírtam, amíg nagyon fájt.

1959 nyarán az újság egyik vasárnapi számában, a hírek rovatában találkoztam újra Vértes Károllyal: egy kutatóintézet vezetőjévé nevezték ki, Budapestre.

Addig ő is annyi volt számomra, mint mások, csak olykor bukkant föl az emléke, de a következő napokban

mind sűrűbben azon kaptam magam, hogy rágondolok. De nem tulajdonítottam ennek semmi jelentőséget, könnyen feleletet tudtam adni önmagamnak: magától értetődő, hogy érdekel annak az embernek a sorsa, akit – mondhatni – a halál küszöbéről térítettem vissza.

Az újsághír után egy héttel a titkárnőm látogatót jelentett:

– Vértes igazgató keresi!

– Telefonon? Személyesen? – Talán kérdéseim elárulták örömömet, mert a titkárnő megütközve, megróvón közölte:

– Személyesen.

Megint oly közel állt meg az ajtóhoz, mint legelőször, s egy pillanatig szótlanul nézett, mintha tudni akarná, mielőtt megszólal, hogyan fogadom. Kitalálta-e, nem tudom. De majdnem furcsa mód mélyen meghajtotta magát, és így üdvözölt:

– Kezét csókolom!... Hát... eljöttem!

Elébe mentem, és ő is közeledett. Kezet csókolt, s most halkabban mondta, és azzal a dallammal, amely utolsó személyes találkozásunkkor úgy megzavart, amitől megriadva menekültem.

– Kezét csókolom, Zsuzsa!...

Ismeretlen áramok szökdöstek bennem, tagjaim pillanatok alatt megteltek a bizsergő és bódító feszültséggel. Nyilván ettől volt, hogy elkacagtam magam, és azt mondtam, védekezőn semleges tájakra terelve a beszélgetést:

– Mi minden is történt magával! Mindannyiunkkal!

... Maga azért változatlanul finom úriember maradt! ... Kezet csókol, meg ...

Rosszallón és kicsit elszomorodva nézett.

– Higgye el, csak magának! ... Évek óta az első, akinek kezet csókoltam! Mert magát ez megilleti! Tudom, mit köszönhetek magának! Fölébresztett, embert gyúrt belőlem! ... És amit ígértem, annak érkezett el az ideje! ...

Megint nevettem, és szavaimmal is megcsipkedtem. Tréfálkozva körüljártam.

– Szóval eljött, mert valaki lett?! ... Tudom, olvastam ... És most láthatom is! ... Tudja, hogy ez a választékos, módos elegancia csöppet sem emlékeztet arra a négy és fél évvel ezelőtti topis, hebehurgya mérnökre?

– Arra a marha, hülye mérnökre! Mondja csak nyugodtan, egész életemben úgyis kivételesen csak magának volt szabad ezeket a fejemhez vagdosnia! De most már szükség szerint én is használom őket! ... Ha hallaná, el sem hinné, milyen kiváló tanítvány vagyok!

Eszünkbe sem jutott leülni, csak álltunk egymással szemben. Abban az állapotban, amikor alig fért meg bennünk a viszontlátás öröme, hogyan is lettünk volna képesek békés ücsörgésre, langyos csevegésre! Amikor nekünk még annyi sürgős és nagy kérdésünk, feleletünk várt elmondásra.

És oly keveset szóltunk ezután mégis. De hát Vértes türelmetlen volt, és olyat mondott, ami a következő napokra halasztotta az apróbb eseményeket.

– De ugye, gondolja, nem csupán azért jöttem, hogy

tudtára adjam: valaki lettem?!... Emlékszik még rá? – ott álltunk a csarnok előtt, én beszéltem, és maga aztán elfutott, emlékszik?

Hogy emlékeztem-e? Amikor pontosan úgy borzongtam már, mint akkor, és megzendült a szívem, de nem félénken, hanem lefoghatatlanul!

– Emlékszem!... – mondtam halkan, megindultan.

– Akkor azt is tudja, hogy a bemutatkozásnál van egy sokkal-sokkal nagyobb mondandóm... kérésem...

Bátortalanul elhallgatott. Könyörgőn nézett rám.

– Zsuzsa, az istenért, biztasson már kicsit!... Félek, ha nem...

– Magát, a vakmerő hőst kellene egy gyönge asszonynak biztatni? – mosolyogtam, de nem gúnyorosan. Ez volt a bátorításom.

– Zsuzsa! Jöjjön hozzám feleségül!... Maga közben alig hallott rólam, de én mindent tudok magáról...

A szemébe néztem. Tudtam már, hogy igen, vártam őt, mert szeretem, mert vele kell folytatnom az életemet. Igyekeztem csipkelődő stílusomhoz híven könnyed lenni, de a hangom megreszketett.

– Meg fog lepődni: én magához megyek!

– Drágám! – suttogta, és átölelt hevesen, fölkapott a földről, és magához szorított szenvedélyes erővel.

A következő szombat este magammal vittem. Meséltem neki családunkról, hogy nehezen mehetnék hozzá, ha ők be nem fogadnák.

Mikor becsöngettünk, Sanyi, a legidősebb bátyám nyitott ajtót. Többen is ott lebzseltek a hosszú, tágas előszobában.

– Na, végre! – üvöltötte el magát Sanyi. – A barátod, vagy egyenesen a vőlegényed?

– Hát... itt lenne ma este az eljegyzésünk! – dadogtam, mert fura módon magam röstelkedtem Vértes előtt a bátyám miatt. De annak több se kellett.

– Na, nézzétek, micsoda álszent tempót óhajt fölvenni a Zsuzska leányzó!... Talán még el is pirultál?

– Ő Vértes!... Tudjátok, az a mérnök!... – mentettem a menthetőt.

– Vagy úgy!?... – szólt most a sógorom, Pista, aki az egyik kerületi pébén dolgozik. – Na és?... Talán a mérnök elvtársat nálunk kell megismertetned néhány emberi öööö... dologgal?... De beljebb, beljebb, gyerekek, kihűl a mami pogácsája.

Leültünk, és ekkor nekiestek Vértesnek.

– Hát hol is a legmélyebb a Duna, kedves mérnök elvtárs? – kérdezte Sanyi. – Hol biztonsággal fullasztó ekkora embernek?

Jocó, Gyurka bátyám felsége, egy óvónő:

– Mert hallottuk Zsuzskától, hogy egy időben a Duna medrét kívánta tanulmányozni!

Méregető, vallató szemek tüzében ült Vértes. De állta. Lassan körülnézett, és harsányan felnevetett.

– Szentigaz: nagy marha voltam!... De aztán Zsuzska kipofozta belőlem azt a hülyeséget!... Látom már, hol tanulta páratlan stílusát!...

Mosolygás, aztán nevető kórus felelt. De a próba még órákon át tartott; nem vallottam szégyent Vértessel. Kilenc is elmúlt, amikor a fater öreges, de még mindig robosztus hangján megszólalt:

– Jól választottál, kislányom!

Két hét múlva egybekeltünk.

Elmondhatom: boldog vagyok.

Fiaink, Géza és Tamás hűséges, odaadó barátok. Jobban édestestvérek sem szerethetik egymást.

Ilyen különös históriái vannak a szerelemnek.

1960 január

TARTALOM

Gecse a hatalomban 5
Csalódás 54
Majális Pálinkástetőn 65
A gyülölet forrása 74
Fájdalom 143
Az orvvadász 149
Kálvária és karrier 170

© *Gergely Mihály, 1960*

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Réz Pál
Műszaki vezető: Jánosa István
Műszaki szerkesztő: Apró Tibor
Képszerkesztő: Loránt Péterné
A címlap és a borító Szecskó Tamás munkája
Ez a könyv készült az MSZ 5601–59 és 5602–55 szabványok szerint
Megjelent 3300 példányban, 10,8 (A/5) ív terjedelemben
6c.11522 – Egyetemi Nyomda Budapest – Felelős vezető: Janka Gyula igazgató

Ára: 15,50 Ft